

Tiina Snellman

Rikos- ja riita-asioiden sovittelijoiden peruskoulutus

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (ylempi AMK)

Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

31.10.2015

Tekijä Otsikko	Tiina Snellman Rikos- ja riita-asioiden sovittelijoiden peruskoulutus
Sivumäärä Aika	65 sivua + 3 liitettä 31.10.2015
Tutkinto	Sosionomi ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaalialan koulutusohjelma
Ohjaaja	Yliopettaja Jyrki Konkka
<p>Rikos- ja riita-asioiden sovittelu on Suomessa lakisääteistä, koko väestölle tarkoitettua, maksutonta palvelua, jossa rikoksen tai riidan osapuolille järjestetään mahdollisuus käsitellä tapahtunutta turvallisessa ilmapiirissä puolueettomien sovittelijoiden ohjauksessa. Palvelun rahoittaa valtio ja tuottaa 19 sovittelutoimistoa ympäri Suomen. Sovittelutoimistojen ammatillinen henkilöstö organisoii ja ohjaa sovittelutoimintaa. Sovittelutapaamisten ohjauksesta vastaavat sovittelutoimistojen kouluttamat vapaaehtoistyöntekijät.</p> <p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää minkälaisia osaamisvaatimuksia alan kansallinen ja EU-lainsäädäntö asettavat vapaaehtoisille sovittelijoille ja minkälaisia osaamistarpeita liittyy käytännön sovittelutyöhön sekä uudistaa saadun tiedon perusteella rikos- ja riita-asioiden sovittelijoiden peruskoulutuksen opetussuunnitelmaa. Koska sovittelu on lakisääteinen palvelu, myös sovittelijoiden koulutus on välttämätöntä perustaa laeissa ja suosituksissa määritellylle tasolle. Opinnäytteen kirjallisena aineistona oli alan keskeinen lainsäädäntö. Opinnäytteen empiirinen aineisto kerättiin sovittelijoiden ryhmähaastattelussa. Tutkimus oli laadullinen ja aineisto analysoitiin sisällönanalyysillä. Opinnäytteen taustateorioina käytettiin sosiaalisen oppimisen ja restoratiivisen oikeuden teorioita.</p> <p>Opinnäytteen tulosten perusteella sovittelijan osaamisessa korostuvat teorian tiedon lisäksi hyvät ihmissuhde- ja vuorovaikutustaidot sekä konfliktin ratkaisun taidot. Koulutuksen tulisi sisältää paljon dialogisuuden, aktiivisen kuuntelun, neuvottelutaidon ja restoratiivisten menetelmien harjoituksia unohtamatta teorian tiedon tärkeyttä. Koska persoonalliset valmiudet ovat tärkeitä, on niihin ja sovittelijan kehittymismahdollisuuksiin kiinnitettävä huomiota jo rekrytointivaiheessa.</p> <p>Opinnäytteen tuotoksena syntynyt ehdotus rikos- ja riita-asioiden sovittelijoiden peruskoulutuksen opetussuunnitelmaksi on liitetty tähän opinnäytteeseen (Liite 3). Opetussuunnitelmaa tulee testata käytännössä ja kehittää edelleen jatkuvasti muuttuvan lainsäädännön, alan uusimman tutkimustiedon ja saatujen kokemusten pohjalta.</p>	
Avainsanat	sovittelu, rikos- ja riita-asioiden sovittelu, restoratiivinen oikeus, vapaaehtoistyö

Author Title	Tiina Snellman Training Program for Victim-Offender Mediators
Number of Pages Date	65 pages + 3 appendices 31 October 2015
Degree	Master of Social services
Degree Programme	Master's Degree Programme in Social Services
Specialisation option	Professional Master's Degree
Instructor	Jyrki Konkka, Principal Lecturer
<p>Since 2006 the victim–offender mediation in criminal and civil cases has been a form of legally regulated restorative justice service in Finland. The service is financed by the state and produced by 19 mediation offices, which are municipalities or NGOs. The professional personnel organize and supervise the service, the mediation meetings are mainly facilitated by voluntary workers, mediators. The mediators are recruited from all sections of society and then trained by the mediation offices to their assignment.</p> <p>The initial purpose of this thesis was to collect information of the legislative requirements for the mediator's know-how. Another purpose was to examine what the mediators themselves considered relevant in their training. The data for this thesis were gathered from the Finnish and European Union legislation as well as recommendations given by the Committee of Ministers in the European Union. The qualitative data from the mediators were collected in a focus group interview conducted by trained network facilitators. A social theory of learning and the theory of restorative justice were used as background theories for this thesis. All data were analyzed by a content analysis method.</p> <p>As expected, the main findings of this thesis show that, in addition to theoretical knowledge, the mediators need good interpersonal, interaction and conflict resolution skills. Thus, the training should focus largely on exercises concerning dialogue, active listening, negotiation and restorative methods while, of course, not forgetting the necessity of theoretical information.</p> <p>A recommendation for the mediator's training program is attached to this thesis (Appendix 3). The training program should be tested in practice and constantly upgraded.</p>	
Keywords	mediation, mediation in criminal and civil cases, restorative justice, voluntary work

Sisällys

1	JOHDANTO	3
2	Rikos- ja riita-asioiden sovittelu	5
2.1	Sovittelu riitojen ratkaisuna	7
2.2	Sovittelu vapaaehtoistyönä	8
2.3	Vapaaehtoissovittelijan kelpoisuus ja osaaminen	10
2.4	Vapaaehtoissovittelijoiden rekrytoinnin ja koulutuksen nykytilanne	12
2.5	Rikosten ja riitojen sovittelu Suomessa	14
2.6	Rikosten ja riitojen sovittelu Vantaan sovittelutoimistossa	15
3	Sovittelijakoulutuksen oppimisteoreettiset lähtökohdat	17
3.1	Aikuinen oppijana	17
3.2	Opiskeleva sovittelija oppijana	18
3.3	Sosiaalinen ja yhteistoiminnallinen oppiminen	19
3.3.1	Kognitiivinen oppimiskäsitys ja kokemuksellinen oppiminen	21
3.3.2	Konstruktivistinen ja sosiokonstruktivistinen oppimiskäsitys	24
3.3.3	Pragmatistinen oppimiskäsitys	26
3.3.4	Reflektio ja itsearviointi	26
3.4	Oppimiskäsitysten synteesi vapaaehtoisten sovittelijoiden koulutuksessa	27
3.5	Opetussuunnitelma	30
4	Sovittelijakoulutuksen oikeusteoreettiset lähtökohdat	32
4.1	Restoratiivinen oikeus	32
4.2	Rikosten ja riitojen sovittelu restoratiivisen oikeuden sovelluksena	34
5	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymys	36
6	Menetelmälliset ratkaisut	38
6.1	Kirjallinen aineisto	39
6.2	Sovittelijoiden haastattelu	40
6.3	Ryhmähaastattelu verkostokonsulttien ohjaamana	41
6.4	Aineiston analysointi	43
7	Tulokset	45
7.1	Sovittelijan osaamisvaatimukset ja osaamistarpeet	45
7.1.1	Sovittelijan osaamisvaatimukset kirjallisessa aineistossa	46
7.1.2	Sovittelijan osaamistarpeita haastattelun perusteella	48

7.2 Sovittelijan osaamisen kehittyminen sosiaalisena oppimisena	51
8 Johtopäätökset	52
9 Pohdintaa	54
Kirjallisuusluettelo	61
Liitteet	66

Liite 1. Vapaaehtoissovittelijan rekrytointilomake

Liite 2. Sovittelijan osaamisvaatimukset sovitteluun liittyvän lainsäädännön ja suositusten pohjalta

Liite 3. Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan peruskoulutuksen opetussuunnitelma

1 JOHDANTO

Suomen hallitusohjelmassa päätetään sisäisen turvallisuuden ohjelman painopisteistä. Yhtenä tarkastelun kohteena on rikoksen uhrin ja tekijän palvelujen kehittäminen. Tavoitteena on mm. vähentää nuorten uusintarikollisuutta sovittelun keinoin ja parantaa rikosten uhrien ohjausta jatko- ja tukipalveluihin. (Sisäasiainministeriö 2012: 8, 40, 52.) Hallitusohjelman yhtenä tavoitteena on sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden vahvistaminen myös taloudellisesta näkökulmasta, vaikkakin ihmisten hyvinvointiin vaikuttava sovun syntyminen ja sen edistäminen ovat sovittelun arvokkainta antia. Tarkoitus on siirtää riidattomia asioita pois tuomioistuimista ja kehittää tuomioistuinprosessien ulkopuolisia riidanratkaisumenettelyjä. (Valtioneuvosto 2015: 11, 35.) Yhteiskunnan kannalta sovittelupalvelulla on tärkeä merkitys yleisen sovinnollisuuden ja hyvinvoinnin edistämisessä.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelu on yksi, vaihtoehtoinen tapa ratkaista konflikteja ja päästä sovintoon. Sovittelun käyttöalan laajentamiseksi on eri maissa kehitetty erilaisia sovittelumalleja. Pohjoismaista erityisesti Suomessa ja Norjassa on kehitetty restoratii-visen oikeuden menetelmiä ja lainsäädäntöä (Kinnunen 2012: 23). Sovittelulla (engl. mediation) tarkoitetaan yleensä vapaaehtoisuuteen perustuvaa tuomioistuimen ulkopuolista menettelyä, johon osapuolten lisäksi osallistuvat ulkopuoliset, puolueettomat sovittelijat. Sovittelussa tavoitellaan osapuolten yhteisesti hyväksymää sovintoa. Neuvottelemisesta sovittelun erottaa kolmannen osapuolen läsnäolo. Sovittelijat ovat mukana fasilitaattoreina ohjaamassa keskustelua ja auttamassa osapuolia ristiriitojen sopimisessa. Sovittelun keskeinen elementti on osapuolten vapaaehtoisuus, mikä lisää osapuolten sitoutumista sovitteluun ja sen tulokseen. Sovittelijoilta edellytetään puolueettomuutta, osapuolten tasapuolista ja yhdenvertaista kohtelua sekä luottamuksellisuutta. Sovittelija on vaitiolovelvollinen sovittelutapaamisessa käsitellyistä asioista. (Ervasti – Nylund 2014: 133 – 137.)

Sovittelua menetelmänä käytetään esimerkiksi avioliittolaissa säädetyssä perheasoiden sovittelussa lasten huolto- ja tapaamisriidoissa, työyhteisösovittelussa työpaikan ristiriidoissa ja vertaissovitteluna kouluissa oppilaiden välisissä riidoissa. Valtakunnan- sovittelija sovittelee työmarkkinajärjestöjen välisiä erimielisyyksiä. (Suomen sovittelufoorumi n.d.) Rikos- ja riita-asioiden sovittelussa rikoksen asianomistaja (uhri) ja rikoksesta epäilty (tekijä) voivat käsitellä rikoksesta aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja, etsiä näihin puolueettomien sovittelijoiden avustuksella ratkaisuja ja päästä yhtei-

seen ymmärrykseen tapahtuneesta ja sen ratkaisuvaihtoehdoista. Tietyin edellytyksin voidaan sovittaa myös riita-asiaa. (Flinck 2013: 12 – 13.) Sovittelupalvelua paikallisesti organisoivat ja koordinoivat sovittelutoimistojen sosiaalialan ammattilaiset. Varsinaisia sovittelutapaamisia ohjaavat puolueettomat sovittelijat, jotka ovat vapaaehtoistyöntekijöitä. Nämä vapaaehtoistyöntekijät – maallikot – koulutetaan sovittelijan tehtävään. Sovittelupalvelun tavoitteena on kaikkien sovittelijoiden kouluttaminen siten, että koulutusohjelma vastaa sekä lakien ja suositusten osaamisvaatimuksia että käytännön sovittelutyön osaamistarpeita. (Flinck 2013: 52 – 53.)

Tässä laadullisessa (Tuomi – Sarajärvi 2009: 68 – 69) opinnäytetyössä keskityttiin lakisääteiseen rikos- ja riita-asioiden sovitteluun. Siinä kartoitettiin EU:n direktiivien ja suositusten, Suomen sovittelulain ja siihen liittyvien lakien ja asetusten esittämiä sovittelijan osaamisvaatimuksia sekä käytännön kokemuksista esiin tulevia osaamistarpeita. Käytännön sovittelutyön osaamistarpeista kerättiin tietoa Vantaan sovittelutoimiston viimeisimmän sovittelijoiden peruskoulutuksen käyneiltä. Oppimisteoreettisena lähtökohtana oli erityisesti sosiaalisen oppimisen malli (Wenger 2009: 211) ja yhteistoiminnallinen oppiminen. Tarkoituksena oli luoda kokonaisuus, johon kerättäisiin tietoa sekä sovittelutoimintaa määrittelevästä lainsäädännöstä ja kirjallisuudesta, sovittelijan oppimisesta että sovittelijoiden käytännön kokemuksista. Osaamisvaatimuksista ja osaamistarpeista saadut tiedot yhdistämällä pyrittiin luomaan uusi rikos- ja riita-asioiden sovittelijoiden peruskoulutuksen malli. Tarkoitus oli myös vertailla suomalaista rikos- ja riita-asioiden sovittelijoiden peruskoulutusta muiden maiden malleihin.

Opinnäytteen yhteistyökumppanina työelämässä oli Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), joka vuoden 2016 alusta lähtien vastaa koko sovittelupalvelun valtakunnallisesta toiminnasta. Sovittelupalvelun osalta THL on tähän asti hoitanut muun muassa sovittelupalvelun tilastointia ja kehittämistä. Vuodesta 2016 lähtien myös kaikki hallinnolliset tehtävät siirtyvät aluehallintovirastoilta THL:lle. Sovittelijoiden peruskoulutuksen kehittämisen tarve on jo aikaisemmin nähty THL:ssä, ja nyt aiheesta on tullut entistä ajankohtaisempi. Opinnäytteen pyrkimyksenä olikin vastata tähän selkeään työelämälähtöiseen tarpeeseen.

Opinnäytetyön liitteenä on ehdotus rikos- ja riita-asioiden sovittelijoiden peruskoulutuksen opetussuunnitelmaksi. Opetussuunnitelmaa olisi syytä pilotoida, testata sovittelijoiden koulutuksessa ja kehittää edelleen. Opetussuunnitelma jää THL:n käyttöön.

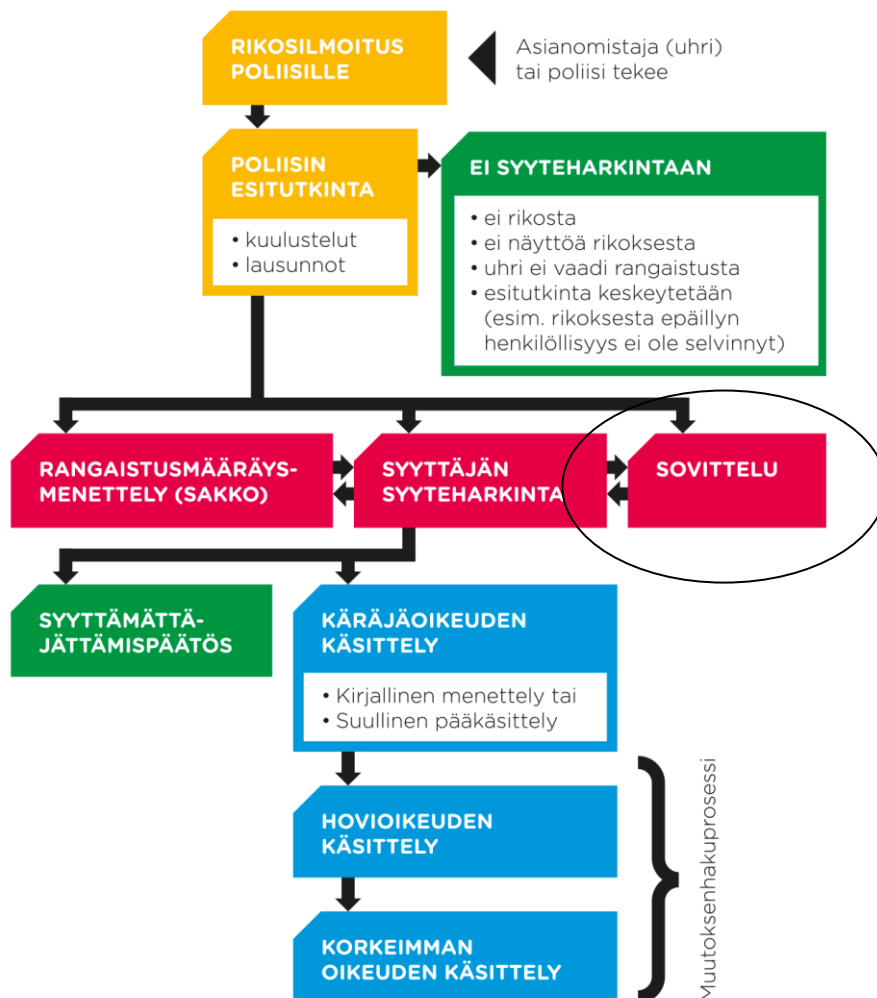
2 Rikos- ja riita-asioiden sovittelu

Monilla lajeilla on kyky rakentaa sovintoa vihamielisen yhteenoton jälkeen. Ihmisen luontaisia restoratiivisia tapoja ovat mm. pahoittelu, anteeksi pyytäminen, hyvityksen tarjoaminen ja rangaistuksen hyväksyminen. Sovinnon löytymiselle voivat ratkaisevan sysäyksen antaa ulkopuoliset, kolmannet osapuolet. Erilaisilla sovinnontekorituuaaleilla sinetöidään sovinto ja symboloidaan sovun palautumista. (Fry 2012: 18 – 19.) Sovittelun juuret ovat heimoyhteisölliselle ja monien kulttuurien perinteiselle ajattelulle tutussa epävirallisessa, informaalissa oikeudessa. Informaalinen oikeus tarjoaa formaalille, viralliselle oikeusjärjestelmälle vaihtoehtoisia konfliktinratkaisumalleja, joissa ihmisten oma osallisuus ja kohtaaminen ovat tärkeitä. Ratkaisumallit ovat syntyneet tarpeesta ratkaista riitoja ja rikoksia perinteisin menetelmin ihmisten ja yhteisöjen kesken ilman virallista tuomioistuinkäsittelyä. Oikeusjärjestelmän kehittyessä erilaisia sovittelun malleja on otettu osaksi virallista oikeuskäytäntöä. (Iivari 2010: 46 – 48.) Restoratiivisen oikeuden käytäntöihin kuuluvassa rikosasioiden sovittelussa uhri ja tekijä kohtaavat koulutettujen sovittelijoiden ohjaamassa tapaamisessa (Zehr 2015: 60).

Suomessa käytettävä rikosasioiden sovittelun malli on kehittynyt 1970-luvulla. Kriminaalipolitiikassa oli ryhdytty tavoittelemaan sosiaalisten ja taloudellisten kustannusten minimointia ja rangaistusjärjestelmien yksinkertaistamista. Suomen ensimmäisen rikossovittelukokeilun käynnistäjänä toiminut Juhani Iivari (2010) toteaa, että sovittelulla voidaan tehokkaasti keventää rikosseuraamusjärjestelmää ja lisätä asiakkaan osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Erityisesti sovittelu on nähty keinona tukea nuoria ja ehkäistä uusintarikollisuutta. (Iivari 2010: 55 – 59.) Esimerkiksi vuonna 2014 kaikista maassamme rikoslakirikoksiin syyllisiksi epäillyistä nuorten osuus oli 21 %. Näistä noin puolet oli alle 18-vuotiaita. Alaikäisten osuus oli suuri mm. vahingontekorikoksissa (Niemi – Danielsson: 7), jotka soveltuvat hyvin soviteltaviksi.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelu (jatkossa sovittelu) on Suomessa lakisääteistä, koko väestölle tarkoitettua maksutonta palvelua, jossa rikoksen tai riidan osapuolille järjestetään mahdollisuus käsitellä tapahtunutta turvallisessa ilmapiirissä puolueettomien sovittelijoiden ohjauksessa. Sovittelussa korostuvat osapuolten kohtaaminen, kuunteleminen, vastuun ottaminen omasta toiminnasta sekä tulevaisuuteen suuntautuminen. Tapaamisessa voidaan käsitellä tapahtumasta aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä arvioida osapuolten tarpeita ja toiveita asian ratkaisemiseksi. Osapuolet voivat omatoimisesti ja yhdessä keskustellen sopia haittojen hyvittämisestä. Sovittelu perus-

tuu vapaaehtoisuuteen (vrt. oikeuskäsittely) ja luottamuksellisuuteen. Sovittelu käynnistyy aloitteesta, jonka voivat tehdä esimerkiksi poliisi, syyttäjä tai muu viranomainen, osapuolet itse, lapsen tai nuoren huoltaja, koulu tai sosiaaliviranomainen. Lähisuhteessa tapahtunutta väkivaltaa voidaan sovittaa rajatuin edellytyksin, ja aloitteen lähisuhdeväkivallan sovitteluun voivat tehdä vain poliisi tai syyttäjä. Mahdollista rikosoikeudellista syyllisyyttä sovittelussa ei voida ratkaista eikä sovittelussa tehdä tutkintaa. Sovittelun tulos – vaikka sovintoa ei syntyisikään – ilmoitetaan aina aloitteen tehneelle viranomaiselle, ja se voidaan ottaa huomioon jutun jatkokäsittelyssä muun muassa rikosjuttujen syyteharkinnassa tai tuomion määrittelyssä. (Flinck 2013: 12 – 13.) Dialogisuus – kuunteleminen ja kuulluksi tuleminen – luo otollisen tilaisuuden yhteisen ymmärryksen kasvamiseen, empatiaan ja sitoutumiseen annettuihin lupauksiin (Gellin 2011: 35).

Kuvio 1. Sovittelun paikka oikeusprosessissa (Rikosuhripäivystys n.d.)

Sovittelun asema yhteiskunnassamme on vahvistunut. Lainsäädännöllä ja hallitusohjelmilla on järjestelmällisesti edistetty erilaisten sovittelumuotojen käyttöä vaihtoehtoisena menettelynä konfliktien ratkaisussa. Menetelmissä korostetaan osapuolten kohtaamista, kuulemista ja omaa vastuunottoa. Sovittelua ei voida tehdä pelkkänä asiantuntijatyönä. Kaiken sovittelun lähtökohtana on ajatus siitä, että osalliset omistavat oman konfliktinsa – sitä ei saa riistää heiltä, vaan he ovat asiassa parhaita asiantuntijoita. Kun konfliktin osapuolten osallisuus toteutuu, toteutuu myös oppiminen ja ratkaisuun sitoutuminen. Ratkaisuun pääsemiseksi tarvitaan kaikkien näkökulmia. Vain siten voidaan rakentaa yhteistä ymmärrystä ja edistää uusien toimintamallien oppimista. (Poikela 2010: 14 – 15, Brunila 2010: 33.)

Yhteiskunnan kannalta sovittelupalvelulla on tärkeä merkitys yleisen sovinnollisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Hallitusohjelman yhtenä tavoitteena on sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden vahvistaminen myös taloudellisesta näkökulmasta, vaikkakin ihmisten hyvinvointiin vaikuttava sovun syntyminen ja sen edistäminen ovat sovittelun arvokkainta antia. Tarkoitus on siirtää riidattomia asioita pois tuomioistuimista ja kehittää tuomioistuinprosessien ulkopuolisia riidanratkaisumenettelyjä. (Valtioneuvosto 2015: 11, 35.) Kansalaisilla on vapaus tehdä itseään koskevia sopimuksia - sopimusvapaus on turvattu välillisesti perustuslaissa omaisuuden suojasta annetulla säännöksellä (Suomen perustuslaki 15 §). Sovittelu säästää yhteiskunnan varoja myös rahallisesti. Tuomioistuinkäsittelyyn verrattuna sovittelu voidaan hoitaa noin kymmenesosalla kustannuksia, jos käräjille ei tarvitse lähteä (THL 2014a: 11).

Sovittelua tehdään myös esimerkiksi tuomioistuimissa, kouluissa ja perheneuvoloissa. Tässä opinnäytteessä keskityttiin kuitenkin rikos- ja riita-asioiden sovittelijoiden koulutamiseen sovittelutoimistoissa ja sovittelulla tarkoitetaan tässä opinnäytteessä lakisääteistä rikos- ja riita-asioiden sovittelua.

2.1 Sovittelu riitojen ratkaisuna

Sovittelussa luodaan riidan ratkaisulle puitteet, joissa yksilöä tai yhteisöä voidaan tukea dialogin toteutumisessa, luottamuksen rakentamisessa ja riidanratkaisussa. Osapuolten dialoginen kohtaaminen edistää uusien näkökulmien avaamista ja uuden, yhteisen ymmärryksen syntymistä. Anteeksiantaminen ja anteeksisaaminen on mahdollista. Sovittelu voi olla osapuolille hyvin restoratiivinen – eheyttävä ja voimaannuttava – kokemus, joka palauttaa yksilön ratkaisemattomien ristiriitojen kuluttamia psyykkisiä resursseja. (Poikela 2010: 223 – 225.) Norjalaisen sovittelun puolestapuhujan, kriminolo-

gi Nils Christien mukaan konflikti ei välttämättä ole jotain kauheaa, vaan se voidaan käsittää myös mahdollisuutena, jota ei pidä jättää käyttämättä (Christie 1983: 80).

Sovittelun tarve syntyy ongelmasta, jota rikoksen tai riidan osapuolet eivät kykene keskenään ratkaisemaan. Ratkaisun löytämisessä tarvitaan ulkopuolisia sovittelijoita, jotka auttavat osapuolia pääsemään osapuolia itseään tyydyttävään ratkaisuun. Sovittelijoiden ohjauksessa käydään dialoginen keskustelu, jossa selkiytetään tapahtunutta ja keskustellaan mahdollisista ratkaisuvaihtoehdoista. Toisten näkemysten kuuleminen synnyttää kuulijassa uusia oivalluksia tilanteesta, sen herättämistä tunteista ja myös omasta osallisuudesta. Yhteisen näkemyksen rakentuminen on perusta mahdolliselle sovinnolle. Sovittelijoiden rooli on olla auttamassa ja tukemassa yhteisen ymmärryksen syntymistä; heillä ei ole eikä saa olla valmista ratkaisua asiaan. Pelkkä kirjallinen sovitte-
lusopimus ei ole sovittelun ensisijainen tavoite, vaan tavoitteena on tukea osapuolia mielenrauhan saavuttamisessa, hyvinvoinnin palauttamisessa ja uudenlaisten toimintatapojen sisäistämisessä, jotta tulevaisuudessa osattaisiin toimia toisin. (Poikela 2010: 240 – 243.) Sovittelu on osapuolille ainutkertainen kokemus, mikä korostaa sovittelijan roolin ja sovittelijan osaamisen tärkeyttä. Harvoissa tapauksissa asiakkaat päätyvät uudelleen sovitteluun ja hyvin harvoin samojen vastapuolten kanssa. Aikaisempia sovitte-
lukokemuksia asiakkaat kuvaavat pääosin myönteisinä.

Menetelmänä sovittelu perustuu restoratiiviseen oikeusteoriaan, jonka keskeiset ajatukset ovat ihmisten kohtaaminen, tilanteen korjaaminen ja käyttäytymisen muuttaminen tulevaisuudessa. Restoratiivinen oikeus ei käsittele rikosta ensisijaisesti lain rikkomisena vaan ihmisten ja heidän välistensä suhteiden loukkaamisena. Käsittely on korjaavaa ja pyrkii vahvistamaan osapuolten selviytymistä tulevaisuudessa. (Iivari 2010: 59 – 61.) Perinteisen rikosoikeuden rangaistusajattelun sijasta restoratiivinen oikeus keskittyy tapahtuneeseen vahinkoon, osapuolten tarpeisiin ja teon tuottamiin velvollisuuksiin (Zehr 2015: 31).

2.2 Sovittelu vapaaehtoistyönä

Vapaaehtoistyöntekijöiden käyttäminen sovittelussa ei ole Euroopan tasolla kovin tavallista. Suomen lisäksi vapaaehtoissovittelijoita on Norjassa ja jonkun verran Tanskassa. (Kinnunen 2012: 25.) Vapaaehtoiset sovittelijat toimivat sovittelutapaamisen fasilitaattoreina, keskustelun ohjaajina. He ovat asian sisältöön nähden ulkopuolisia, kolmansia osapuolia. (Ervasti – Nylund 2014: 134.)

Vapaaehtoistyön käsite liittyy vapaaehtoistoimintaan, kansalaisyhteiskuntaan ja kolmanteen sektoriin. Vapaaehtoistyö tarkoittaa yksilön toimintaa omasta, vapaasta tahdostaan vastikkeetta yleensä jossain vapaaehtoistoimintaa järjestävässä organisaatiossa. Tavallisia vapaaehtoistoiminnan järjestäjiä ovat monenlaiset vapaa-ajan aktiviteetteja tarjoavat organisaatiot, eri alojen yhdistykset sekä kuntien ja kaupunkien toimintayksiköt. Vapaaehtoistyöstä, kansalaisten omasta toiminnasta, kansalaisyhteiskunnasta on tullut merkittävä yhteiskunnallinen toimija. Vapaaehtoistyönä hoidetaan monia sosiaaliin kysymyksiin liittyviä tehtäviä. (Koskiahho 2001: 16 – 17; 24 – 25.)

Vapaaehtoistyö tai vapaaehtoistoiminta on maallikkoauttajien organisoitua toimintaa. Termi vapaaehtoistyö korostaa sekä sen tekijän omaa tahtoa toimia että toiminnan arvokkuutta työnä. Monenlaiset yhdistykset ja kansalaisjärjestöt tarjoavat organisoitua vapaaehtoistoimintaa. Tyypillistä vapaaehtoistyössä on oman konkreettisen työpanoksen antaminen toisten hyväksi jonkun organisoimana. Vapaaehtoistyö ei voi korvata ammatillista työtä, mutta voi täydentää sitä. Vapaaehtoisille ei makseta palkkaa tai palkkioita. Jotta osallistuminen olisi mahdollista, järjestetään vapaaehtoisille perehdytystä ja koulutusta, tarjotaan asianmukaista ohjausta ja tukea sekä maksetaan tarvittaessa kulukorvauksia. Vapaaehtoistyön organisointi ja koordinointi edellyttävät pitkäjänteistä suunnittelua ja sitoutumista. (Porkka 2009: 60 – 65.) Vapaaehtoistyöhön perustuva toiminta on vapaaehtoistyöntekijöiden henkilökohtaisten panosten ja sitoutumisen takia riskialtista. Vaikka vapaaehtoisten tarve näyttäisi tilastojen valossa (Järjestöbarometri 2014) lisääntyvän, ei toiminnan tarjoajien resursseissa ole tiedossa vastaavaa kehitystä. Mahdollisuudet vapaaehtoisten ohjaukseen, tukeen ja palkitsemiseen vaikeutuvat resurssipulan takia, ja yleensä hallintoon on vaikea löytää sitoutuneita toimijoita. (Peltosalmi – Hakkarainen – Londén – Kiukas – Särkelä 2014: 111 – 112.) Sovittelutoimintaa järjestetään laissa säädetyin perustein ja puittein, mikä takaa toiminnalle myös tarvittavat resurssit. Vapaaehtoistyön tarjoajina sovittelutoimistot ovat sikäli vakaita ja tarjoavat mielekästä vapaaehtoistyötä pitkäänkin sitoutumiseen kykeneville.

Vapaaehtoistyön luonne vaikuttaa siihen, millaista tukea ja ohjausta kukin vapaaehtoistyöntekijä tarvitsee. Toiminnan tarjoajan on hyvä varata aikaa yhteydenpitoon, kiireetömiin tapaamisiin ja keskusteluihin sekä kokemusten jakamiseen. Selkeät rakenteet ja käytännöt auttavat vapaaehtoisia heidän tehtävässään. Vapaaehtoisilta saatu palaute on ensiarvoisen tärkeää toiminnan kehittämisessä. (Kaila 2014: 61 – 62.) Organisaation arvojen ja perustehtävän esillä pitäminen sitouttavat vahvasti vapaaehtoistyöntekijöitä. Henkilökohtaiset motiivit voivat vaihdella ja motiivien selvittäminen on tärkeää,

jotta jokaiselle löydetään mahdollisimman hyvin soveltuva tehtävä. Keskeisiä motiivielementtejä ovat auttamisen halu, mahdollisuus käytännön toimintaan, sosiaalisiin kontakteihin ja vuorovaikutukseen. Myös emotionaalinen palkitsevuus, mielihyvä ja ilo, sekä oman hyvinvoinnin edistäminen ja ryhmähenki motivoivat vapaaehtoistyöntekijöitä ja auttavat näitä jaksamaan. (Yeung 2004.) Pitkäjänteinen vapaaehtoisten sitouttaminen tarkoittaa positiivista ja tavoitteellista asennetta vapaaehtoisten kohtaamiseen. Toimijalla on oltava valmiuksia myös ristiriitojen ratkaisemiseen. Palkatun henkilöstön sitoutuminen toimintaan heijastuu positiivisesti myös vapaaehtoistyöntekijöihin. Hyvin toimiva ja asiallinen viestintä vahvistaa vapaaehtoistyöntekijöiden sitoutumista. Vapaaehtoisten on saatava monipuolisesti tietoa toiminnasta, tapahtumista ja muutoksista. (Kaila 2014: 63 – 65, 86.)

Vapaaehtoistyö antaa tekijälleen hienon mahdollisuuden myös itsensä kehittämiseen. Kokemuksellisen oppimisen reflektointi vahvistaa vapaaehtoistyön eri vaiheissa opittua. Se edistää omien arvojen tunnistamista sekä kriittisen ajattelun ja itseilmaisun taitoja. (Kurki 2001: 88 – 91.) Vapaaehtoistyöntekijän kiittäminen, arvostuksen osoittaminen ja muistaminen kertovat vapaaehtoistyöntekijälle, että hänen työpanoksensa on arvokas. Vapaaehtoisen motiivina voi olla hyvä mieli ja tarkoituksen löytäminen. Kiittäminen vahvistaa motiivia ja sitoutumista. (Kaila 2014: 57.) Sovittelutoiminta voi tarjota vapaaehtoistyöntekijälle merkityksellistä tekemistä, mahdollisuuden hyödyntää aikaisempaa osaamista, keinoja kehittää osaamista ja osallisuuden kehittyvässä kansalaistoiminnassa.

2.3 Vapaaehtoissovittelijan kelpoisuus ja osaaminen

Sovittelijoiden osaamisvaatimuksista löytyy mainintoja erilaisista asiakirjoista. Missään näistä ei ole seikkaperäisesti kuvattu sovittelijalta vaadittavaa osaamista. Peruskoulutuksen opetussuunnitelmaa varten osaamiskuvaukset olisi kerättävä yhteen.

Suomen sovittelulain esitöissä on hallituksen esitykseen (HE 93/2005) ja lakivaliokunnan mietintöön (LaVM 13/2005) kirjattu perusteluja sovittelijan osaamisesta. Sekä hallituksen esitys että lakivaliokunnan mietintö pitää tarpeellisena määritellä sovittelijan osaamisvaatimukset väljempinä kuin sovittelun hallinnon ja ohjaamisen toteuttajien eli ammattihenkilöstön osaamisvaatimukset. Hallituksen esityksen mukaan sovittelijan tehtävänä on toimia välittäjänä ja auttaa osapuolia ratkaisemaan erimielisyyksiä. Sovittelijan on kyettävä toimimaan puolueettomasti ja luottamuksellisesti. Sovittelijalta toivotaan tervettä harkintakykyä, sovittelussa tarvittavia ihmissuhdetaitoja ja hyvää paikallis-

ten kulttuurien ja yhteisöjen tuntemusta. Koulutuksessa tavoitteena olisi pidettävä korkean tason pätevyyttä, johon liittyvät taidot ratkaista riitoja, perustiedot rikosoikeusjärjestelmästä, taitoja työskennellä rikoksen uhrien ja tekijöiden kanssa sekä kykyä paritöskentelyyn. Sovittelijan täytyy pystyä myös arvioimaan sovittelun edellytyksiä. (HE 93/2005). Lakivaliokunta edellyttää peruskoulutuksen lisäksi, että

sovittelijaksi ryhtyvällä on lisäksi sellainen koulutus, taito ja kokemus, jota tehtävän asianmukainen hoitaminen edellyttää. Säännöksessä tarkoitettuun koulutukseen voi sisältyä esimerkiksi oikeustieteen tai yhteiskuntatieteiden taikka sosiaalialan opintoja. Tarvittavaa kokemusta voi puolestaan kertyä esimerkiksi erilaisesta kansalaisjärjestötoiminnasta, jossa henkilö on tottunut kohtaamaan erilaisessa elämäntilanteissa olevia ihmisiä. (LaVM 13/2005: 7.)

Sovittelulaki ja myöhemmin annetut säädökset noudattelevat sovittelijan osaamiskuvuksissa edellä mainittujen asiakirjojen määritelmiä. Myöhemmin mukaan on tullut maininta sovittelijan olemisesta tehtävään muutoinkin soveltuva. Sovittelulaki, määrittelee, että

Sovittelijana voi toimia henkilö, joka on suorittanut sovittelutoimintaan perehdyttävän koulutusjakson ja jolla muutoin on sellainen koulutus, taito ja kokemus, jota tehtävän asianmukainen hoitaminen edellyttää, ja joka on muutoin tehtävään soveltuva. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta 680/2015 § 10).

Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus Recommendation Rec (2002)10 of the Committee of Ministers to member States on mediation in civil matters kehottaa jäsenvaltioita huolehtimaan sovittelijoiden pätevyyden, valinnan ja koulutuksen asianmukaisuudesta (Council of Europe 2014a). Lisäksi EU:n ministerikomitea on kirjannut suositukseen Recommendation n:o R (99) 19 edellytyksiä sovittelijoiden valintaan ja koulutukseen. Sen mukaan sovittelijoita on rekrytoitava yhteiskunnan eri aloilta. Rekrytoitavilla sovittelijoilla tulee olla hyvä käsitys paikallisesta kulttuurista ja yhteisöistä sekä sovittelussa tarvittavaa tervettä harkintakykyä ja ihmissuhdetaitoja. Ennen sovittelijaksi ryhtymistään sovittelijan on saatava peruskoulutus ja myöhemmin täydennyskoulutusta. Sovittelijoiden koulutuksen tulee tähdätä vaativan tason osaamiseen, joka sisältää konfliktin ratkaisun taitoja, erityistaitoja työskentelyyn rikoksen uhrien ja tekijöiden kanssa sekä perustiedot rikosoikeusjärjestelmästä. (Council of Europe 2014b.)

Suomi on Euroopan Unionin jäsenenä sitoutunut suojelemaan rikosten uhreja. Ns. uhridirektiivi (2012/29/EU) listaa runsaasti asioita otettavaksi huomioon korjaavan oikeuden palveluissa, kuten sovittelussa. Direktiivi korostaa mm. uhrin henkilökohtaisen tilanteen ottamista huomioon, oikean ja perusteellisen tiedon antamista sekä kaikenlai-

sesta turvallisuudesta huolehtimista. Korjaavan oikeuden palveluissa on annettava uhrille ohjausta jatko- ja tukipalveluihin, joista myös uhrien kanssa työskenteleville on järjestettävä koulutusta. Kunnioittava, puolueeton ja yksilöllinen kohtelu sekä vahingon korjaaminen ja uuden vahingon estäminen ovat korjaavan oikeuden palvelun tehtäviä. (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU.) Uhridirektiivi toistaa aikaisempaa YK:n talous- ja sosiaalineuvoston päätöslauselmaa, jonka mukaan sovittelussa on otettava huomioon oikeudenmukaisuus, puolueettomuus ja ihmisarvon kunnioitus. Sovittelun periaatteita – mm. vapaaehtoisuutta – noudatettaessa on otettava huomioon osapuolten mahdollinen valta-asetelma, kulttuuriset erot ja turvallisuus. Sovittelijoiden on autettava osapuolia kohtelevaan toisiaan kunnioittavasti ja löytämään ratkaisut keskenään. (YK:n talous- ja sosiaalineuvoston päätöslauselma 2002/12.) Lista keskeisessä lainsäädännössä ja suosituksissa esiin tulevista sovittelijan osaamiskuvauksista on tämän opinnäytetyön liitteenä (Liite 2).

Sovittelija on sovittelussa prosessinjohtaja, ja hänen tärkein tehtävänsä on luoda uskoa koko sovitteluprosessiin (Ervasti – Nylund 2014: 271). Mark Umbreit (2001) mukaan sovittelijan perusominaisuuksia ovat hyvät vuorovaikutustaidot, erityisesti kuuntelemisen ja hiljaisuuden sietämisen taidot sekä hyvät neuvottelu-, organisointi- ja ongelmanratkaisutaidot. Sovittelijalla on oltava kyky ottaa tarvittaessa tilanteen johtajuus. Sovittelijan on sitouduttava restoratiivisen oikeuden ajatteluun ja ymmärrettävä työskentelystä rikosoikeusjärjestelmän parissa. (Umbreit 2001: 150).

Sovittelijaksi ryhtyminen ei siis edellytä alan aiempaa tuntemista tai syvällistä oikeusopillista tietämystä. Tehtävään muutoin soveltuva henkilö koulutetaan sovittelijaksi. Sovittelijan ”muutoin” soveltuminen tehtävään voidaan käsittää yhdistelmäksi persoonallisia vahvuuksia, taustaosaamista ja voimavaroja sekä näissä kehittymiseksi ja valmiudeksi toteuttaa sovittelun periaatteita.

2.4 Vapaaehtoissovittelijoiden rekrytoinnin ja koulutuksen nykytilanne

Sovittelutoimintaan vaikuttavaa rikollisuustilannetta ja riita-asioiden määrää on vaikea ennustaa. Viime aikoina maan rikostilastot ovat osoittaneet pientä rikosten vähenemistä. Myös juttujen ohjautuvuus poliisilta ja syyttäjältä sovitteluun vaihtelee. Riita-asioita sovittelutoimistoilla olisi kapasiteettia ottaa enemmänkin vastaan. Osaavien sovittelijoiden tarve sovittelutoimistoissa ei ole kuitenkaan pienenemässä. Uusia sovittelijoita on koulutettava myös iän tai muun syyn takia toiminnasta pois jäävien tilalle. Koulutuksen pohjana on ollut sosiaali- ja terveysministeriön rikosasioiden neuvottelukunnan vuonna

2006 tuottama ohjeistus Riita- ja rikosasioiden vapaaehtoissovittelijoiden koulutus. (Mehtonen 2015.)

Sovittelutoimistot (palveluntuottajat) kouluttavat omat sovittelijansa. Sovittelijoiden peruskurssin ohjelmaa on työstetty sovittelupalvelun valtakunnallisissa seminaareissa erilaisissa kokoonpanoissa. Viimeisin versio on koottu marraskuussa 2013. Tätä peruskurssin opetussuunnitelmaa pitäisi täydentää ja muokata säädösperustaisilla taustoilla ja perustelluilla oppimisteoreettisilla lähtökohdilla. Restoratiivinen ajattelu ja restoratiivisen sovittelun menetelmät pitäisi sisällyttää koko opetussuunnitelmaan. (Flinck 2014.) Restoratiivisten menetelmien ja sovittelun laadun varmistamiseksi sovittelijoiden koulutusta olisi kehitettävä. Näin edistettäisiin sovittelun tasalaatuisuutta ja uskottavuutta. (Elonheimo 2010: 70.)

Sovittelun peruskursseja toteutetaan sovittelutoimistoissa tarpeen mukaan, yleensä noin joka toinen vuosi. Rekrytointi aloitetaan muutamaa kuukautta ennen kurssin alkua. Hakijoilta kerätään ensivaiheessa perustietoja lomakkeella (Liite 1). Lomakkeella kartoitetaan henkilötietojen lisäksi sovittelijaksi hakeutuvan aikaisempaa osaamista, sovittelijaksi haluamisen motiiveja sekä sovittelutyössä tarvittavia valmiuksia. Lomaketietojen perusteella valitaan hakijoiden joukosta henkilökohtaiseen haastatteluun kutsuttavat. Varsinainen valinta tehdään henkilökohtaisten haastattelujen jälkeen. Hakijan haastatteluun osallistuu vähintään kaksi sovittelutoimiston edustajaa. Valittujen sovitte-
lijaopiskelijoiden koulutus alkaa orientaatiotehtävällä ennen ensimmäistä lähijaksoa. Koulutusprosessi ensimmäisestä lähijaksosta sovittelijaksi valmistumiseen kestää keskimäärin puoli vuotta. Opiskelu sisältää perinteisesti lähijaksojen lisäksi kolmivaiheisen harjoittelun todellisissa sovittelutapaamisissa tuutorisovittelijoiden kanssa. Harjoitteluun soveltuvien sovittelujuttujen ohjautuminen sovittelutoimistoon vaikuttaa osaltaan siihen, miten nopeasti harjoitteluvaiheen voi suorittaa. Opiskelija voi myös itse halutessaan kerrata tiettyä harjoitteluvaihetta ennen siirtymistään seuraavaan. Koulutus päättyy niin sanottuun loppukeskusteluun, jossa opiskelija, sovittelun esimies ja opiskelijaa ohjannut sovittelunohjaaja arvioivat sovittelijaksi valmistuvan oppimista ja uusia valmiuksia. (Mehtonen 2015.)

Tapa rekrytoida vapaaehtoisia sovittelun peruskurssille vaihtelee valtakunnan eri osissa. Vapaaehtoisten sovittelijoiden oma ammattitausta voi vaihdella bussinkuljettajasta lastentarhanopettajaan. Vapaaehtoisten rekrytoinnissa on edellytetty hakijoilta sopivasti työ- ja elämäkokemusta sekä sovitteluun sopivia persoonallisia ominaisuuksia. Rekry-

toinnissa on kiinnitetty huomiota sovittelijaksi hakevan motivaatioon, dialogisuuden ja empatian kykyihin sekä kykyyn toimia eri taustoista, kulttuureista ja elämäntilanteista tulevien ihmisten kanssa. Hyvät vuorovaikutustaidot ja kuuntelemisen taito ovat sovittelutyössä välttämättömiä. Sovittelija tarvitsee kykyä kokoavaan ajatteluun sekä hyvää tilannetajua. Oman jaksamisensa takia sovittelija tarvitsee hyvää itsetuntemusta ja hyvin sisäistettyä ymmärrystä sovittelijan roolista – omia tunnekuormia ei voi tuoda sovitteluun. Sovittelijaksi hakeutuvan on sitouduttava ammatilliseen ohjaukseen, työparityöskentelyyn, vertaisarviointiin ja jatkokoulutukseen. Hakijan ominaisuuksia arvioidaan henkilökohtaisessa haastattelussa. (Flinck 2013: 53–56.)

Rekrytoinnin kriteereihin ja käytänteisiin ei syvennytty tässä opinnäytetyössä eikä se ollut tämän opinnäytetyön tarkoitus. Sovittelutoimistoissa on valtavasti kokemustietoa siitä, minkälaista taustaosaamista ja minkälaisia persoonallisia valmiuksia ja vahvuuksia hyvä sovittelija tarvitsee.

2.5 Rikosten ja riitojen sovittelu Suomessa

Suomen 20:llä sovittelun toimialueella ohjattiin vuonna 2014 sovitteluun yhteensä 11 440 rikos- ja riita-asiaa. Noin puolet tapauksista oli väkivaltarikoksia. Sovitteluun ohjatuista tapauksista 71 prosentissa käynnistyi sovitteluprosessi. Koulutettuja vapaaehtoistyöntekijöitä näitä tapauksia sovittelemaan oli koko maassa yhteensä 1 207. Yksi sovittelija sovitteli keskimäärin 9,5 tapausta vuodessa. (THL 2015: 1, 4, 5.)

Sovittelutoiminnan yleinen johto kuuluu sosiaali- ja terveysministeriölle. Sovittelupalvelua tuottavat aluehallintovirastojen toimeksiantosopimuksilla 31.12.2015 asti monet eri toimijat (kunnat, järjestöt tai yhdistykset) ja palvelua on saatavissa koko Suomessa. Sovittelun tutkimus- ja kehittämistyön valtakunnallinen koordinointi, tilastointi ja seuranta on annettu Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitokselle (THL). Lakimuutosten myötä koko sovittelutoiminnan keskushallinto siirtyy aluehallintovirastoilta THL:lle 1.1.2016 alkaen. THL:n tavoitteena alan kehittäjänä on aikaisemminkin ollut

kuvata, täsmentää ja kehittää rikos- ja riita-asoiden sovitteluun valtakunnallisesti yhtenevät ja korkealaatuiset, lainsäädäntöön, tutkittuun ja koeteltuun tietoon perustuvat, asiakaslähtöiset käytännöt (THL 2014b n.d.).

Laki rikosasoiden ja eräiden riita-asoiden sovittelusta (9.12.2005/1015) säättää sovittelupalvelusta seuraavasti:

Rikosasioiden sovittelulla (sovittelu) tarkoitetaan tässä laissa maksutonta palvelua, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä oma-toimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi.

Sovittelu voi kohdistua myös sellaisiin riita-asioihin, joissa ainakin yksi osapuoli on luonnollinen henkilö. Muu kuin rikokseen perustuvaa vahingonkorvausvaatimusta koskeva riita-asia voidaan kuitenkin ottaa soviteltavaksi vain, jos riita sen kohde ja asiassa esitetyt vaatimukset huomioon ottaen on vähäinen. Riita-asian sovittelusta on soveltuvin osin voimassa, mitä tässä laissa säädetään rikosasian sovittelusta. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1015 § 1.)

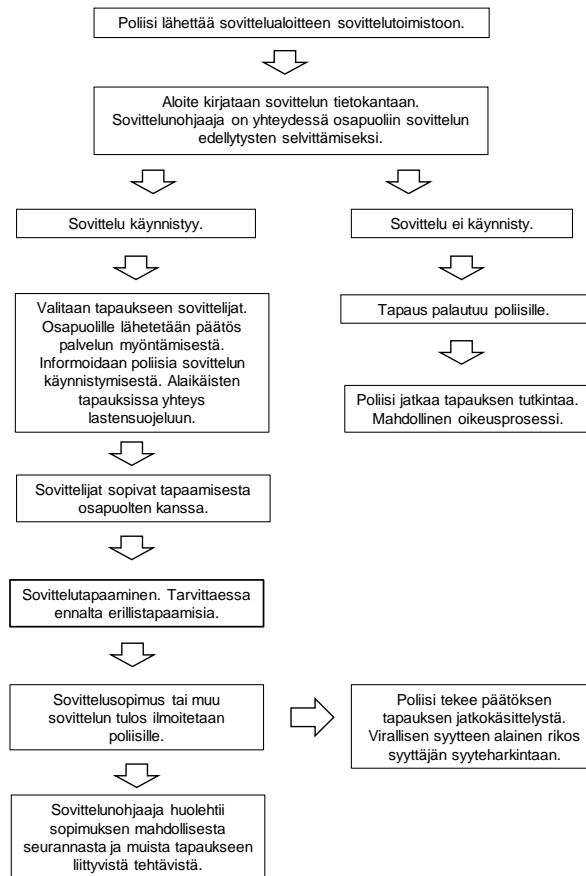
Sovittelun arvoja ovat luotettavuus, vapaaehtoisuus ja puolueettomuus. Kaiken pohjana on ihmisyyden kunnioittaminen. Lainmukainen sovittelu on luotettavaa ja luottamuksellista. Kaikki sovitteluun osallistuvat tulevat mukaan vapaaehtoisesti. Kaikkia kohdellaan puolueettomasti ja kaikilla on oikeus ilmaista omat ajatuksensa ja tunteensa. (Aluehallintovirasto 2014: 5.)

2.6 Rikosten ja riitojen sovittelu Vantaan sovittelutoimistossa

Rikos- ja riita-asioita on soviteltu Vantaalla vuodesta 1983 lähtien. Toiminta laajeni sittemmin useisiin muihinkin kuntiin. Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta säädettiin vuonna 2005, ja toiminnasta tuli valtakunnallista. Laki pyrkii turvaamaan sovittelupalvelut koko väestölle tasavertaisesti. Vantaan sovittelutoimisto tuottaa sovittelupalvelut 12 kuntaan Keski- ja Itä-Uudellamaalla. Vuoden 2014 aikana toimistolle tuli yhteensä 677 sovittelualoitetta. Näistä noin viidesosa koski lähisuhdeväkivaltaa. Rikosnimikkeistä yleisimpiä olivat pahoinpitelyt ja vahingonteot. Rikoksesta epäiltyjen alle 20-vuotiaiden osuus kaikista epäillyistä oli 33 %. Noin 90 % tapauksista päästiin jonkinlaiseen sopimukseen; anteeksipyyntö ja rahakorvaukset olivat tyypillisimpiä sopimuslajeja. Käytännön sovittelutyöhön osallistui 135 vapaaehtoissovittelijaa. Yksittäinen sovittelija osallistui keskimäärin seitsemän sovittelutapauksen hoitamiseen. Vantaan sovittelutoimiston sovittelijoista noin 60 % on naisia ja 40 % miehiä. Sovittelijat ovat iältään 24 – 75 –vuotiaita keski-ikä ollessa 54 vuotta. (Vantaan sovittelutoimisto 2015.)

Kuviossa kaksi on kuvattu yksinkertaistettuna rikosasian sovittelun prosessia Vantaan sovittelutoimistossa. Prosessi rikosasiassa käynnistyy poliisilta tulevasta sovittelualoitteesta. Sovittelutapaukseen liittyvän pohjatyon, yhteydenotot asiakkaisiin, sovittelun edellytysten selvittämisen ja päätös- ym. rutiinit, hoitaa sovittelutoimiston ammattihenkilöstö, sovittelunohjaajat. Sovittelijan tehtävä on sopia sovittelutapaamisen ajankohta, keskustella tapauksesta asiakkaiden kanssa mahdollisesti jo puhelimitse ja huolehtia

dialogisen sovittelutapaamisen toteuttamisesta sekä mahdollisen sovittelusopimuksen laatimisesta. Sovittelun jälkeen sovittelunohjaajat huolehtivat jatkotoimista.

Kuvio 2. Yksinkertaistettu esimerkki rikosasian sovittelun prosessista Vantaan sovittelutoimis-
tossa

Aloitteen tekijä voi olla myös muu kuin poliisi. Riita-asian sovitteluprosessi noudattelee
samaa kaavaa ilman kytköstä poliisiin tai syyttäjään.

3 Sovittelijakoulutuksen oppimisteoreettiset lähtökohdat

Teorioita, joilla selitetään oppimista, kutsutaan Lindholm-Ylänteen ja Nevgin mukaan oppimiskäsityksiksi. Näiden taustalla ovat tieteellinen tutkimus ja erilaiset ihmis- ja tietokäsitykset. Oppimisen teorioita on paljon ja niitä on luokiteltu monella tavalla. Oppimiskäsitysten suureen määrään on vaikuttanut psykologisen, tietoteoreettisen, filosofisen, kulttuurihistoriallisen ja opetuksen tutkimuksen kehittyminen. Teoriat voivat näin ollen painottua eri tieteenalojen käsityksiin ja suuntauksiin. (Lindholm-Ylänteen – Nevgi 2002: 82 – 83.)

Sovittelijakoulutus koostuu perinteisesti luento-osuuksista, ryhmätöistä, opintokäynteistä, itseoppimisesta, pienryhmätapaamisista ja harjoitteluista. Jokaisella koulutettavalla on lisäksi oma erityinen tapansa oppia. Vaikka jokaiselle ei voida räätälöidä yksilöityä, ideaaleinta oppimissuunnitelmaa voidaan peruskoulutuksen opetussuunnitelmassa ja eri osuuksien suunnittelussa hyödyntää tietoa oppimisesta ja oppimisympäristöistä. Koska kyse on eri ammattitaustoista tulevista aikuisopiskelijoista, on oppijoiden aikaisemmillä tiedoilla, käsityksillä ja kokemuksilla suuri merkitys. Opetuksen tulisi tiedon siirtämisen (luennot) lisäksi sisältää paljon käytännön esimerkkejä, harjoituksia ja reflektiota. Suuresta määrästä oppimiskäsityksiä on tässä pyritty kuvaamaan keskeisiä sovittelutoimintaan oppimisympäristönä liittyviä teorioita.

3.1 Aikuinen oppijana

Ikä ei ole este oppimiselle. Oppimiskyky säilyy koko ihmiselämän ajan, jos oppimista harjoitetaan säännöllisesti. Elinikäinen oppiminen ei tarkoita jatkuvaa kouluttautumista, vaan positiivista asennetta uuden omaksumiseen. (Ojala 1999: 15 – 17.) Oppiminen voidaan ymmärtää koko eliniän jatkuvaksi prosessiksi, jossa tapahtuu muutosta oppijan taidoissa, tiedoissa, ajattelutavoissa ja toiminnassa. Oppimista tapahtuu kaikilla elämänaikavälillä ja kaikissa ympäristöissä. Elinikäinen oppija hankkii aktiivisesti tietoa ja kehittää itseään. Tällainen oppiminen on usein yhteisöllistä oppimista toisten kanssa ja vastuun ottamista omasta osaamisesta ja sen kehittämisestä. Oppimista ohjaa selkeä tavoite. Tietojen ja taitojen lisäksi elinikäisen oppijan osaaminen koostuu kokemuksista, verkostoista, yhteyksistä ja hiljaisesta tiedosta. Tärkeiksi ovat tulleet myös erilaisten informaatiokanavien käyttö ja tietotekninen osaaminen. (Siljander 2014: 59 – 60; Kolb 1984: 32.)

Aikuisen oppimiseen vaikuttavat kaikki aiemmin opittu, aiemmat oppimiskokemukset ja näistä rakentuva asenne oppimiseen ja opiskeluun. Motivoituminen opiskeluun ja oppimiseen on yleensä vahvempaa kuin nuorisoasteen opiskelijoilla. Ulkoisena motiivina voivat olla esimerkiksi urakehitys, parempi palkkaus tai halu muutokseen. Sisäisiä motivaattoreita voivat olla sosiaalisuus, identiteetin kehittäminen ja halu oppia uutta. Aikuisen oppija perustelee uuden opiskelua tiedon tarpeella ja halulla tehdä sillä tiedolla jotain uutta hyödyntäen aikaisemmin opittua. Kouluttajan tehtävänä on ottaa huomioon aikuisoppijan yksilöllinen oppimistyyli, ohjata aikuisia oppijoita haastamaan itseään ja hyödyntämään aikaisempaa kokemustaan. (Rogers 2004: 15 – 53.)

3.2 Opiskeleva sovittelija oppijana

Aiemmin luvussa 2.4 on kuvattu lyhyesti rikos- ja riita-asioiden sovittelijan rekrytointikriteerejä. Lähtöoletuksena on, että sovittelijalla on jo ennen peruskoulutusta tehtävään soveltuvaa osaamista ja persoonallisia ominaisuuksia. Persoonallisilla ominaisuuksilla tarkoitetaan ihmisen henkisiä ominaisuuksia; luonnetta, temperamenttia ja reaktiotai-pumuksia (Hämäläinen – Nivala 2008: 51). Sovittelijaksi hakeutuvalla pitää olla myös tietoteknisiä perusvalmiuksia, koska sovittelusopimukset laaditaan tietokoneella loma-ke-pohjaan.

Sovittelijana toimiminen on jatkuvaa oppimista – kahta samanlaista sovittelujuttua ei ole. Siksi sovittelijan asenteen oppimiseen on oltava avoin. Jatkuva oman osaamisen arviointi ja osaamistarpeiden tunnistaminen ovat sovittelijalle välttämättömiä. Sovittelijat saavat sovittelutoimiston sovittelunohjaajilta jatkuvaa ohjausta ja tukea sekä käytännön asioissa että erilaisissa osaamiseen ja jaksamiseen liittyvissä asioissa. Ohjaajan kanssa käytävissä keskusteluissa voidaan käsitellä laajemminkin koulutustarpeita ja keinoja omaan kehittymiseen sovittelijana. Erityisen tärkeää sovittelijalle on oppia tunnistamaan oman jaksamisensa rajat. Sovitteluosaamisen ylläpitämiseksi sovittelija sovittelee riittävän määrän sovittelutapauksia vuodessa sekä osallistuu säännöllisesti sovittelutoimiston järjestämään täydennyskoulutukseen. (Flinck 2013: 57 – 66.)

Sovittelijan oppimisen voidaan ajatella alkavan jo siitä hetkestä, kun henkilö päättää lähettää hakemuksen sovittelijan peruskoulutukseen. Oppiminen etenee ja syvenee rekrytointihaastattelussa ja valintaprosessissa, peruskoulutuksessa, harjoitteluissa ja jatkuu koko sovittelijan uran ajan. Tätä oppimisprosessia on kuvattu alla kuviossa kolme. Oppimisen taustalla on sovittelijan into sovittelutyöhön ja halu itsensä kehittämiseen.

Tiina Snellman 2015

Kuvio 3. Sovittelijan oppiminen

Asiakkaiden ohjaus tarvittaessa muihin palveluihin on osa sekä sovittelutoimiston että sovittelijoiden työtä. Sekä rikoksen uhri että tekijä saattavat tarvita tuki- ja jatkopalveluita. Sovittelijan on koulutauduttava jatkuvasti ja pidettävä yllä tietouttaan palvelujärjestelmistä ja paikallisista palveluista, vaikka varsinainen palveluohjaus voidaankin tehdä toimistolta. Aina sovittelun osapuolten voimavarat eivät riitä palveluihin hakeutumiseen. Sovittelijoiden tehtävänä onkin tiedustella osapuolilta saadaanko heidän yhteystietonsa välittää tarvittaviin palveluihin. (Sisäasiainministeriö 2012:52.) Palveluihin ohjaamisessa sovittelija voi hyödyntää myös aikaisempaa osaamistaan. Tietoa on kuitenkin päivitettävä ja hankittava lisää. Sovittelijalla tulee olla valmiudet ja halua jatkuvaan uuden oppimiseen ja tiedon hankintaan.

3.3 Sosiaalinen ja yhteistoiminnallinen oppiminen

Sosiaalisen oppimisen lähtökohtana on jaettu yhteinen tietämys. Yhteistä tietämystä synnyttävät erilaiset käytännön yhteisöt kuten perhe, työpaikka tai muu yhteisö, jossa ihmiset toimivat yhdessä ja oppivat toisiltaan. Käytännön yhteisöillä on yhteinen hanke tai yritys ja tavoitteet, ne sitoutuvat yhteisiin tavoitteisiin ja jakavat yhteistä tietoa. Toimivan yhteistyön ja yhteisen oppimisen edellytyksiä ovat positiivinen keskinäinen riippuvuus, kasvokkain tapahtuva kannustava vuorovaikutus, yksilöllinen vastuu, sosiaaliset taidot sekä ryhmän yhteinen prosessointi. Oppimiselle oleellista on merkitysten muodostaminen erilaisissa yhteyksissä. (Lindholm-Yläne – Nevgi 2002: 100 – 101; Johnson – Johnson 2002: 108 – 110.)

Hyväksi sovittelijaksi voi tulla vain harjoittelemalla. Koska sovittelu on moniulotteinen prosessi, sovittelijan on saatava sekä koulutusta että sovittelukokemuksia. Koulutuksen saaneet sovittelijat osaavat ohjata koko sovitteluprosessia haluttuun suuntaan ja toimia prosessin etenemisen ja tilanteen kannalta parhaalla mahdollisella tavalla omassa roolissaan. (Ervasti – Nylund 2014: 258, 267, 269 – 270.) Oppimiseen ja hyväksi sovittelijaksi kehittymiseen tarvitaan kiinteä yhteys sovittelun kontekstiin ja toimijoihin.

Ihminen on yhteisönsä rakentaja, ei sivustakatsoja. Ihminen liittyy paitsi yhteisön toimintaan ja käytännön tekemiseen myös sen kulttuuriin ja arvoihin. Yhteisön vuorovaikutussuhteissa rakentuvat sitoutuminen toimintaan ja toiminnan kokeminen merkitykselliseksi. (Kurki 2002: 49.) Yhteisen intressin tai tavoitteen ympärille syntyvää ryhmää voidaan kutsua käytäntöyhteisöksi. Käytäntöyhteisön erityisyytenä on keskinäinen sitoutuminen, yhteinen tavoite ja yhteiset resurssit. Osallistuessaan tällaisen yhteisön toimintaan ihmiset tulevat osallisiksi yhteisön tiedoista, uskomuksista ja käytänteistä. Tieto ei siten ole esimerkiksi asiantuntijayhteisön yksittäisillä jäsenillä, vaan kaikkien yhteisön jäsenten välisissä diskursseissa, verkostoissa ja sosiaalisissa suhteissa, ja sitä luodaan koko ajan uudelleen. Yhteisön jäsenten tuttuus ja luottamus helpottavat tiedon jakamista ja asioiden käsittelemistä yhdessä. Oppimisessa on keskeistä ajatus osallisuudesta ja ihmisestä sosiaalisena olentona. (Wenger 2009: 209 – 218.)

Kuvio 4. Sosiaalisen oppimisteorian osat (Wenger 2009: 211.)

Wengerin (2009) mallissa merkitys (meaning) tarkoittaa tapaamme puhua yksilöllisesti ja kollektiivisesti muuttuvasta kyvystämme kokea elämää ja maailman mielekkyyttä. Käytännöllä (practice) tarkoitetaan tapaamme puhua yhteisistä historiallisista ja sosiaalisista voimavaroista, viitekehyksistä ja näkökulmista, jotka vaikuttavat yhteiseen sitoutumiseen. Yhteisö (community) sisältää tavan puhua sosiaalisista asetelmista, joissa yhteiset tavoitteet on määritelty tavoittelemisen arvoisiksi ja joissa osallisuuttamme pidetään pätevyytenä. Identiteetti (identity) kuvaa tapaamme puhua siitä, miten oppiminen muuttaa meitä ja luo meille yhteisöön liittymisen henkilökohtaista historiaa. Oppiminen ei siten ole erillistä toimintaa, vaan oleellinen osa jokapäiväistä elämäämme. (Wenger 2009: 211 – 213.) Oppiminen rakentuu siten sekä kognitiivisesti, konstruktivistisesti että pragmaattisesti sosiaalisessa kontekstissa ja vuorovaikutuksessa.

3.3.1 Kognitiivinen oppimiskäsitys ja kokemuksellinen oppiminen

Kognitiivisen oppimiskäsityksen keskiössä on ihminen tiedon prosessoijana. Aikaisempiin kokemuksiin ja tietoon lisätään uusia tietoja ja taitoja prosessoimalla vanhaa ja uutta. Kognitiivinen oppija on sekä aktiivinen ajattelija että tiedon hakija. Hän ottaa aktiivisesti vastaan, valikoi ja taltioi tarvitsemaansa tietoa. Hän tekee havaintoja, tulkitsee niistä saatua tietoa ja kehittää osaamistaan. Kognitiivinen oppija kykenee myös oman oppimisensa kriittiseen arviointiin refleктоimalla omaa ajatteluaan ja toimintaansa. Oppija vastaa tunnistamaansa oppimistarpeeseen hankkimalla tarvittavaa uutta tietoa tai järjestämällä aiemman tiedon uudella tavalla. Opiskelun mielekkyys syntyy vanhan ja uuden tiedon sulautumisesta. Uuden tiedon omaksuminen on kuitenkin aina riippuvaisista aikaisemmista tiedoista. Kognitiivisen oppimisen tuloksena oppijalle syntyy uusia sisäisiä rakenteita ja malleja, jotka ohjaavat toimintaa ja tekoja. (Engeström 1984: 18 – 35.)

Kognitiivinen oppiminen kehittää erityisesti ongelmanratkaisutaitoja, kun oppiminen pyritään järjestämään mahdollisimman luonnollisessa tilanteessa. Kognitiivinen opetus on systemaattista ohjausta sekä paljon toiminnallista ja yhteisöllistä. Tiedon prosessointia korostetaan, ja opetuksessa tähdätään oppijan aktiiviseen ajatteluun ja pohdintaan. Kognitiivinen tiedon prosessointi kehittää ajattelun taitoja. Opetus suunnitellaan opetuskokonaisuuksina, ja menetelminä käytetään yksilöoppimisen lisäksi pari- ja ryhmätyömenetelmiä ja oppimistehtäviä, joissa tiedon käsittely on keskeistä. Opiskelijoiden sosiaalinen vuorovaikutus edistää merkittävästi oppimista. Myös oppimisen taidot kehittyvät oppimisprosessin aikana. (Engeström 1984: 50 – 61; Lehtinen – Kuusinen – Vauras 2007: 80.) Engeströmin kuvaamassa täydellisessä oppimisprosessissa oppija

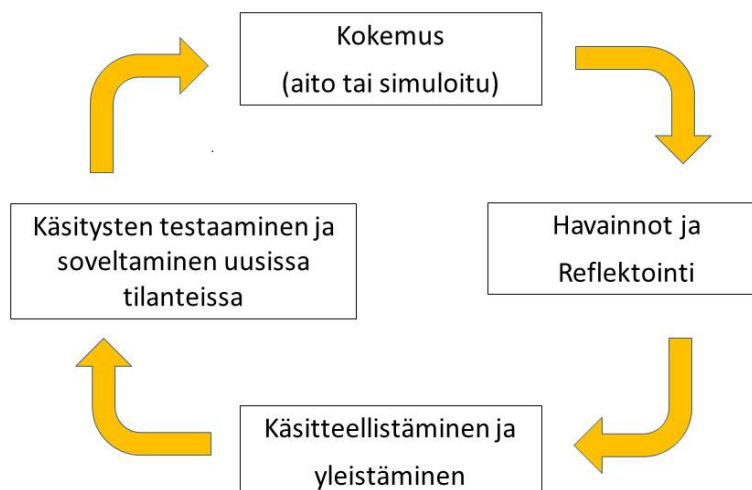
ensin motivoituu uuden tiedon hankintaan jonkin todellisen tarpeen perusteella. Seuraavaksi oppija orientoituu oppimaan muodostamalla opittavasta asiasta kokonaiskuvan. Tietoinen, orientoitunut oppiminen johtaa korkealaatuiseen oppimistulokseen. Sisäistämisvaiheessa oppija suhteuttaa saamaansa uutta tietoa aikaisempaan osaamiseensa, tekee tulkintoja ja sulauttaa kaiken tiedon uudeksi malliksi. Opittua, uutta mallia ja uusia tietorakenteita soveltamalla oppija ratkaisee käytännön ongelmia, mikä edelleen vahvistaa oppimista. Jatkuvassa oppimisprosessissa oppija arvioi kriittisesti uuden selitys- ja toimintamallinsa toimivuutta ja omaa oppimistaan ja tekee tarvittavia muutoksia. Todellisesta oppimistarpeesta lähtenyt oppiminen jatkuu todellisessa toiminnassa korkeammalla osaamisen tasolla. (Engeström 1984: 45 – 50.)

Opettajan tuen merkitys tällaisessa oppimisessä on suuri. Opetuksen suunnittelussa varmistetaan, että edellä mainitut oppimisen vaiheet ovat oppijalle mahdollisia ja oppimisprosessi etenee mielekkäästi. Tavoitteena on sellainen oppimiskokonaisuus, jossa täydellistä oppimista voi tapahtua. Opetuksellisia tehtäviä ovat motivointi uuden oppimiseen, yhteisesti muodostettava orientaatioperusta, uuden tiedon välittäminen, kertaaminen ja opitun selventävä jäsentäminen. Uuden osaamisen soveltaminen harjoittelemalla ja osaamisen arviointi yhdessä oppijan kanssa päättävät opetusprosessin. (Engeström 1984: 127 – 131.)

Vanhan ja uuden tiedon sulautumista kuvaa myös kokemuksellinen oppimiskäsitys, joka selittää oppimisen syklisenä prosessina, jossa kokemukset muuttuvat ja laajentuvat. Oppimisen pohjana on oppijan omakohtainen kokemus, jonka pohjalta uutta asiaa havainnoidaan ja pohditaan. Asian ymmärtäminen ja soveltaminen johtavat uuden oppimiseen. (Kupias 2001: 16 – 18.) Oppijan oma aktiivisuus oppimisprosessissa on oleellista ja oppiminen on jatkuva kokeiluun, kokemukseen ja kehittymiseen perustuva prosessi eri elämäntilanteissa. Esimerkiksi vain olemalla yhteydessä erilaisiin ihmisiin ja ryhmiin voi oppia kanssakäymistä, suhtautumista ihmisiin ja ryhmässä elämistä. Ryhmän ja vuorovaikutuksen merkitys oppimiselle onkin suuri. Opettaja on tämän oppimiskäsityksen mukaan lähinnä fasilitaattori, joka luo oppimiselle puitteet. Prosessi sisältää oppijan ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen, mikä vaikuttaa myös ajattelu- ja oppimistapojen kehittymiseen. Oppija voi hyödyntää entisiä voimavarojaan ja valita, mitä taitoja haluaa jatkossa kehittää. Oppimisen tuloksena on oppijan persoonallinen ja sosiaalinen kasvu sekä itsetuntemuksen lisääntyminen. Kokemuksellinen oppiminen opettaa oppijaa myös itseohjautuvaksi – uuden tiedon soveltaminen auttaa oppimaan ja ymmärtämään asioita. Toimintaa ohjaavat aikaisemmat odotukset, jotka muotoutuvat

toiminnan seurausten ja saadun palautteen perusteella uusiksi odotuksiksi. Kokemuksellisessa oppimisessa keskeistä onkin reflektiivisyys. Reflektion tulee olla jatkuvaa ja aktiivista, jotta se johtaisi uudenlaiseen ajatteluun ja oppimiseen. Kokemus voi luoda mahdollisuuden oppimiselle, mutta merkityksen sille antaa reflektio. Opetuksessa keskeisessä asemassa ovat kokemusten tuottaminen ja kokemusten pohdinta yksin ja yhdessä toisten oppijoiden kanssa. Opetusmenetelminä voidaan käyttää oppimispäiväkirjaa, porinaryhmiä tai ryhmätyöskentelyä. Uuden tiedon aktiivinen kokeilu harjoituksina, case-tehtävinä tai työssä oppimisena viimeistelee oppimista. Kokemuksellinen oppimiskäsitys korostaa kokonaisvaltaista oppimista, jossa oppimisen tietosisältö on vain osa oppimista ja merkittävässä osassa on oppijan henkilökohtainen kasvu eri ulottuvuuksissa. Kokemuksellinen oppimiskäsitys on erityisesti aikuiskoulutuksessa hyvin suosittu. (Hakkarainen – Lonka – Lipponen 2004: 198 – 200; Lindholm-Yläne – Nevgi 2002: 91 – 96.)

Kokemuksellinen oppiminen voidaan tunnetun Kolbin selityksen (1984) mukaan käsitellä kehämäisenä syklinä, jossa oppimistapahtuma on jatkuvasti kehittyvä ja syvenevä, opiskelijan omiin kokemuksiin ja opittavaan asiaan liittyvä prosessi. Prosessiin kuuluu sekä tiedostamaton että tiedostettu ymmärtäminen ja neljä eri tavoin oppimista painottavaa vaihetta: oppimisen perusta on välittömässä omakohtaisessa kokemuksessa, reflektointi tuo esille asian eri näkökulmia, vanhaa ajattelua pyritään muokkaamaan systemaattisella ajattelulla ja kokeilemalla ja harjoittelemalla testataan opittua käytännössä. (Kolb 1984: 21 – 22, 26 – 27.)

Kuvio 5. Kolbin kokemuksellisen oppimisen kehä (Kolb 1984 mukaellen.)

Sovittelijakoulutuksessa opetuksen taustalla voi olla ajattelu oppimisesta syklisenä ja kognitiivisena prosessina, jossa osaaminen jatkuvasti jalostuu. Jo lähtökohtaisesti opiskelevan sovittelijan pitää olla aktiivinen ajattelija ja tiedon etsijä. Sovittelija ei ole koskaan valmis, vaan sovittelijana toimiminen edellyttää kykyä jatkuvaan kehittymiseen ja uusien toimintamallien oppimiseen.

3.3.2 Konstruktivistinen ja sosiokonstruktivistinen oppimiskäsitys

Konstruktivismi korostaa oppijan oman tiedonmuodostuksen prosessia. Konstruktivismi tiedon olemusta käsittelevänä paradigmana sisältää useita näkökulmia ja ajatussuuntauksia oppimiseen. Sen perusajatuksena on, että tieto rakentuu oppijan aktiivisessa tiedon rakentamisen prosessissa sosiaalisesti ja kognitiivisesti. Osa tiedosta on synnynnäistä ja kognitiivista, osa tiedosta kehittyy sosiaalisesti ja kulttuurisesti. (Lindholm-Ylänne – Nevgi 2002: 106 – 107.) Konstruktivistisessa oppimisprosessissa oppija rakentaa, työstää ja luo tietoa omassa mielessään jo olevien käsitteellisten kehysten mukaan valikoimalla, muokkaamalla ja tulkitsemalla uutta asiaa. Opetuksessa konstruktivismista voidaan löytää perusteita pedagogisille sovelluksille. Vaikka konstruktivismi korostaa oppijan osallisuutta, myös luento-opetus voi olla konstruktivistista; kuulijat tulkitsevat puhujan kertomaa omien kokemustensa ja aikaisempien tietojensa valossa. Erilaiset oppimistehtävät täydentävät oppijan tiedonkonstruointiprosessia. Oppiminen onkin yksilön tiedon rakenteiden kehittymistä, johon vaikuttavat merkittävästi oppijan sisäiset mallit eli skeemat. Skeemat ohjaavat ihmisen toimintaa ja käyttäytymistä erilaisissa tilanteissa. Konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaan oppiminen on näiden skeemojen muodostumista ja muuttumista. Omista skeemoistaan tietoinen oppija havaitsee myös ristiriidat oman ja tieteellisen käsityksen välillä. (Tynjälä 1999: 37 – 38; Tynjälä – Heikkinen – Huttunen 2005: 20 – 24; Hämäläinen – Nivala 2008: 93.)

Konstruktivistinen oppimiskäsitys korostaa oppijan valmiuksia ja joustavaa opetusta. Sen mukaan oppijan aikaisemmat tiedot, taidot ja kokemukset ovat oppimisessa monisyisessä vuorovaikutuksessa keskenään ja samalla oppija rakentaa eli konstruoi tiedon uudelleen. Uuden oppiminen ei siten ala aina alusta. Oppiminen liittyy oppijan toimintaan ja sen sääntelyyn. Siihen vaikuttavat osaltaan oppijan omat intressit, oppijan käsitys itsestään oppijana ja osana oppimisprosessia ja oppimisen konteksti sekä vuorovaikutus. Ymmärtämisellä on oppimisessa keskeinen merkitys. Faktat ja yksittäiset tiedot eivät konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaan ole sinänsä tärkeitä, vaan oleellista on se tieto- ja taitorakenne, johon ne sisältyvät. Tuloksekasta oppimista ja tiedon hakua edistää oppijan oma tietoisuus siitä, mitä ymmärtää ja mitä ei ymmärrä.

Koska sama asia voidaan tulkita eri tavoin, on myös käsitteiden ymmärtämiselle suuri merkitys oppimiseen. On ymmärrettävä, miksi jotain pitää osata tai muistaa, jotta tietoa voi käyttää hyväksi uusissa tilanteissa. Oppimista ei voida erottaa sen kontekstista tai kulttuurista. Esimerkiksi oppipoika oppii tietojen ja taitojen lisäksi myös alaan liittyviä arvoja ja normeja. Konstruktivistisessa oppimiskäsityksessä ajatus opetuksesta vuorovaikutusprosessina on keskeistä. Sosiaalisessa kontekstissa oppiminen tehostuu ja se luo mahdollisuuden reflektointiin oman itsensä ja toisten kanssa. Reflektointiin liittyy myös oppimisen ja oppimisen taitojen arviointia. Opettajaa tarvitaan ohjaamaan, suunnittelemaan ja arvioimaan oppimista. Ohjaamisen lähtökohtana ovat oppijan aikaisemmat tiedot, käsitykset, kokemukset ja asenteet, ja siinä korostetaan erityisesti oppimaan oppimista. Oppimisen konteksti ja tiedon erilaiset käyttötilanteet otetaan huomioon. (Rauste-von Wright – von Wright – Soini 2003: 162 – 175; Siljander 2014: 233.)

Sosiokonstruktivistinen oppimiskäsitys korostaa ajatusta oppimisesta sosiaalisena prosessina. Tiedonmuodostuksessa yhteisö on ensisijainen ja oppija yksilönä toissijainen. Opetuksessa hyödynnetään sen vuoksi sosiaalista vuorovaikutusta ja mallinnettua asiantuntijaosaamista. Opetusmenetelminä käytetään ryhmä- ja pienryhmäopetusta, ja oppiminen tapahtuu usein todellisessa toiminnassa ja ympäristöissä. Ympäristö voi vahvistaa sisäistä oppimismotivaatiota myönteisellä palautteella ja luomalla tilanteita, joissa oppija on itse vastuussa tekemisistään ja voi vaikuttaa asioiden kulkuun. Sosiokonstruktivistiseen oppimiskäsitykseen liittyy lähikehityksen vyöhykkeen käsite. Tällä tarkoitetaan oppijan tämänhetkisen ja tavoiteltavan kehitystason välistä etäisyyttä. Tämänhetkisen osaamisen tason oppija saavuttaa itsenäisesti, tavoiteltavalle tasolle päästäkseen hän tarvitsee toisten apua. Lähikehityksen vyöhykkeellä kehittyminen edellyttää siten yhteistoiminnallista oppimista, jossa oppimista edistävät ryhmän keskinäinen, positiivinen riippuvuus, kannustava vuorovaikutus ja yhteinen tietojen ja taitojen prosessointi. Ryhmän jäsenillä on jokaisella myös yksilöllinen vastuu. Sosiaaliset taidot ovat tärkeitä. Ihanteellinen oppimisympäristö on vuorovaikutuksellinen ja erityisesti dialoginen; dialogi onkin sosiokonstruktivistisessa oppimisessä tärkeää. Vuorovaikutuksessa oppijoissa herää ajatuksia, joita he eivät itsekseen toimiessaan kohtaisi. Osallistuminen itselle merkitykselliseen yhteistoimintaan ja vuorovaikutustilanteisiin turvallisuudessa oppimisympäristössä kehittää valmiuksia todellisia tilanteita varten. (Tynjälä 1999: 55 – 57; Tynjälä – Heikkinen – Huttunen 2005: 27 – 32; Härmäläinen – Nivala 2008: 156 – 157; Lehtinen – Kuusinen – Vauras 2007: 182 – 183.)

3.3.3 Pragmatistinen oppimiskäsitys

Pragmatistisessa oppimiskäsityksessä keskeistä on tiedon tarkastelu käytännön näkökulmasta, sen käyttökelpoisuus ja sen avulla saavutettava hyöty. Pragmaattinen ajattelu tarkoittaa Deweyn mukaan tiedon rakentumista käytännön arjen toiminnassa; tieto syntyy, selvenee ja määrittyy uudelleen käytännön toiminnassa ja on yksi kokemuksen muoto. Ajattelu ja toiminta, tieto ja taito kuuluvat siis oleellisesti yhteen – toiminnallisuus ylläpitää tasapainoa käytännöllisen ja älyllisen puolen välillä. (Dewey 1957: 6 – 8, 127.) Tieto muodostuu tavoitteellisesta ja ratkaisukeskeisestä käytännön toiminnasta. Pragmatistinen oppimiskäsitys määrittelee oppimisen tapahtuvan tutkimalla, tekemällä ja toimimalla – oppiminen on tekemällä oppimista, ja se on yksilön oman aktiivisuuden tuote. Epäily jonkin toimintaa ohjaavan tavan asianmukaisuudesta johtaa uuden tiedon hankintaan ja tavan muuttamiseen. Pragmatistiseen ajatteluun liittyy korostuneesti inhimillinen erehtyväisyys ja käsitys siitä, että täysin erehtymätöntä tietoa ei ole. Oppimisprosessissa käsitteellinen ymmärrys syvenee ja sosiaaliset käytännöt muuttuvat eikä näitä voi erottaa toisistaan. Tavoitteellisessa opetuksessa tarvitaan tekemällä oppimisen lisäksi pedagogista ohjausta ja reflektointia, jotta oppimista tapahtuu toivottuun suuntaan. Pragmatistisen ajattelun mukaan myös oppimisen luonne muuttuu ajan mukana. (Hakkarainen – Lonka – Lipponen 2004: 22, 339; Pihlström 2007: 150 – 153; Siljander 2014: 172 – 176, 188.)

Sovittelijakoulutus liittyy hyvin kiinteästi sovittelun kulttuuriin ja kontekstiin. Opetus voidaan suunnitella yksilötehtävä- ja harjoitusosioiltaan joustavasti, ja koulutukseen osallistuvien oma aktiivisuus on oppimisessa tärkeää. Koulutukseen sisältyvä harjoittelu tapahtuu ensin ohjatusti oppimisryhmässä ja myöhemmin todellisessa ympäristössä, todellisissa sovittelutilanteissa. Sovittelun perusperiaatteisiin kuuluu dialogisuus, mikä on koulutuksessakin oleellista. Koulutuskokonaisuuteen on valittava asioita, joista on hyötyä käytännön sovittelutyössä.

3.3.4 Reflektio ja itsearviointi

Kaiken oppimisen ja taitavan toiminnan kehittymisessä on metakognitiolla tärkeä merkitys. Metakognitiolla tarkoitetaan oppijan oman älyllisen toiminnan tiedostamista, ohjaamista ja säätelyä - lyhyesti sanottuna itsearvioinnin taitoja. Opetuksen ja oppimisen tavoitteena on kehittää myös metakognitiivisten taitojen kehittymistä. (Hakkarainen – Lonka – Lipponen 2008: 233 – 235.) Ihminen oppii jatkuvasti kokemuksistaan, kun uudet kokemukset muovaavat omaksuttuja tapoja ja asioiden merkityksiä. Kokemuksista

oppiminen on usein tiedostamatonta ja voi vaikuttaa myös epäsuotuisasti. Oppimista voidaan ohjata haluttuun suuntaan pohdinnalla. Pohdinnassa omia kokemuksia voidaan arvioida eri näkökulmista ja siten hyödyntää niitä mahdollisimman tehokkaasti. Aikaisempien kokemusten havainnointi ja käsittely aktivoi ajattelua ja avaa uusia näkökulmia koettuun. Pohdinta edellyttää, että kokemuksiin osataan suhtautua myös kriittisesti. Kriittinen pohdinta puolestaan tekee mahdolliseksi muutoksen yksilön totutuissa ajattelu- ja toimintamalleissa. Pohdinta voidaan käsittää prosessina, jossa jatkuvasti tarkennetaan ja muovataan elämää ja toimintaa ohjaavia merkityksiä – toiminta voidaan muuttaa sattumanvaraisesta ja tiedostamattomasta hallituksi tutkimiseksi ja tiedonhankinnaksi. Sen avulla kokemukset vastavuoroisesti laajanevat ja rikastuvat. (Alhanen 2013: 122 – 128; Poikela 2010: 239 – 240.) Tällaista syvällistä pohdintaa on reflektio, jossa itse tai muiden kanssa arvioidaan omaa toimintaa tai osaamista. Reflektio on kiinteässä yhteydessä kokemukselliseen oppimiseen.

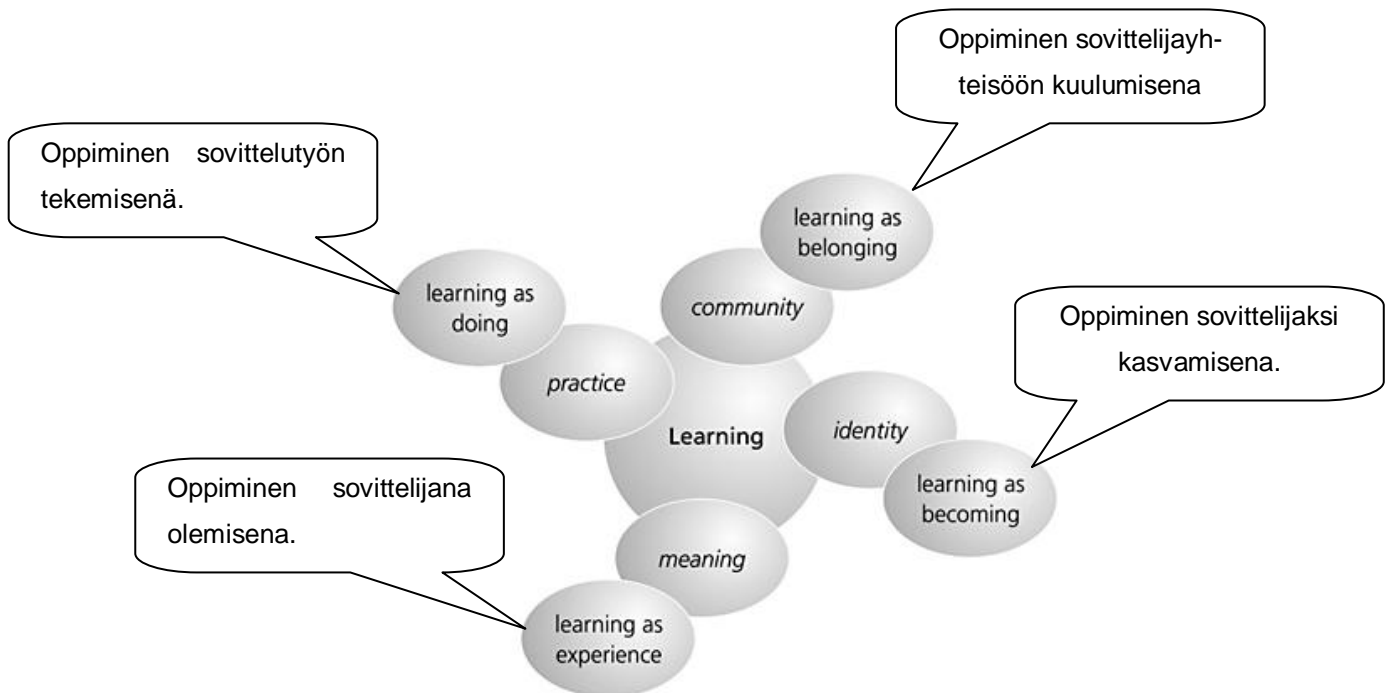
Ongelmalliset tilanteet ja konkreettiset kokemukset synnyttävät tarvetta reflektioon, joka on oppimisessa keskeisessä asemassa. Reflektio on ajatteluun liittyvä prosessi, jossa oppija tarkastelee ja arvioi eri näkökulmista omaa ajatteluaan, tunteitaan, arvojaan ja toimintaansa tavoitteena uusi ymmärryksen ja osaamisen taso. Reflektointi tähtää tietoiseen ymmärtämiseen, mikä on uuden oppimisessa välttämätöntä. (Kupias – Koski 2012: 32 – 33.) Reflektointi edellyttää jatkuvaa vuorovaikutusta oppijan itsensä ja oppimisympäristönsä kanssa, ja oppimisympäristön on tarjottava oppijalle reflektion tarvetta synnyttäviä kokemuksia. Reflektointia voidaan tehdä sekä itsereflektiona että ryhmässä. Merkittäviin oppimiskokemuksiin liittyy aina myös kriittistä reflektiota, ja se edellyttääkin rohkeutta ja avoimuutta sille, mitä kukin itsestään pohdinnan tuloksena löytää. Reflektio on kokemusmaailmaan kiinteästi liittyvä oppimisprosessi, joka toteutuu havainnointina varsinaisen toiminnan aikana sekä toiminnan jälkeisenä pohdintana. Se synnyttää käsityksiä uudesta tulkinnasta, mikä johtaa laajempaan ymmärrykseen ja uudenlaiseen toimintaan. Reflektoinnin arvo ilmenee tiedostetun asian muuttumisesta pohdinnan ja työstämisen tuloksena toivotun kaltaiseksi. (Kupias 2001: 24 – 25; Porkka 2009: 136 – 140; Hämäläinen – Nivala 2008: 67 – 68.)

3.4 Oppimiskäsitysten synteesi vapaaehtoisten sovittelijoiden koulutuksessa

Uuden oppimiseen kykenevät vapaaehtoistyöntekijät ovat laadukkaan vapaaehtoistyön merkki. Oppiminen on monitasoinen ja monista prosesseista yhteen kietoutunut kokonaisuus ja yksilössä tapahtuva muutos. Henkilökohtaisesti merkityksellinen oppimiskokemus lisää oppijan uskoa itseensä ja toimintamahdollisuuksiinsa. Maailmankuva ri-

kastuu. Sosiaalinen oppimisympäristö ja kannustava ohjaus voivat tarjota mielekkäitä, oppimistavoitteisiin yltäviä oppimiskokemuksia, joissa sosiaalisella vuorovaikutuksella on keskeinen asema. Tehokas oppiminen liittyy erityisesti oppimisen kannalta merkityksellisiin konteksteihin ja sisältöihin. Aktiivinen kysely ja yksilöllisyys liittyvät kiinteästi konstruktivistiseen oppimisnäkemykseen. Oppija on sen mukaan itse aktiivinen toimija ja tiedonrakentaja, joka voi omaa toimintaansa refleктоimalla parantaa oppimisensa laatua. Kokemuksellisessa oppimisessa keskeistä on vanhojen tietojen ja taitojen liittäminen uuteen tietoon ja taitoon. Oppiminen on silloin luovaa ja intuitiivista ja edellyttää oppijalta kykyä oman oppimisensa ja toimintansa reflektointiin, mikä johtaa entistä laajempaan asian ymmärtämiseen ja uusien toimintamallien omaksumiseen. Reflektio tekee kokemuksista oppimisen kannalta merkittäviä. Kolbin kokemuksellinen oppimisen malli kuvaa tätä kokemuksellisen oppimisen ketjua. Kokemuksia reflektoidaan, jotta ne voidaan ymmärtää ja liittää laajempaan kokonaisuuteen. Näin saadut uudet oivallukset käsitteellistetään, jotta niistä ja itsestä toimijana voidaan luoda uusi käsitys ja teoria. Uutta käsitystä sovelletaan sen jälkeen käytäntöön ja pohditaan sen toimivuutta. Kokemuksellinen oppiminen edellyttää oppijalta kykyä ongelmanratkaisuun ja päätöksentekoon. Yhteistoiminnallinen oppiminen edistää yhteisössä jaettua tietoa, yhteistä ymmärrystä ja oppimista. (Porkka 2009: 28 – 41; Hämäläinen – Nivala 2008: 45 – 46; Wenger 2009: 211.)

Sovittelutoiminnan vapaaehtoistyöntekijöiden peruskoulutuksen opetussuunnitelma perustuu useisiin oppimisen teorioihin ja ymmärrykseen dialogisuudesta, restoratiivisuudesta ja yhteisöllisyydestä. Se nojaa erityisesti sosiaalisen oppimisen teoriaan ja ajatukseen kokemuksellisesta ja yhteistoiminnallisesta oppimisesta. Sovittelija ei ole koskaan valmis, vaan sovittelijana toimiminen edellyttää halua jatkuvaan itsensä kehittämiseen ja avoimuutta uusille kokemuksille. Samalla, kun sovittelijoita koulutetaan perus- ja täydennyskoulutuksissa, heitä tuetaan omaehtoiseen ja tutkivaan oppimiseen.

Kuvio 6. Sovittelijan oppiminen Wengerin sosiaalisen oppimisen mallissa (Wenger 2009: 211 mukaellen.)

Kuuluminen sovittelijayhteisöön lujittaa sovittelijan omaa identiteettiä sovittelijana. Oppiminen identiteetin ja yhteisön kautta kuuluvat sikäli yhteen. Yhteisön hiljainen tieto siirtyy sovittelijalle vähitellen yhteisöön kuulumisen ja sovittelutyön tekemisen avulla. Sovittelija omaksuu käytännön tekemisen ja osallistumisen tuloksena sovittelun kulttuurin ja diskurssin. Sovittelijana ollessaan henkilö tarkastelee usein kaikkea ympäristöään ”sovittelijan silmälasien” läpi ja muodostaa asioille merkitysyhteyksiä sovittelijan osaamiseen, esimerkiksi dialogisuuteen, liittyen. Oppiminen on sosiaalinen prosessi ja liittyy kaikkiin sovittelijan elämäntilanteisiin ja kokemuksiin.

Sovittelijakoulutuksessa on tärkeää tarjota koulutettaville käytännön kokemuksia paritöskentelystä, asiakkaan kohtaamisesta, dialogisuudesta ja sovittelutilanteista. Reflektointi on kyky, jota tarvitaan myöhemmin sovittelutyössä, ja siksi on tärkeää sisällyttää reflektio aiheena koulutukseen. Samoin kuin kouluttajat voivat olla sovittelijakoulutuksen fasilitaattoreita, ovat sovittelijat fasilitaattoreita sovittelutapaamisissa. Peruskoulutus on tarkoituksenmukaista järjestää siten, että se sisältää monipuolisesti erilaisia opetusmenetelmiä.

3.5 Opetussuunnitelma

Jos koulutuksessa halutaan saavuttaa merkittäviä oppimistuloksia, tarvitaan opetussuunnitelma. Opetussuunnitelman tehtävänä on yhdistää koulutuksen hallinnollinen prosessi ja taustateoriat varsinaiseen koulutusprosessiin. Sen avulla ohjataan ja säätelee sekä opetus- että oppimisprosessia. Hyvin laadittu opetussuunnitelma auttaa kouluttajia suhteuttamaan oman opetuksensa koko koulutuskokonaisuuteen. Opetussuunnitelmaan voidaan sisällyttää erilaisia opetuksen ja oppimisen muotoja. Sen avulla sekä kouluttajat että opiskelijat voivat orientoitua koulutukseen. (Engeström 1984: 146 – 148 .)

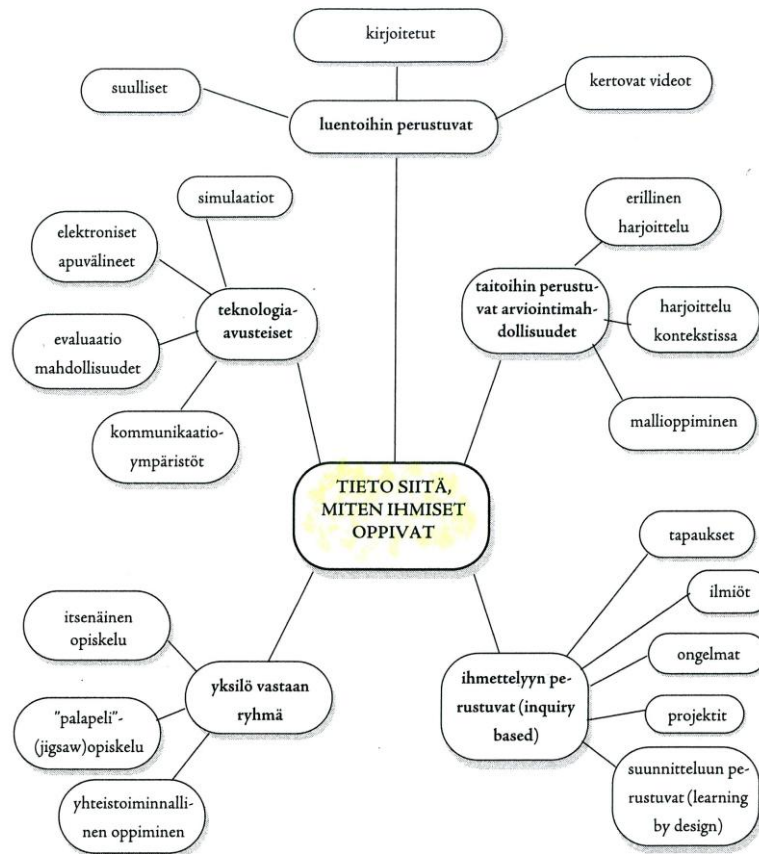
Opetussuunnitelma sisältää ainakin seuraavia osia:

- koulutuksesta saatava pätevyys
- kuvaus koulutuksen liittymisestä organisaation toimintaan
- kuvaus koulutuksen vaikutuksesta koulutettavien kehitykseen
- osallistujien valintaperusteet ja jatkokoulutusmahdollisuudet
- perustelut oppisisältöjen valintaan
- koulutuksen sisällölliset tavoitteet ja opetuksen yleiset periaatteet
- opetuksen rakenne ja opetuksen aihekokonaisuudet.

Opetussuunnitelmassa kuvataan siten koulutuksen opetuksellinen kokonaisnäkemys. Opetussuunnitelmaan voidaan lisäksi kirjata aihekokonaisuuksien yksityiskohtaiset tavoitteet, sisällöt, aikataulutus, jaksotus, tehtävät ja menetelmät. Tietoaines jaotellaan mielekkäästi yhteen kytkettäviin aihekokonaisuuksiin. Eri aihekokonaisuuksien opetus voidaan suunnitella rinnakkain tai peräkkäin eteneväksi, mikäli se on kokonaisuuden kannalta mielekästä. (Engeström 1984: 148 – 152 .) Oppimisen tavoitteet koulutuskokonaisuuden eri osa-alueilla voivat vaihdella. Osa oppimisesta tavoittelee mekaanista osaamista. Joku asia edellyttää syvällisempää tiedon sisäistämistä, ja joissain osissa on opittava käyttämään uutta tietoa luovasti. (Kupias – Koski 2012: 18 – 19.)

Opetuksen ja oppimisen tavoitteet määrittävät opetussuunnitelmassa sovellettavien oppimiskäsitysten valintaa. Toisaalta oppimiskäsitykset säätelevät koulutuksen suunnittelua. Koulutuksen eri osat voidaan suunnitella eri oppimiskäsitysten valossa ja ajatella kouluttamista oppimisprosessina. Hyvin toimivassa koulutuksessa voidaan liikkua oppimisprosessin eri vaiheiden välillä ja reflektoida eri prosessivaiheiden merkityksiä ja vaikutuksia toisiinsa. Lisäksi arvioidaan jatkuvasti koulutusosien mielekkyyttä. Opetussuunnitelma sisältää koulutuksen arvopohjan lisäksi kuvauksen koulutuksen tiedollisista ja taidollisista tavoitteista. Opetussuunnitelman tavoitteeseen pääsemiseksi tarvitaan

monenlaisia opetusmenetelmiä ja tietoa oppimisesta. Tieto erilaisista oppimiskäsityksistä helpottaa opetusmenetelmien valintaa. (Rauste-von Wright – von Wright – Soini 2003: 188 – 194, 203 – 205.)

Kuvio 7. Miellekartta oppimisen ja opettamisen mahdollisuuksista (Rauste-von Wright – von Wright – Soini 2003: 205.)

Opetussuunnitelmaa rakennettaessa huomioidaan erilaiset mahdollisuudet oppimisessa ja opettamisessa. Tietoa oppimisesta hyödynnetään optimaalisen koulutustarjonnan suunnittelussa. Opetussisällöistä riippuen pohditaan olisiko koulutus hyödyllisintä järjestää itsenäisenä vai yhteistoiminnallisena oppimisena. Koulutuksen tavoite ohjaa tapausesimerkkien, erilaisten projektien tai tutkimisen käyttämistä koulutuksessa. Perinteisen luento-opetuksen rinnalle informaatioteknologia on luonut täysin uusia mahdollisuuksia kouluttamiseen erilaisissa oppimisympäristöissä ajasta ja paikasta riippumatta. Reaaliaikaisten videoyhteyksien avulla saavutetaan entistä laajempi osallistujajoukko esimerkiksi luennolle tai interaktiiviseen koulutukseen. Sovittelijakoulutuksessa korostuvat toiminnan luonteen vuoksi yhteistoiminnallinen oppiminen ja monenlaisten menetelmien käyttö.

4 Sovittelijakoulutuksen oikeusteoreettiset lähtökohdat

Rikosasioiden sovittelu on restoratiivisen oikeuden yleisin sovellus. Suomalainenkin rikosasioiden sovittelu perustuu restoratiivisen oikeuden teoriaan. Siinä pyritään korjaamaan rikoksesta aiheutuneita haittoja mahdollisimman laajasti. Restoratiivisessa oikeudessa rikosta käsitellään kaikkien osapuolten välisenä asiana, ja osapuolten aktiivinen osallistuminen on olennaista. Keskinäistä ymmärrystä lisäämällä pyritään ratkaisuun, jossa uhri saa kärsimästään vahingosta korvauksen ja osapuolten välinen ristiriita käsitellään ja ratkaistaan. (Valtakunnansyyttäjänvirasto 2006: 2).

Sana restoratiivinen tulee englannin kielen sanasta restore. Restoratiivisen oikeuden käännöksenä käytetään usein korjaavaa oikeutta. Restoratiivisuus on kuitenkin laajemmin myös eheyttävää, ennallistavaa, vahvistavaa ja voimia antavaa. Siksi suomalaisenkin oikeuskäytäntöön on vakiintunut restoratiivisen oikeuden (restorative justice) käsite.

4.1 Restoratiivinen oikeus

Restoratiivisissa prosesseissa rikosten ja riitojen uhreille ja tekijöille järjestetään mahdollisuus kohtaamiseen, vuorovaikutukseen ja osallisuuteen asian ratkaisemiseksi. Osallistuminen on vapaaehtoista, mikä erityisesti sitouttaa osapuolia mahdolliseen sovintoon. (Restorative Justice Council 2011: 4 – 5.) Restoratiivisen oikeuden pioneerinä tunnettu Howard Zehr (2015) kuvaa perinteisen rikosoikeuden ja restoratiivisuuden eroja yksinkertaisesti käännettynä seuraavasti:

Taulukko 1. Rikosoikeuden ja restoratiivisen oikeuden erot (Zehr 2015: 30.)

Perinteinen rikosoikeus	Restoratiivinen oikeus
Rikos loukkaa lakia ja valtiota.	Rikos loukkaa ihmisiä ja heidän välisiä suhteitaan.
Loukkaukset aiheuttavat syyllisyyttä.	Loukkaukset aiheuttavat velvollisuuksia.
Oikeus edellyttää, että valtio syyttää tekijää ja määrää rangaistuksen.	Oikeus osallistaa uhrin, tekijät ja yhteisön yritykseen korjata vahinko.
Fokus: Rikoksen tekijän rangaistus.	Fokus: Rikoksen uhrin tarpeet ja tekijän vastuu vahingon korjaamisesta.

Zehrin mukaan restoratiivinen oikeus vähimmillään edellyttää, että vahingon kärsineiden tarpeet ja vahingon tekijöiden vastuut osoitetaan, ja osallistetaan kumpikin osapuoli asian käsittelyyn. Myös osapuolten sidosryhmät (yhteisöt) otetaan huomioon (Zehr 2015: 35.) Restoratiivisessa oikeudessa yhdistyvät rikoksen osapuolten tukeminen ja kontrolli. Rikoksen tekijää tuetaan samalla, kun tämä ottaa vastuun teostaan. Osalliset ovat keskeisesti esillä ratkaisemassa yhteistä ongelmaa. Keskustelu suuntautuu tulevaisuuteen ja turvallisuuden tunteen lisäämiseen. Oikeudenmukaisuutta käsitellään eri näkökulmista. (Ervasti – Nylund 2014: 486 – 495.) Konfliktin käsittelyn lisäksi restoratiivisissa menetelmissä otetaan huomioon rikoksen synnyttämät tunteet ja osapuolten toiveet tulevasta (Umbreit 2001: xxviii). Howard Zehr tiivistää restoratiivisen oikeuden tuntomerkit pähkinänkuoressa kuuteen ohjaavaan kysymykseen.

Who has been hurt?
 What are their needs?
 Whose obligations are these?
 What are the causes?
 Who has a stake in the situation?
 What is the appropriate process to involve stakeholders in an effort to address causes and put things right? (Zehr 2015: 49.)

Ohjaavat kysymykset suuntaavat keskustelua uuteen, restoratiiviseen suuntaan ja tuovat tapahtuneen käsittelyyn uusia näkökulmia syyttelyn sijaan. (Zehr 2015: 49 – 51.) Tavoitteena on pyrkiä korjaamaan rikoksen uhrin emotionaalisia ja taloudellisia menetyksiä sekä auttaa tekijää ottamaan vastuu teostaan. Perinteisen rikosoikeuden mukaan rikos loukkaa valtiota, mutta restoratiivisen oikeuden mukaan rikoksen loukkaus kohdistuu henkilöön. Restoratiivisessa oikeudessa pyritään välttämään perinteiselle oikeudelle tyypillistä rikoksentekijöiden stigmatisointia. Vaikka rikollisia tekoja ei pidetä hyväksyttävänä, ihmistä kunnioitetaan edelleen henkilönä. Varsinkin nuorten rikoksentekijöiden kohdalla tavoitteena on uusintarikollisuuden ehkäiseminen. Restoratiivisen oikeuden perusarvoina ovat kohtaaminen, korjaaminen, reintegraatio ja mukaan ottaminen. Se antaa mahdollisuuden aitoon kohtaamiseen, ja yhteisesti saavutettuja ratkaisuja noudatetaan hyvin. Yhteiskunnan kannalta restoratiivinen oikeus on sekä suoraan että välillisesti perinteistä rikosoikeutta edullisempi. (Walgrave 2010: 29 – 43.) Restoratiivisen oikeuden jalkautumista on estänyt mm. vallalla oleva rankaisukeskeinen ajattelu (Jokinen 2012: 15).

Lyhyttä ja ytimekästä määritelmää restoratiivisesta oikeudesta on vaikea löytää. Zehrin (2015) mukaan

Restorative justice is an approach to achieving justice that involves, to the extent possible, those who have a stake in a specific offense or harm to collectively identify and address harms, needs, and obligations in order to heal and put things as right as possible. (Zehr 2015: 48.)

Restoratiivisessa oikeudessa oleellista on ihmisten osallisuus ja asioiden korjaaminen niin hyvin kuin mahdollista. Restoratiivisen oikeuden arvoiksi Zehr mainitsee kunnioituksen, vastuullisuuden ja ihmissuhteiden tärkeyden (Zehr 2015: 79). Restoratiivinen oikeus (restorative justice) on usein käännetty suomen kielelle sanoilla korjaava oikeus. Tällä viitataan konfliktissa vaurioituneiden ihmissuhteiden korjaamiseen. Restoratiivinen tarkoittaa myös asian palauttamista ennalleen, eheyttämistä ja osapuolten voimaannuttamista.

4.2 Rikosten ja riitojen sovittelu restoratiivisen oikeuden sovelluksena

Zehrin mukaan kaikkien tärkein ja keskeisin restoratiivisen oikeuden periaate on kunnioitus. Jos oikeutta harjoitetaan kunnioittavasti, se johtaa restoratiivisuuteen. Kunnioituksen on ohjattava myös kaikkia restoratiivisen oikeuden sovelluksia, joissa vahinkoja on tarkoitus korjata. (Zehr 2015: 47.)

Kuvio 8. Kunnioitus restoratiivisessa oikeudessa (Zehr 2015: 44.)

Kaikille restoratiivisen oikeuden sovelluksille yhteistä on myös kohtaaminen ja dialogi. Koulutetut fasilitaattorit ohjaavat tapaamisia tasapuolisesti ja luovat mahdollisuuden tietojen, tunteiden ja ratkaisujen käsittelyyn. He rohkaisevat osapuolia kertomaan nä-

kemyksistään, kyselemään, ilmaisemaan tunteitaan ja pyrkimään kumpaakin tyydyttävään ratkaisuun. Uhrin ja tekijän tapaamisissa lopputuloksena voi olla allekirjoitettu sopimus ratkaisusta. (Zehr 2015: 56 –57, 60.) Rikoksen restoratiivinen käsittelyprosessi voi kuitenkin olla tärkeämpi kuin käsittelyn lopputulos (Elonheimo 2004: 181).

Sovittelussa restoratiivinen oikeus tarkoittaa korjaavaa oikeutta, jossa tarkoituksena ei ole ratkaista rikosoikeudellisia vastuita ja langettaa rangaistuksia (vrt. oikeuskäsittely), vaan korjata konfliktissa vaurioituneita ihmissuhteita. Restoratiivisen sovittelun keskeisin ajatus on osallisuus, joka toteutuu kohtaamisessa. Restoratiivinen sovittelu voimaannuttaa sovittelun osapuolia ja heidän lähipiiriään, kun sovitteluun johtanut tapaus voidaan käsitellä kunnioittavassa, tulevaisuuteen suuntautuvassa dialogissa. Onnistuneen sovittelun tuloksena osapuolten yhteinen ymmärrys tapahtuneesta lisääntyy ja syntyy sovinto. Sovittelija voi oleellisesti lisätä sovittelun restoratiivisuutta oikeilla kysymyksillä. Sovittelija on osapuolten ongelmaan nähden puolueeton fasilitaattori, joka ohjaa prosessia ja auttaa osapuolia löytämään yhteisen ratkaisun. (Flinck 2013: 21 – 23; Brunila 2010: 23 – 24.) Restoratiivisten käytäntöjen toteuttajana sovittelija tarvitsee erityisiä tietoja ja taitoja restoratiivisista käytännöistä ja niiden vaikutuksista asian käsittelyyn. Taidoista erityisiä ovat esimerkiksi luottamuksen rakentaminen, aktiivinen kuuntelu ja kyky tukea osapuolia dialogiin. (Restorative Justice Council 2011: 8 – 9.) Sovitteluun dialogisena menetelmänä kuuluu olennaisesti kokemusten ja tunteiden jakaminen. Erityisesti korostetaan sitä, että konflikti on osapuolten – ei sovittelijoiden – omaisuutta. (Umbreit 2011: 51.)

Osapuolten – ei järjestelmän – tarpeista lähtevä sovittelu muovautuu osapuolten näköiseksi. He sitoutuvat omista tarpeistaan syntyviin ja itse esittämiinsä ratkaisuihin paremmin kuin jonkun ulkoisen auktoriteetin määräämiin tuomioihin. Sovittelu voi näin vahvistaa osapuolia myös moraalisina toimijoina. Sovittelun hyödyt ovatkin usein erilaisia kuin rankaisukeskeisessä ajattelussa. (Jokinen 2012: 14 – 15.) Elonheimon tutkimuksessa (2010) löydettiin sovittelulle monia etua. Sovittelussa toteutuivat monet restoratiivisen oikeuden ihanteet; osapuolet saivat ilmaista itseään ja vaikuttaa asian käsittelyyn ja sopimukseen, he kuuntelivat toisiaan ja saivat mahdollisuuden ottaa vastuun aiheuttamastaan vahingosta. Sovitteluissa syntyneet sopimukset olivat realistisia ja toteuttamiskelpoisia, koska rikosentekijät olivat saaneet osallistua tasavertaisina osapuolina ja vapaaehtoisesti sovitteluun. Osapuolten väliset jännitteet vähenivät, ja he poistuivat tapaamisista vähemmän vihamielisinä. Vaikka osapuolten kohtaamiset olivat pääosin onnistuneita, löysi Elonheimo sovittelun dialogisuudesta kehittämisen varaa.

(Elonheimo 2010: 53 – 54.) Sovittelijan tehtävä on ohjata sovittelutapaamisen keskustelua vastavuoroiseen dialogiin (Umbreit 2001: 9).

Zehr (2015) kritisoi englannin sanalla mediation tarkoitettua sovittelua suoranaisena restoratiivisen oikeuden muotona.

In a mediated conflict or dispute, parties are assumed to be on a level moral playing field, often with responsibilities that may need to be shared on all sides. While this sense of shared blame may be true in some criminal cases, in many cases it is not. Victims of rape or even burglaries do not want to be known as “disputants”. In fact, they may well be struggling to overcome a tendency to blame themselves.

Tässä Zehr kuvaa sovittelua neuvotteluna, jossa paitsi rikoksen tekijä myös rikoksen uhri joutuisi ottamaan vastuuta tapahtuneesta. (Zehr 2015: 15.) Suomalaisessa rikos- ja riita-asioiden sovittelussa ei kuitenkaan ole kyse tällaisesta ”tilien tasaamisesta”. Sovittelu on puolueetonta ja sen toteutuessa restoratiivisesti syntyy osapuolille yhteistä ymmärrystä. Se ei tarkoita, että tekijän vastuu tapahtuneesta jollain tavalla vähenisi. Päinvastoin hänelle voi sovittelussa syntyä tarkempi käsitys teon vaikutuksista. Toki esimerkiksi niin sanottujen nakkikioskitappeluiden sovittelutapaamisissa voi tulla ilmi pahoinpitelyn kohteeksi joutuneen provosoiva käytös tekijää kohtaan. Väkivaltaa ei kuitenkaan missään tilanteissa hyväksytä, vaan onnistuneen sovittelun edellytyksenä nimenomaan on, että rikoksen tekijä haluaa ottaa vastuu teostaan.

5 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymys

Sovittelutoiminnassa pyritään yhdenvertaiseen ja tasalaatuisen palveluun lakien ja sovittelutoiminnan laatuvaatimusten edellyttämällä tavalla. Palvelun tulisi olla samanlaisena saatavilla koko väestölle valtakunnan joka kolkassa. Sovittelutoimistot ovat kouluttaneet omat sovittelijansa eri tavoin sovelletuilla peruskurssien opetussuunnitelmissa. Koulutukseen olisi kuitenkin tarpeen luoda opetussuunnitelman malli, jonka kehittämisessä huomioitaisiin alan lainsäädännöllinen perusta, kansainväliset suositukset, restoratiivisen oikeuden periaatteet ja restoratiivisen sovittelun menetelmät sekä sovittelijan rooli vapaaehtoistoimijana. Opinnäytteen idea syntyi tämän työalan kehittämistarpeesta. Tutkimuskysymykseksi muodostui:

Minkälainen sovittelijoiden peruskoulutuksen pitäisi olla, jotta se vastaisi parhaiten lainsäädännön määrittämiä osaamisvaatimuksia ja käytännön sovittelutyön osaamistarpeita?

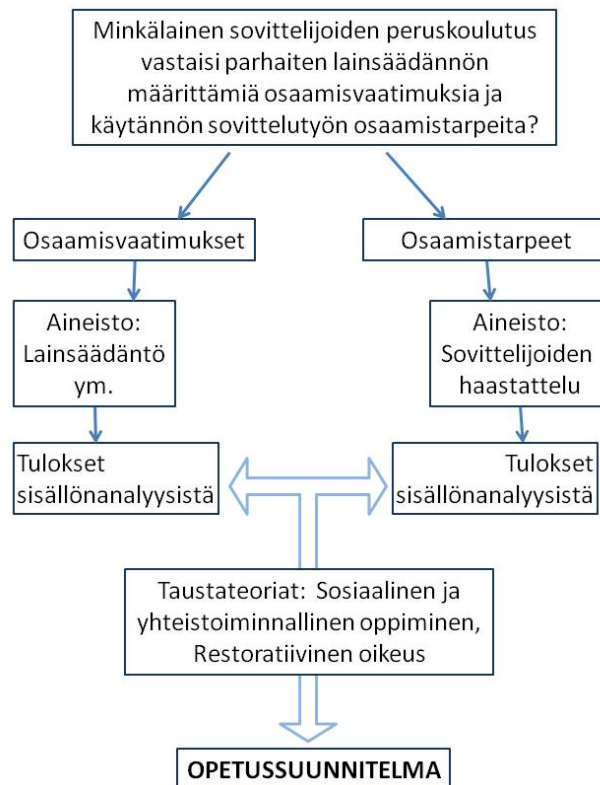
Opinnäytteen tarkoituksena oli selvittää minkälaisia osaamisvaatimuksia alan kansallinen ja EU-lainsäädäntö asettavat sovittelijoille ja minkälaisia osaamistarpeita liittyy käytännön sovittelutyöhön sekä uudistaa näiden perusteella sovittelijoiden peruskoulutuksen opetussuunnitelmaa. Koska sovittelu on lakisääteinen palvelu, on sovittelijoiden koulutus välttämätöntä perustaa laeissa ja suosituksissa määritellylle tasolle. Lisäksi tarvitaan tietoa siitä, miten aikaisemmat peruskoulutukset ovat vastanneet osaamistarpeeseen, jotta koulutusta voitaisiin uudistaa. Opinnäytetyön tarkoitusta ja pyrkimyksiä kuvataan seuraavassa taulukossa kaksi. Opinnäytteen tekijän ja yhteistyökumppanin, sovittelun keskushallinnon, lisäksi pyrkimyksenä on palvella myös muita toimijoita. Lopputuotoksesta, sovittelijoiden peruskoulutuksen opetussuunnitelmasta toivotaan olevan lopulta hyötyä sovittelun asiakkaille.

Taulukko 2. Opinnäytetyön tavoitteet ja työelämärelevanssi

Opiskelija	<ul style="list-style-type: none"> - oman ammattialan osaamisen syventäminen - kehittämistoiminnan osaamisen syventäminen - restoratiivisen oikeuden sekä restoratiivisen sovittelun ohjaamisen ja menetelmien osaamisen syventäminen - mukana oman alan kehittämistyössä
Työyhteisö	<ul style="list-style-type: none"> - restoratiivisen sovittelun osaamisen vahvistaminen - mukana merkittävässä alan kehittämistyössä (Vantaalla sovittelun juuret) - opiskelijan karttuvan osaamisen hyödyntäminen - sovittelijoiden tasokas koulutus
Keskushallinto	<ul style="list-style-type: none"> - käyttöön tarvittava resurssi kehittämistyön toteuttamiseksi - kehittämisyhteistyö uuden opetussuunnitelman luomiseksi - lopputuotoksena valtakunnallinen opetussuunnitelma sovittelupalvelun tasalaatuisuuden parantamiseksi - sovittelijoiden kompetenssin perustelu muille viranomaisille
Sovittelutoimistot	<ul style="list-style-type: none"> - käyttöön uusi, valtakunnallinen peruskurssin opetussuunnitelma - helpotusta koulutusten suunnitteluun ja toteuttamiseen
Sovittelija	<ul style="list-style-type: none"> - asianmukainen sovittelijan peruskoulutus
Väestö	<ul style="list-style-type: none"> - mahdollisimman tasalaatuinen sovittelupalvelu

6 Menetelmälliset ratkaisut

Rikos- ja riita-asioiden sovittelijoiden peruskurssin opetussuunnitelman uudistamisen tavoitteena oli yhdenmukaistaa ja parantaa vapaaehtoissovittelijoiden koulutusta ja sitä kautta kansalaisten saamaa sovittelupalvelua. Uusi opetussuunnitelma oli tarkoitus rakentaa tutkimalla huolellisesti tausta-aineistot ja kehittämistarpeet laadullisen tutkimuksen (Tuomi – Sarajärvi 2009: 68 – 69) keinoin. Oppimisteoreettisena lähtökohtana opetussuunnitelmalle oli sosiaalinen ja yhteistoiminnallinen oppiminen, oikeusteoreettisena restoratiivinen oikeus. Tutkimuskysymys ohjasi aineistojen ja menetelmien valintaa. Aineiston hankintaa ja menetelmällisiä ratkaisuja kuvataan yksinkertaistettuna kuviossa yhdeksän.

Tiina Snellman 2015

Kuvio 9. Aineiston hankinta ja menetelmälliset ratkaisut

Tutkittavina kirjallisina aineistoina olivat alan kansallinen lainsäädäntö ja EU-direktiivit ja -suositukset. Näistä etsittiin vastausta kysymykseen minkälaisia osaamisvaatimuksia sovittelijoille on määritetty. Koska sovittelu on lakisääteinen palvelu, myös sovittelijoiden koulutus olisi välttämätöntä perustaa laeissa ja suosituksissa määritellylle tasolle.

Tutkimuksen empiirinen aineisto perustui lukuvuonna 2013 – 2014 sovittelijan peruskoulutuksen suorittaneiden Vantaan sovittelutoimiston sovittelijoiden kokemuksiin ja näkemyksiin saamastaan koulutuksesta ja sen vastaamisesta osaamistarpeisiin. Lähtökohtana ja –oletuksena oli, että koulutusprosessi ja sen sisällöt olivat tutkimusjoukkoon kuuluvilla sovittelijoilla vielä tuoreessa muistissa. Kaikki tutkimusjoukkoon kuuluneet olivat tehneet sovittelutyötä peruskoulutuksen jälkeen. Tämän aineiston pohjalta vastattiin kysymykseen, minkälaisia osaamistarpeita aloittelevilla sovittelijoilla on.

6.1 Kirjallinen aineisto

Tutkimuksen kirjallinen aineisto koostui runsaasta määrästä lainsäädäntöä, asetuksia ja suosituksia. Kaikki tutkittava aineisto löytyi suomalaisista tai EU:n internetlähteistä, lakikokoelmista tai julkaisijoiden omilta sivuilta. Tutkittava aineisto oli sekä suomen- että englanninkielistä.

Suomalaisista aineistoista merkittävimpiä olivat suoraan sovitteluun liittyvät lait ja asetukset. Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (lyhyesti sovittelulaki) antaa koko sovittelupalvelulle raamit ja tehtävät. Sovittelulaki on tullut ensimmäisen kerran voimaan vuonna 2006, ja sitä on sittemmin uudistettu tarpeen mukaan. Viimeisin uudistus koskee sovittelupalvelun keskushallinnon siirtämistä, ja seuraavaksi lakiin tulee muutos niin sanotun uhridirektiivin täytäntöönpanon myötä marraskuussa 2015. Sovittelusta on lisäksi säädetty asetuksilla, ja myös hallituksen esityksistä ja lakivaliokuntien mietinnöistä löytyy mainintoja sovittelijan osaamisesta. Useissa muissa laeissa sivutaan sovittelua ja se periaatteita, mutta vain harvoissa otetaan suoranaisesti kantaa sovittelijan osaamiseen.

Kansainvälisistä aineistoista merkittävimpiä olivat Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus koskien rikosasioiden sovittelua (No. R (99) 19), YK:n talous- ja sosiaali-neuvoston päätöslauselma rikosasioiden sovitteluohjelmien peruseriaatteista (2002/12) ja niin sanottu uhridirektiivi (2012/29/EU), jossa säädetään vähimmäisvaatimukset rikoksen uhrin oikeuksille, tuelle ja suojelulle. Uhridirektiivissä uhrien kanssa työskenteleville määritellään osaamisvaatimuksia sekä yleisesti että erityisesti korjaavan oikeuden palveluissa. Näissä aineistoissa oli runsaasti mainintoja sovittelijan tehtävään liittyvästä osaamisesta ja sovittelijan tehtävässä noudatettavista periaatteista.

Muita kirjallisia lähteitä olivat muun muassa valtakunnan sisäisen turvallisuuden ohjelma ja poliisihallituksen ohje rikosasioiden sovittelusta. Myös elokuussa 2015 voimaan tullut niin sanottu Istanbulin sopimus, joka sisältää määräyksiä erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä, antaa neuvoja opetussuunnitelmiin sisällytettävistä opetusmateriaaleista.

6.2 Sovittelijoiden haastattelu

Haastattelu tutkimusmenetelmänä osallistaa tutkimuksen tekijän kysymysten asettelijana ja vastausten saajana. Haastattelu tutkimuksen osana voidaan yhdistää myös muihin tiedon keräämisen menetelmiin. Tuloksia analysoitaessa on pohdittava, miten niitä voidaan yleistää ja voidaanko niillä vahvistaa teoriasta saatua tietoa. (Robson 2011: 278; 293 – 298.) Tämän opinnäytteen haastattelututkimuksen tarkoitus oli kerätä tietoa sovittelijoiden osaamistarpeista verrattavaksi osaamisvaatimuksiin. Ne yhteen kokoamalla ja liittämällä kirjallisen aineiston kuvaamiin osaamisvaatimuksiin pyrittiin luomaan teoreettisesti perusteltu opetussuunnitelma sovittelijoiden peruskoulutukseen.

Tutkimusaineistona käytettiin Vantaan sovittelutoimiston edelliseltä sovittelijoiden peruskurssilta 2013 – 2014 valmistuneiden sovittelijoiden tuottamaa tietoa sovittelijoiden osaamistarpeista – siitä, miten heidän saamansa koulutus on vastannut käytännössä esiin tulevia osaamistarpeita. Lähtöoletuksena oli, että haastatteluun valitulla ryhmällä oli peruskoulutus ja sen jälkeiset välittömät sovittelukokemukset vielä tuoreessa muistissa. Tiedot koottiin ryhmähaastattelussa, jonka ohjaajina toimivat vantaalaiset verkostokonsultit. Sovittelijoilta kerättiin arvioita koulutuksesta ja sen vastaamisesta todelliseen osaamistarpeeseen. Haastattelun hetkellä, keväällä 2015, haastateltavat olivat toimineet noin 1,5 vuotta sovittelijoina. Haastatteluun kutsuttiin kaikki 18 viimeiseltä kurssilta valmistunutta ja sovittelutyötä aktiivisesti tekevää sovittelijaa. Näistä seitsemän pääsi paikalle ryhmähaastatteluun. Kutsutuista viisi vastasi haastattelukysymyksiin kirjallisesti. Yhteensä aineistoon saatiin 12:n sovittelijan vastaukset. Haastattelu oli samalla yhteisöllinen oppimiskokemus sovittelijoille ja siihen osallistuminen oli vapaaehtoista.

Haastattelu on haastattelijan alulle panema ja ennalta suunniteltu vuorovaikutustilanne, jota haastattelijaa ohjaa ja pitää yllä. Puolistrukturoidussa haastattelussa esitetään kaikille haastateltaville samat kysymykset samassa järjestyksessä ja haastateltava vastaa omin sanoin. Haastattelijan tehtävänä on varmistaa, että kaikki kysymykset käydään

läpi. (Eskola – Suoranta: 85 – 86.) Haastattelussa käytettiin ennalta määriteltyjä kysymyksiä, mutta samalla annettiin haastateltaville mahdollisuus vapaaseen ilmaisuun.

Ryhmähaastattelussa paikalla on yhtä aikaa useita haastateltavia. Haastateltavat usein innostavat toinen toisiaan ja ryhmähaastattelussa voi syntyä enemmän uusia ideoita kuin yksilöhaastattelussa. Ryhmän keskustelun dynamiikka vie keskustelua eteenpäin. Esiin voi tulla mielipiteitä, joita ei yksilöhaastattelussa ehkä tulisi ilmaistua. Fokusryhmähaastattelussa keskitytään johon erityiseen, fokusoituun aiheeseen. Osallistujat on valittu aiheen perusteella. Fokusryhmähaastattelu on tehokas tapa kerätä tietoa yhtä aikaa usealta haastateltavalta. Osallistujat kommentoivat ja vahvistavat (komppaavat) toistensa vastauksia, mikä lisää oivaltamista ja uusia ajatuksia. Ryhmädynamiikka auttaa keskittymään tärkeimpiin asioihin ja luomaan laajemman, yhteisen näkemyksen. Fokusryhmähaastattelut ovat yleensä osallistujille mieluisia ja voimaannuttavia tapahtumia. Toisen ajatuksen tai mielipiteen kuuleminen saa oman ajattelun liikkeelle. Menetelmänä fokusryhmähaastattelu on edullinen ja joustava. Haastateltavien puhetaito riittää – he voivat kertoa mielipiteensä omin sanoin ja samalla saada tukea ja kannustusta ryhmän muilta jäseniltä. Ryhmä voi rohkaista myös passiivisia tai haastatteluun yksilöinä haluttomia osallistujia puhumaan. Fokusryhmähaastattelun kysymysten määrää on rajattava, jotta haastattelu ei veny liian pitkäksi. Puolueettomuudesta ja luottamuksellisuudesta on pidettävä huolta. Ryhmän jäsenten keskinäinen tuttuus helpottaa asiasta puhumista, lisää turvallisuuden kokemusta haastattelutilanteessa ja vähentää väärin ymmärtämisen riskiä. Ajatuksia ja kokemuksia voidaan vaihtaa välittömästi ja rakentavasti. (Eskola – Suoranta: 94 – 96; Robson 2011: 293 – 298.) Edellä kuvatut fokusryhmähaastattelun ominaisuudet toteutuivat sovittelijoiden haastattelussa. Kaikki haastateltavat osallistuivat aktiivisesti ja innostuneesti. Osallistujat tuottivat itsenäisiä vastauksia liikaa toisten vastauksiin nojaamatta. Toisten vastausten kuuleminen vahvisti osallistujien kertoman mukaan omia käsityksiä ja synnytti uusia ajatuksia. Haastattelun aikana esiin nousseet käytännön kysymykset käytiin läpi, ja niihin vastattiin varsinaisen haastattelun jälkeen. Sekä paikan päällä että jälkikäteen osallistujilta on saatu myönteistä palautetta tilaisuudesta.

6.3 Ryhmähaastattelu verkostokonsulttien ohjaamana

Haastattelun fasilitointi edellyttää erityisosaamista, ja haastatteluprosessi on suunniteltava huolellisesti, jotta kaikki pääsevät puhumaan eivätkä äärimmäiset mielipiteet hallitse tai vääristä keskustelua. Haastattelijan täytyy virittää ja ylläpitää osallistujien mielenkiintoa aiheeseen ohjaamalla samalla vastauksia tai ryhmää vahvistamaan tutki-

muksen ennakkokäsityksiä. Haastattelijan on muistettava oma roolinsa tiedon kerääjänä ja suljettava pois mahdolliset muut motiivit. Jos haastattelijalla on voimakas ennakkokäsitys vastauksista, voi toisen haastattelijan käyttämisestä olla hyötyä. (Robson 2011: 293 – 298.)

Vantaan sovittelutoimiston edellisen sovittelijoiden peruskoulutuksen toteuttamiseen olivat osallistuneet kaikki toimiston ohjaajat. Jotta nyt toteutettavassa ryhmähaastattelussa saataisiin aikaan mahdollisimman avointa ja puolueetonta dialogia, tarvittiin ulkopuolista apua. Apua saatiin verkostokonsulteilta. THL:n kouluttamat verkostokonsultit ovat haastatteluissa ja verkostotapaamisissa aiheen ja sisällön suhteen ulkopuolisia ja puolueettomia. Verkostokonsultit ovat dialogin ja dialogisten menetelmien osaajia. Heidän tavoitteenaan on tuottaa mahdollisimman moniäänistä vuoropuhelua. He huolehtivat haastattelun selkeästä rakenteesta, jolloin jokaisen osallistujan oma näkökulma tulee huomioiduksi. (Eriksson – Arnkil – Rautava: 2006: 7.) Vantaalla verkostokonsultteiksi on koulutettu työntekijöitä eri sektoreilta, ja he tekevät verkostokonsultointia oman työnsä ohessa. Verkostokonsulttien käytöstä sovittelijoiden haastattelussa sovitettiin Vantaan verkostokoordinaattorin kanssa.

Verkostokonsultit ovat Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kouluttamia eri alojen ammattilaisia. Verkostokonsultteina he eivät edusta omaa ammattikuntaansa, vaan ovat palaverissa paikalla huolehtimassa palaverin kulusta ja rakenteesta, fasilitoimassa. Asiaan ja tilanteeseen nähden verkostokonsultit ovat ulkopuolisia – he eivät ota kantaa, neuvo tai pyri vaikuttamaan käsiteltävään asiaan. Verkostokonsulttien tehtävä on huolehtia siitä, että jokainen palaveriin osallistuva saa rauhassa, omalla vuorollaan kertoa oman näkemyksensä ja kuulla toisten näkemyksiä. Oleellista on puhumisen ja kuuntelun erottaminen – toisen puhetta ei saa keskeyttää eikä kommentoida. Tällaisen ulkoisen dialogin tarkoitus on tukea mahdollisimman paljon myös jokaisen osallistujan sisäistä dialogia. Koska verkostokonsultit ovat käsiteltävään asiaan nähden ulkopuolisia, osallistujat voivat rauhassa keskittyä omaan tehtäväänsä. Verkostokonsultin asiantuntijuutta on dialogin mahdollistaminen ja sen tukeminen erilaisin dialogisin menetelmin. (Eriksson – Arnkil – Rautava: 2006: 7.)

Ryhmähaastattelu toteutettiin 25.5.2015 Vantaalla. Haastatteluteemoina olivat seuraavat:

- mitä hyvää/ilahduttavaa oli sovittelijoiden peruskoulutuksessa?
- onko käytännön sovittelutyössä tullut esiin yllätyksiä (myönteisiä/kielteisiä)?

- keneltä/mistä olet saanut apua/tukea edellisiin?
- mitä sovittelijoiden peruskoulutuksesta puuttui? Mitä tietoa olet kaivannut?
- miten haluaisit kehittää sovittelijoiden peruskoulutusta?

Tarvittaessa haastateltaville esitettiin tarkentavia kysymyksiä. Jokaiselle haastateltavalle varattiin riittävästi ja tasavertaisesti vastausaikaa. Haastattelukierroksen päätteeksi voitiin palata täsmentämään vastauksia tai avoimeksi jääneitä kysymyksiä. Vastaukset kirjattiin fläppipapereille, jotka olivat koko haastattelun ajan kaikkien nähtävillä. Tilaisuus oli tiedonkeruuna toimivan haastattelun lisäksi reflektiivinen ja yhteisöllinen oppimiskokemus osallistujille.

6.4 Aineiston analysointi

Opinnäytteen aineistot käsiteltiin sisällönanalyysillä. Tavoitteena oli löytää rikos- ja riita-asioiden sovittelijan osaamiseen liittyvää lainsäädännöllisesti perusteltua ja käytännön sovittelutyössä esiin tulevaa tietoa. Aineistoista etsittiin sosiaalisen oppimisen mallin mukaisia sovittelijan osaamisalueita. Osaamisalueita tarkasteltiin sovittelijayhteisöön kuulumisen, sovittelijana olemisen, sovittelijaksi kasvamisen ja sovittelutyön tekemisen näkökulmista (vertaa sosiaalisen oppimisen malli sovittelijan oppimisessa, luku 3.4). Aineistot tutkittiin useampaan kertaan, ja osaamisalueiden luokittelu muodostettiin listamalla ensin tutkimuskysymyksen kannalta oleellisia, pelkistettyjä ilmauksia. Analyysiyksikköinä käytettiin sanoja ja lauseita. Tarkoituksena oli löytää uutta tietoa ja myös vahvistusta vanhoille käsityksille sovittelijan osaamisesta. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 97, 109 – 110.) Aineiston keruu ja sen analysointi tapahtuivat samanaikaisesti, limittäin, koska varsinkin kirjallinen aineisto oli hyvin laaja ja monenkirjava.

Kirjallisen aineiston analyysiä varten tiedot kerättiin keskeisestä sovittelua koskevasta lainsäädännöstä ja EU:n suosituksista. Kaikki asiakirjat käytiin systemaattisesti ja tarkasti läpi, ja tiedot listattiin ensin asiakirjakohtaisesti (Liite 2.) myöhempää luokittelua varten ja hyödynnettäväksi muissa yhteyksissä. Tässä vaiheessa tietoihin ei vielä suhtauduttu analyttisesti, vaan listaus pyrittiin tekemään mahdollisimman objektiivisesti ottamalla mukaan vain sovittelijan osaamiseen liittyvät tiedot sellaisenaan. Kun laajasta kirjallisesta aineistosta oli saatu kokonaiskuva, ryhdyttiin varsinaiseen sisällönanalyysiin ja luokittelemaan sovittelijan osaamisvaatimuksia. Aineistosta nostettiin esiin osaamisvaatimuksiin liittyviä, toistuvia mainintoja. Näistä muodostettiin tutkimuskysymyksen osaamisvaatimuksiin liittyvät ala- ja yläluokat. Tämä auttoi hahmottamaan,

miten aineistoa voitiin edelleen käsitellä ja minkälaisia pelkistettyjä kuvauksia sovittelijan osaamisesta aineisto sisälsi. Näin pyrittiin muodostamaan sovittelijan osaamisvaatimuksista tiivistetty ja selkeä kuvaus. Tutkimuskysymyksen kannalta epäoleelliset maininnat jätettiin pois. Luokittelun pohjalta sovittelijan osaamisalueiksi valikoituivat teoriaosaaminen, sovittelun periaatteiden hallinta, sovittelijan tehtävän hallinta ja persoonalliset valmiudet.

Ryhmähaastattelun aineiston sisällön analyysissä (Tuomi – Sarajärvi 2009: 108 – 110) eroteltiin aineistosta tutkimuskysymyksen kannalta merkittävimmiksi koetut koulutuksen sisällöt ja kehittämistarpeet. Aineisto analysoitiin siten, että yksittäistä vastaajaa ei voitu tunnistaa. Teemoitetusta aineistosta (Robson 2001: 176 – 177) hahmottui toistuvia mainintoja, jotka pyrittiin säilyttämään mahdollisimman alkuperäisinä. Samanlaiset maininnat kerättiin ryhmiin jatkoanalyysiä varten.

Ryhmähaastattelussa vastaukset oli kirjattu fläpeille verkostokonsulttien toimesta. Haastattelun päätteeksi oli yhdelle fläpille koottu ryhmän merkittävimmiksi kokemat koulutuksen sisällöt ja kehittämistarpeet. Ryhmähaastattelun ja erikseen saatujen kirjallisten vastausten kaikki aineistot koottiin tiedostoksi, jossa jokaisen haastattelukysymyksen alle koottiin kaikki kyseiseen kysymykseen saadut vastaukset. Samalla voitiin tarkastella suullisten ja kirjallisten vastausten mahdollisia eroja. Saadulle aineistolle tehtiin sisällönanalyysi. Aineisto luettiin useaan kertaan, ja eniten mainintoja saaneet osaamis- ja kehittämistarpeet nostettiin erikseen tarkasteluun. Tutkimuskysymyksen kannalta epäoleelliset vastaukset jätettiin analyysin ulkopuolelle. Osaamistarpeita kartoittavat vastaukset teemoiteltiin aikaisemmin kirjallisen aineiston analyysin yhteydessä muodostettuihin ala- ja yläluokkiin. Samalla tarkasteltiin kirjallisen ja haastatteluaineiston yhtäläisyyksiä ja eroja sekä luokittelun onnistumista. Osaamistarpeita ja koulutuksen sisältöön liittyviä kehittämistarpeita verrattiin siten muista lähteistä koottuihin sovittelijan osaamisvaatimukseen samojen teemojen pohjalta, jotta tietoa voitiin hyödyntää opetussuunnitelman eri koulutusosuuksien sisältöjen ja painotusten suunnittelussa.

Aineistojen analyysissä haasteena oli kirjallisen aineiston suuri määrä, laajuus ja kirjavuus. Terminologia ja varsinkaan asiakirjojen ulkoasu ei ollut kaikkien aineistojen välillä yhteneväistä, mikä hidasti lukemista ja teki paikoin täsmällisen tiedon löytämisen vaikeaksi. Opinnäytteen tekijä toisaalta oppi paljon uutta sekä suomen- ja englanninkielistä terminologiaa. Haastatteluaineisto oli helpommin hallittavissa, ja sen analyysi nopeampaa tehdä. Tähän vaikutti kenties osaltaan se, että opinnäytteen tekijä tunsikin hyvin

sekä aihepiirin että kohderyhmän. Tietoja pyrittiin kuitenkin käsittelemään mahdollisimman objektiivisesti. Osa vastauksista oli saatu kirjallisesti. Suullisten ja kirjallisten vastausten väliltä ei löydetty merkittäviä eroja.

Kummassakin aineistossa sovittelijan osaamista oli kuvattu selkeästi, joskaan ei tyhjentävästi. Pelkistettyjen ilmausten pohjalta oli kaikesta huolimatta helppo luoda alaluokkia ja näitä yhdistämällä yläluokkia (Tuomi – Sarajärvi 2009: 109). Kummastakaan aineistosta ei löytynyt tutkimuskysymyksen kumoavaa tietoa. Aineistoissa ei esimerkiksi tullut ilmi, ettei sovittelija tarvitsisi minkäänlaista peruskoulutusta.

7 Tulokset

Jotta lainsäädännön osaamisvaatimukset tulisivat sovittelijoiden peruskoulutuksessa täytetyiksi, olisi vähintään niihin liittyvää koulutusta sisällytettävä opetussuunnitelmaan. Tämän opinnäytetyön käytännön osaamistarpeisiin liittyvästä haastatteluaineistosta saatiin vahvistusta sille, miten asiasisältöjä tulisi painottaa ja järjestellä sekä mitä vähimmäistietoja ja -taitoja aloitteleva sovittelija tarvitsee. Koska sovittelijan osaamisessa ja sen kehittämisessä näyttivät analyysissä korostuvan ihmissuhdetaidot, käytännön kokemukset ja sovittelun periaatteisiin sitoutuminen, toteutuu sosiaalisen oppimisen malli sovittelijan osaamisen kehittämisessä ja peruskoulutusta voidaan kehittää sen pohjalta.

7.1 Sovittelijan osaamisvaatimukset ja osaamistarpeet

Sovittelijan osaamisvaatimusten selvittämiseksi oli käyty läpi kaikki keskeinen sovittelupalveluun liittyvä lainsäädäntö. Osaamisvaatimuksista löytyi mainintoja sekä kansallisessa lainsäädännössä että EU-direktiiveissä ja -suosituksissa. Lista asiakirjoista ja niiden sisältämistä maininnoista on täydellisenä tämän opinnäytetyön liitteenä (Liite 2). Lainsäädäntö asettaa sovittelijan osaamiselle ja tehtävälle selkeitä vaatimuksia. Osaaminen liittyy osittain sovittelijan taustaosaamiseen ja tehtävään, osittain sovittelijan persoonallisiin valmiuksiin ja vahvuuksiin ja osittain koulutuksella hankittavaan osaamiseen. Osaamisvaatimukset on seuraavan alaluvun taulukossa koottu kategorioihin osaamisalueen mukaan.

Sovittelijan osaamistarpeista saatiin ajantasaista tietoa sovittelijoiden ryhmähaastattelussa. Haastateltavilla oli vielä selvänä muistissa lukuvuonna 2013 – 2014 käymänsä

sovittelijan peruskoulutus ja sen jälkeiset kokemukset sovitteluista. Samoin kuin kirjallisesa aineistossa haastatteluaineistossa voitiin selvästi havaita osaamisen eri alueita ja niiden merkittävyys sovittelijoille. Sovittelijoiden osaamistarpeita on pelkistetty luvun 7.1.2 taulukkoon.

7.1.1 Sovittelijan osaamisvaatimukset kirjallisessa aineistossa

Suomalaisessa sovittelulainsäädännössä sovittelijan osaamisesta on mainittu melko yleisesti. Vapaaehtoissovittelijan osaamisvaatimukset ovat palkattua työvoimaa väljemmät. Useassa kohdassa korostetaan sovittelijaksi koulutettavan taustaosaamista ja persoonallisia ominaisuuksia.

Sovittelijana voi toimia henkilö, joka on suorittanut sovittelutoimintaan perehdyttävän koulutusjakson ja jolla muutoin on sellainen koulutus, taito ja kokemus, jota tehtävän asianmukainen hoitaminen edellyttää, ja joka on muutoin tehtävään soveltuva. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta 680/2015 § 10).

Mainintaa tehtävän asianmukaisen hoitamisen edellyttämästä osaamisesta tai henkilön muusta soveltuvuudesta tehtävään ei teksteissä täsmennetä. Muusta asiayhteydestä voidaan päätellä näiden joiltakin osin tarkoittavan henkilön persoonallisia vahvuuksia ja voimavaroja. Rikosten ja riitojen sovittelua oli tehty jo pitkään ennen palvelun lakisääteistä aikaa, mikä ehkä on vaikuttanut siihen, ettei lakiteksteihin ole kirjattu täsmällisiä osaamisvaatimuksia. Kaikissa teksteissä kuitenkin toistuu vaatimus sovittelijan peruskoulutuksesta. Sen sisällöstä ei sen sijaan ole säädetty.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiveistä niin sanottu uhridirektiivi ottaa eniten kantaa sovittelijan osaamiseen. Direktiivissä on kirjattu pitkästi uhrien kanssa työskentelevien osaamisesta erityisesti korjaavan oikeuden palveluissa. Osaamisessa on kiinnitetty huomiota sekä teoriaosaamiseen että ihmissuhde- ja vuorovaikutusosaamiseen. Sovittelijan on kiinnitettävä huomiota myös mahdollisiin ongelmiin viestinnässä ja ymmärtämisessä. Uhridirektiivin hengen mukaisesti sovittelijan on erityisesti huolehdittava uhrin edusta ja siitä, että uhria suojellaan toissijaiselta tai toistuvalla uhriksi joutumiselta. Uhridirektiivi korostaa myös tukipalveluista järjestettävän koulutuksen tärkeyttä.

YK:n päätöslauselma rikosasioiden sovitteluohjelmien käytön peruseriaatteista korostaa oikeudenmukaisuutta ja ihmisarvon kunnioitusta sovittelussa.

Sovittelijoiden tulisi varmistaa, että osapuolet toimivat toisiaan kunnioittaen ja auttaa osapuolia löytämään asiaankuuluvat ratkaisut keskenään. Sovittelijoiden

on tunnettava hyvin paikallisia kulttuureja ja yhteisöjä ja tarpeen vaatiessa heidän on saatava koulutusta ennen sovittelutehtävien aloittamista. (YK:n talous- ja sosiaalineuvoston päätöslauselma 2002/12.)

Tärkeänä pidetään myös puolueettomuutta ja vapaaehtoisuutta. Valta-asetelman ja mahdolliset kulttuuriset erot huomioon ottamalla pitää pyrkiä varmistamaan sovittelun oikeudenmukaisuus ja tasapuolisuus.

Kaikissa aineistoissa korostuu tavalla tai toisella sovittelijan rooli fasilitaattorina, osapuolten keskusteluyhteyden mahdollistajana. Sovittelijan tulee kunnioittaa kaikkia osapuolia ja varmistaa, että myös he toimivat toisiaan kunnioittaen. Sovittelijan tulee myös noudattaa sovittelun arvoja ja periaatteita kuten vapaaehtoisuutta, puolueettomuutta ja luottamuksellisuutta. Hyvät organisointitaidot ovat sovittelijalle tärkeitä, ja hänellä tulee olla hyvä paikallisen kulttuurin ja yhteisön tuntemus. Sovittelijan osaamisvaatimuksia on lainsäädännössä esitetty osaamisalueittain jaoteltuina seuraavasti:

Taulukko 3. Sovittelijan osaamisvaatimukset lainsäädännössä

OSAAMISALUE	OSAAMISVAATIMUKSET LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ
teoriaosaaminen	sovittelijan peruskoulutus, paikallisten kulttuurien ja yhteisöjen tuntemus, perustiedot rikosoikeusjärjestelmästä, osaamisen vahvistaminen, jatkokoulutus, tietoja jatko- ja tukipalveluista, konfliktinratkaisutaidot
sovittelun periaatteiden hallinta	oikeudenmukaisuus, luottamuksellisuus, puolueettomuus, vaitiolovelvollisuus, vapaaehtoisuus, sovittelun edellytysten arviointi, todistamiskielto, ihmisarvon kunnioitus, yhdenvertaisuus, sovittelutapaamisen järjestäminen yleisön läsnä olematta
sovittelijan tehtävän hallinta	välittäjänä toimiminen, osapuolten ohjaaminen toisiaan kunnioittavaan keskusteluun ja auttaminen erimielisyyksien ratkaisemisessa, taitoja työskennellä uhrien ja tekijöiden kanssa, parityöskentely, asiakkaiden kunnioittaminen ja henkilökohtaisen tilanteen huomioiminen, turvallisuudesta huolehtiminen, uhrin suojaaminen toissijaiselta tai toistuvalla uhriksi joutumiselta, asianmukaisen tiedon antaminen ymmärrettävällä tavalla
persoonalliset valmiudet	sovittelutyössä tarvittava taito ja kokemus, terve harkintakyky, hyvät ihmissuhdetaidot, hyvät vuorovaikutustaidot, organisointitaidot

Huomionarvoista on, että osaamisvaatimuksissa eivät korostu teorian tiedot, prosessiosaaminen ja järjestelmien tai palvelujen tuntemus. Osaamisvaatimuksissa korostuvat sen sijaan ihmissuhdetaidot, ymmärrys sovittelun periaatteista ja arvoista, vuorovaikutustaidot ja kaikkien sovittelun osapuolten kunnioittaminen. Kouluttajalle tämä asettaa erityisiä haasteita tarjota sovittelijoiksi opiskeleville riittävästi harjoitusta jälkimmäisistä. Sovittelijoille olisi lisäksi tarjottava sovittelutapaamisten lisäksi jatkuvasti mahdollisuuksia kehittää osaamistaan näissä taidoissa. Lainsäädäntöaineistossa mainittu ”korkean tason pätevyys” tai ”tehtävän asianmukainen hoitaminen” tarkoittanee kuitenkin myös vahvaa tietoperustaa ja teoriaosaamista.

Aikaisemmin luvussa 2.3 on kerrottu sovittelijan kelpoisuudesta ja osaamisesta. Tämän tutkimuksen tulokset antoivat vahvistusta aikaisemmille käsityksille. Lisäksi ne täsmensivät osaamisvaatimuksia kaiken keskeisen ja ajantasaisen lainsäädännön pohjalta.

7.1.2 Sovittelijan osaamistarpeita haastattelun perusteella

Sovittelijoiden ryhmähaastattelussa tuli esiin sekä sovittelijan teoriaosaamiseen että henkilökohtaisiin valmiuksiin liittyviä osaamistarpeita. Aineistoa analysoitaessa voitiin havaita osaamistarpeiden liittyvän läheisesti osaamisvaatimusten osaamisalueisiin. Sovittelijat olivat haastattelussa kuvanneet monin paikoin hyvin samanlaista osaamista kuin kirjallinen aineisto. Sovittelijoiden kuvaukset olivat kuitenkin konkreettisempia ja yksityiskohtaisempia. Vastauksissa tuli esiin hyvinkin pieniä yksityiskohtia lähinnä sovittelijoiden kohtaamiin haasteisiin liittyen.

Haastateltavat korostivat sovittelun periaatteiden ja sovittelijan tehtävän hallintaa. Kokemuksen kautta ja parityöskentelyssä oppiminen oli yleisesti merkittävää. Haastateltavat kokivat sovittelijan tehtävässä tärkeäksi yhteistyön sovittelutoimiston kanssa ja molemminpuolisen avoimen vuorovaikutuksen. Jotkut olivat kokeneet sovittelijan roolissa pysymisen vaikeaksi, mutta uskoivat, että kokemus tuo siihenkin varmuutta.

Haastatteluaineistosta löydettyjä käytännön sovittelutyössä ilmeneviä osaamistarpeita voitiin lajitella aikaisemmin määriteltuihin osaamisvaatimusten kategorioihin. Näitä on kuvattu taulukossa neljä.

Taulukko 4. Käytännön sovittelutyön osaamistarpeita sovittelijoiden kuvaamina

OSAAMISALUE	OSAAMISTARPEET SOVITTELIJOIDEN KUVAAMINA
teoriaosaaminen	sovittelulainsäädäntö, sovitteluprosessi, rikosprosessi, sovitteluun liittyvät viranomaiset, välitetyt sopimukset, tietoa jatko- ja tukipalveluista, sopimustekniikka ja -sanasto
sovittelun periaatteiden hallinta	koulutuksessa ja käytännön sovittelussa toteutettavat ja toistettavat periaatteet, asiakkaiden kunnioittaminen
sovittelijan tehtävän hallinta	kokemustieto ja kokemuksen myötä karttuva osaaminen, oppimateriaalien tuki, parityöskentely, sovittelijan rooli mahdollistajana osapuolten asiassa, yhteistyö sovittelu-toimiston kanssa, tietotekninen osaaminen sovittelusopimusten laatimisessa, jatkokoulutus erityisteemoista
persoonalliset valmiudet	motivaatio sovittelutyöhön, positiivisuus, kehittymiskyky ja –halu, pidättäytyminen sovittelijan roolissa, ihmissuhdetaidot

Sovittelijoilta oli kysytty arvioita peruskoulutuksesta käytännön sovittelutyön kannalta. Vastauksissa korostui koulutuksen hyvä, positiivinen henki ja käytännönläheisyys. Sovittelijat olivat tyytyväisiä siihen, että heitä arvostettiin ja kaikki – sekä koulutettavat että järjestävät – olivat hyvin motivoituneita eikä osallistujien välillä ollut kilpailua.

Tuli tunne, että meitä arvostettiin.

Osallistujat pitivät koulutuksen merkittävänä antina mahdollisuutta keskustella sovittelutyöstä toisten osallistujien kanssa. Tähän oli mahdollisuus ryhmätöissä ja tauoilla. Eri-tyisesti vastauksissa korostettiin harjoitusten ja harjoittelun merkitystä osaamisen kehitymisessä.

Jotkut vastaajat pohtivat peruskoulutuksen riittävyttä ryhtyessään hyvin vaativaan vapaaehtoistyöhön. Koulutuksen pituus oli kuitenkin suurimman osan mielestä sopiva, ja koulutuspäivät oli rytmitetty hyvin. Monien vastaajien mielestä koulutus sisälsi paljon asiaa. Monipuolinen asiasisältö oli kuitenkin osattu kytkeä käytäntöön, mikä helpotti

tiedon omaksumista. Vastaajat kiittivät esiintyjien asiantuntijuutta ja kykyä pitää kuulijoiden mielenkiintoa yllä. Myös koulutuksen käytännön järjestelyt olivat onnistuneet hyvin.

Kuulimme erilaisia, osaavia asiantuntijoita ja ryhmätyöt olivat sekä käytäntöön valmistavia että aidosti ryhmäyttäviä.

Käytännön sovittelutyössä haastateltavia olivat yllättäneet osapuolten hyvinkin erilaiset näkemykset tapahtuneesta. Joskus haastavissa sovittelutilanteissa oli keskustelujen jälkeen päästy sovittelijoiden yllätykseksi hyvään sovintoon. Haastateltavat olivat olleet ilahduneita parityöskentelyn onnistumisesta. Jotkut haastateltavat toivat esiin sovittelijoiden rekrytoinnin merkityksen.

Koulutukseen valittujen on oltava riittävän hyviä sovittelijoiksi.

Mahdollisuus jatkuvaan oppimiseen ja itsensä kehittämiseen miellyttää sovittelijoita. Monet haastateltavat kertoivat, että he voivat hyödyntää sovittelijakoulutuksessa ja käytännön sovittelutyössä saamiaan oppeja myös muilla elämänalueilla; työtehtävissä ja yksityiselämässä.

Joidenkin haastateltavien mielestä sovittelu oli ollut yllättävän helppoa, ja he olisivat halunneet tehdä enemmänkin sovitteluja. Yleisesti osallistuminen asiakkaan prosessiin mahdollistajana, fasilitaattorina, nähtiin merkityksellisenä. Henkilökohtaisesti tärkeänä pidettiin myös pääsyä koulutukseen ja sitä kautta vapaaehtoistyöhön sovitteluun.

Prosessi on jo käynnissä (asiakkailla), me mahdollistamme sovittelun.

Sovitteluvien osalta ei oikeastaan ole tullut muuta yllätystä kuin, että, jos syntyy kuuntelemisen ja arvostuksen ilmapiiri, niin sillä voi olla yllättävän hyvää tekevää vaikutus.

Kurssi ja vapaaehtoistyö on antanut minulle paljon – kiitos!

Asiakkaiden asioissa haastateltavat kokivat tarvitsevansa lisätietoa oikeusprosessista sekä jatko- ja tukipalveluista. Tärkeänä pidettiin sovittelunohjaajan tekemää pohjatytöä ja taustoitusta.

Apua käytännön pulmissa ja tukea sovittelijana kehittämisessä haastateltavat olivat saaneet ensisijaisesti sovittelutoimiston sovittelunohjaajilta. Haastateltavat pitivät tärkeänä, että toimistolle voi aina soittaa. Erittäin tärkeinä tuen tarjoajina pidettiin myös kokeneita sovittelijoita, jatkokoulutusta ja kirjallisia materiaaleja. Sovittelijaparin tuki

sovittelutilanteessa oli merkittävä. Muina tukijoina mainittiin omat läheiset ja itse tehdyt muistilistat sekä oma panos.

Haastateltavat löysivät sovittelijan peruskoulutuksesta myös paljon kehittämisen kohtia. Suurin osa toivoi enemmän harjoittelua käytännön sovittelutilanteista ja niihin valmistumisesta. Jotkut haastateltavat pitivät koulutusta liian tiiviinä ja toivoivat opitun sisäistämiseksi enemmän koulutuspäiviä. Koulutuspäivien harjoituksiin toivottiin selkeyttä ja koko sovitteluprosessin – myös paperitöiden – harjoittelemista. Monet olivat kokeneet käytännön sovittelutyössä haastavaksi juuri sopimuksen laatimisen tietokoneella lomakepohjaan.

Paperin täyttäminen oli hirveää. Se kokonaan kurssilla tehtäväksi.

Teoriatietoa haastateltavat kaipasivat lisää oikeusprosessista ja jatko- ja tukipalveluista. Monet haastateltavat ehdottivat kertauskurssia perusasioista jonkin ajan kuluttua peruskoulutuksesta, kun kokemusta käytännön sovittelutyöstä on jo jonkin verran karttunut. Muita jatkokoulutuksen toiveaiheita olivat muun muassa sopimustekniikka, nuorten sovittelujen ohjaaminen ja huoltajien rooli sekä kulttuurierot.

7.2 Sovittelijan osaamisen kehittyminen sosiaalisena oppimisena

Käytännön sovittelutyön osaamistarpeista oli koottu tietoa sovittelijoiden haastattelussa. Näitä osaamistarpeita verrattiin lainsäädännössä esitettyihin sovittelijoiden osaamisvaatimuksiin. Tulokset tukivat vahvasti käsitystä sovittelijaksi kehittymisestä sosiaalisessa kontekstissa, jossa oppimisen lähtökohtana on yhteinen, jaettu tietämys. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen ja ryhmän yhteinen tiedon prosessointi ovat tällaisessa oppimisessa oleellista. Sovittelijayhteisöön liittyessään sovittelija liittyy myös sovittelu- palvelun ja vapaaehtoistyön arvoihin ja periaatteisiin. Abstraktisti ajateltuna tieto ei ole yksittäisillä sovittelijoilla tai sovittelunohjaajilla, vaan kaikkien välisissä diskursseissa, verkostoissa ja sosiaalisissa suhteissa, ja sitä luodaan koko ajan uudelleen. Sovittelijoiden keskinäinen tuttuus ja luottamus helpottavat asioiden käsittelemistä ja tiedon jakamista. Sovittelijat ovat itse osallisia yhteisönsä oppimisessa, tiedon tuottamisessa ja kehittämisessä.

Edellä listattuja sovittelijan osaamisvaatimuksia ja osaamistarpeita vertailtaessa voidaan yleisellä tasolla löytää myös yhteisiä teemoja. Sovittelijan osaamisen kehittyminen on lisäksi paljolti kiinni sovittelijan omasta halusta ja omista valmiuksista oppia ja kehittyä. Kaikkea ei voida kouluttaa. Sovittelijan tehtävässä osaaminen kehittyy hyvin

pitkälti kokemuksen karttuessa. Osa tiedosta siirtyy hiljaisena tietona, ja suuri merkitys on myös sovittelijan omalla työ- ja elämäkokemuksella.

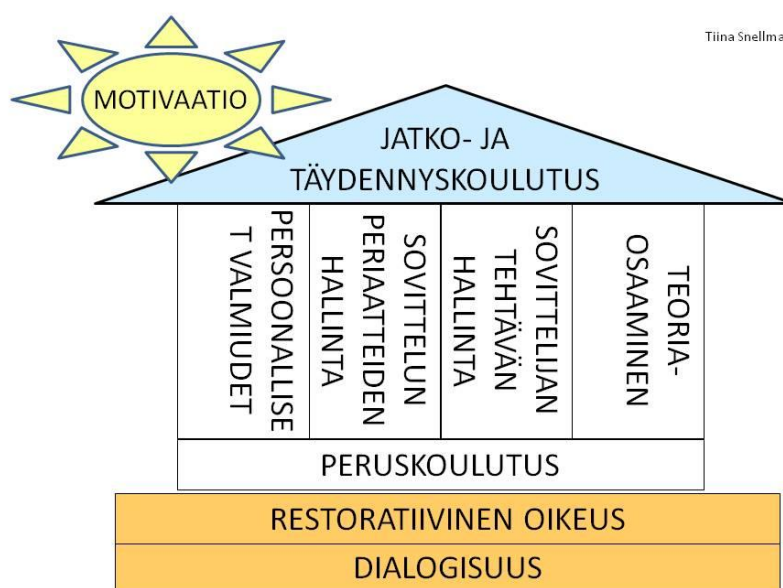
8 Johtopäätökset

Opinnäytetyötä varten kerätystä ja tutkitusta aineistosta voitiin tehdä tutkimuskysymyksen vastaavia, johdonmukaisia tulkintoja. Välittömiä tuloksia on jo kuvattu edellisessä luvussa. Aineistosta löytyi vastauksia siihen, minkälaisia vaatimuksia lainsäädäntö asettaa sovittelijan osaamiselle sekä siihen, minkälaista osaamista sovittelijat tarvitsevat käytännön sovittelutyössä, ja miten tähän on onnistuttu peruskoulutuksessa vastaamaan. Kerättyä tietoa osaamisvaatimuksista ja osaamistarpeista voitiin hyödyntää opetussuunnitelman laatimisessa kytkemällä tiedot sosiaalisen oppimisen ja restoratiivisen oikeuden teorioihin. Aineisto oli tavoitteen – uudistetun sovittelijoiden peruskoulutuksen opetussuunnitelman – kannalta kattava. Opinnäytetyön aineiston pohjalta koottu ehdotus uudeksi sovittelijoiden peruskoulutuksen opetussuunnitelmaksi on tämän opinnäytetyön liitteenä (Liite 3).

Odotusten mukaisesti aineisto vahvisti käsitystä sovittelijan osaamisen kehittymistä ja kehittämistä sosiaalisena oppimisena (luku 3.3 Sosiaalinen ja yhteistoiminnallinen oppiminen). Osaaminen tulosten kuvausten mukaisilla sovittelijan osaamisalueilla edellyttää toimimista sovittelun kontekstissa ja vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Tulosten valossa näyttäisi siltä, että erityisesti oppiminen sovittelutyön tekemisenä (learning as doing) on sekä osaamisvaatimusten että osaamistarpeiden kannalta oleellisen tärkeää. Tekemällä sovittelutyötä kehittyvät kaikkien osaamisalueiden taidot.

Vaikka lainsäädäntö asettaa sovittelijan osaamiselle ja tehtävälle vaatimuksia, ei lainsäädännöstä löydy yksiselitteisiä ohjeita tai määräyksiä sovittelijoiden kouluttamiselle. Edellisessä luvussa kuvattujen osaamisvaatimusten perusteella vaikutti lisäksi siltä, että lainsäädännössä korostetaan enemmän sovittelijan persoonallisia vahvuuksia ja valmiuksia kuin puhdasta teoriaosaamista, joka voidaan hankkia koulutuksella. Tästä voidaan päätellä, että jo sovittelijan rekrytoinnissa olisi kiinnitettävä erityistä huomiota tehtävään soveltuvien henkilöiden valitsemiseen. Osaamistarpeiden kuvauksissa puolestaan korostuivat harjoittelun välttämättömyys ja kehittymisen tarve osana sovittelijajayhteisöä. Näiden tulosten pohjalta tärkeiksi osaamisalueiksi molemmissa muodostuivat koulutus, sovittelun periaatteiden sisäistäminen, sovittelijan roolin omaksuminen ja motivaatio sovittelijana toimimiselle.

Sovittelijoiden peruskoulutuksen opetussuunnitelman tavoitteena pitäisi olla sovittelijoiden osaamisvaatimuksiin ja käytännön osaamistarpeisiin vastaava koulutuskokonaisuus, jonka suoritettuaan sovittelija saisi valmiudet rikos- ja riita-asioiden sovittelutyön aloittamiseen. Sovittelijoita pitäisi lisäksi kannustaa jatkuvaan tiedon hankintaan, itsensä kehittämiseen, omaehtoiseen opiskeluun sekä muistuttaa sovittelijan täydennys- ja jatkokoulutuksen tärkeydestä. Ilman oikeaa motivaatiota oppimista ei tapahdu. Sovittelijan osaamisen rakentumista on kuvattu kuviossa kymmenen.

Kuvio 10. Sovittelijan osaamisen rakennuspalikat

Kirjallisista aineistoista ei löytynyt esimerkkejä tai suosituksia sovittelijakoulutuksen rakenteeseen, keston tai käytettäviin menetelmiin. Koulutuksen suunnittelu ja toteutus on siten jätetty sovittelupalvelun viranomaisten ja palveluntuottajien vastuulle. Haastatteluaineistossa oli joitakin mainintoja siitä, että koulutus voisi olla pidempi. Tämän opinnäytteen tulosten perusteella sovittelijoiden peruskoulutuksen rakenteeseen tulisi suunnitella sovittelijan osaamisalueisiin painottuvia kokonaisuuksia, niiden liittyminen koko sovitteluprosessiin, riittävästi harjoittelua ja tiedon yhteistä prosessointia sopivilla menetelmillä.

Haastatteluaineistosta ilmeni, että sovittelijat pitivät opettamista erilaisilla menetelmillä motivoivana. He olivat tyytyväisiä siihen, että myös luento-opetus oli osallistavaa. Oikeiden menetelmien valinnalla onkin suuri merkitys koulutuksen onnistumiseen. Mene-

telmien valinnassa kouluttaja kiinnittää huomiota siihen, minkälaisiin oppimistavoitteisiin pyritään. Käytettävissä olevat resurssit vaikuttavat menetelmien valintaan. Tarkoituksenmukaisen menetelmän käyttäminen tehostaa oppimista ja tiedon jakamista koulutettavien kesken. (Kupias – Koski 2012: 124.) Perinteisten koulutusmenetelmien lisäksi sovittelijakoulutuksessa tulisi käyttää restoratiivisia menetelmiä, joita on koulutettu sovittelutoimistojen henkilöstöille. Mallintamalla näitä menetelmiä koulutetaan samalla sovittelijoita käyttämään niitä sovitteluissa.

Sovittelijan osaamisessa korostuu kyky dialogiin ja dialogisuuden edistämiseen. Dialogi on yhdessä ajattelemisen taitoa, jossa vuoropuhelu ja vuorokuuntelu synnyttävät uusia näkökulmia, kysymyksiä ja oivalluksia. Kuunnellessa opitaan kiinnittämään huomiota siihen, miltä asiat näyttävät omasta ja myös toisten näkökulmasta. (Isaacs 1999: 28, 63, 102.) Kaiken läpikäydyn aineiston perusteella sovittelijakoulutuksen tärkeimpinä suurelementteinä ovat dialogisuus ja restoratiivinen oikeus. Näitä teemoja on sekä pidettävä koulutuksen lähtökohtina että koulutettava sovittelijoille. Tutkimustulosten sivutuotteena vahvistunutta käsitystä dialogisuuden, restoratiivisuuden ja sovittelun yhteydestä on kuvattu seuraavan luvun pohdinnoissa.

Koulutuksen jälkeen sovittelijana toimimiseen motivoi muun muassa sovittelutapausten moninaisuus. Haastatellut kertoivat, että osa tapauksista oli ollut raskaita, osasta puolestaan oli sovittelijalle tullut hyvä onnistumisen tunne. Joitakin tapauksia ja ihmiskohtaloita sovittelijat olivat jääneet jälkikäteen pohtimaan. Tapaukset olivat kuitenkin seuraavien sovittelutapausten ja –tapaamisten myötä jääneet sivuun. Kuvatut asiat liittyvät sovittelijan osaamisalueilla sovittelijan tehtävän hallintaan ja persoonallisiin valmiuksiin. Sovittelija on ”vain” mahdollistaja osapuolten asiassa, ja hänen tulee pidättäytyä sovittelijan roolissa. Muuten oma jaksaminenkin on vaarassa.

9 Pohdintaa

Vapaaehtoisuus tuo sovittelijan tehtävään aivan erityisen vivahteen ja ulottuvuuden. Sovittelijan osaamisen ja sen kehittymisen taustalla on sovittelijan motivaatio toimia vapaaehtoisesti toisten ihmisten rikosten ja riitojen sovittelijana. Tehtävä on vaativa. Onnistuakseen siinä sovittelijalla täytyy olla sopivasti itsetuntemusta, ihmissuhdetaitoja ja tervettä järkeä. Motivaatio tehdä sovittelutyötä kannustaa sovittelijaa opiskelemaan ja harjoittelemaan sovittelussa tarvittavia taitoja – muun muassa vuorovaikutustaitoja, dialogisuutta, turvallisen ilmapiirin luomista, toisen ihmisen kunnioittamista, restoratiivi-

suutta – ja tietoja. Teoriatiedoissa on jatkuvasti päivitettävää ja organisointitaidoissakin voi kehittyä. Sovittelijan on itse kyettävä arvioimaan omaa jaksamistaan ja tarvettaan sovittelutoimiston tuelle, minkä on oltava aina käytettävissä. Sovittelijan tehtävässä on erinomainen tilaisuus kehittää itseään myös ammatillisesti arjen yksityiselämän tilanteista puhumattakaan.

Opinnäytetyö vastasi suoraan työelämän tarpeeseen. Tavoitteena olleen lainsäädännöllisesti perustellun opetussuunnitelman luomisessa kaiken keskeisen lainsäädännön läpi käyminen oli uskottavuuden kannalta tärkeämpää kuin haastatteluaineiston kerääminen. Haastatteluaineisto antoi kuitenkin arvokasta tietoa käytännön sovittelutyön osaamistarpeista, eri opetuskokonaisuuksien painotuksista ja sovittelijan osaamisen syventämisestä. Opinnäytetyössä yhdistyivät mukavasti tekijän ja työelämäkumppanin intressit. Tuotoksena syntyi ehdotus sovittelijan peruskoulutuksen opetussuunnitelmaksi (Liite 3), joka jää THL:n käyttöön. Jatkossa THL:llä on sovittelun keskushallintona oiva tilaisuus kehittää edelleen sovittelijoiden peruskoulutusta.

Opinnäytetyön tekemisessä toteutuivat sekä aineistotriangulaatio että teoriatriangulaatio (Tuomi – Sarajärvi 2009: 144 – 145). Sovittelijoiden osaamisvaatimuksista kerättiin tietoa kirjallisista lähteistä; lainsäädännöstä, EU-direktiiveistä ja –suosituksista. Haasteeseen kirjallisen aineiston laajuudesta ja kirjavuudesta vastattiin systemaattisella työskentelyllä. Sovittelijoiden osaamistarpeista kerättiin tietoa sovittelijoiden ryhmähaastattelussa. Kohderyhmän valinnassa oli pohdittava, miten saataisiin mahdollisimman osuvaa ja ajantasaista tietoa sekä olisiko tulos erilainen, jos kohderyhmä olisi joku toinen. Opinnäytteessä piti ottaa huomioon sekä oppimisteoreettisia että oikeusteoreettisia näkökulmia. Sovittelijoiden peruskoulutusta lähestyttiin eri näkökulmista asian syvällisemmäksi ymmärtämiseksi ja optimaalisen opetussuunnitelman rakentamiseksi. Koska rikos- ja riita-asioiden sovittelu on lakisääteinen palvelu, täytyy opetussuunnitelman vastata erityisesti lainsäädännön asettamiin sovittelijan osaamisvaatimuksiin. Käytännön sovittelutyön osaamistarpeista koottua tietoa voitiin hyödyntää sovittelun peruskoulutuksen sisältöjen painotuksissa. Kaiken pohjana oli tieto oppimisesta ja sovittelusta restoratiivisen oikeuden sovelluksena. Aineisto oli tämän opinnäytetyön kannalta mahdollisimman edustava ja luotettava. Luotettavuutta lisäsi mahdollisimman ajantasaisen tiedon käyttö – osa lainsäädännöstä oli juuri tullut tai vielä tulossa voimaan, ja haastattelun kohderyhmäksi valittiin viimeisimmän peruskoulutuksen käyneet.

Tyytyminen tarkastelemaan sovittelijan oppimista vain jonkun tietyn – esimerkiksi konstruktivistisen – oppimiskäsityksen valossa olisi nopeuttanut ja helpottanut tämän opin-
näytetyön tekemistä. Työn edetessä ja käytännön kokemuksesta oli kuitenkin selvää,
että sovittelijan oppimista oli tarkasteltava erityisesti sosiaalisen oppimisen mallilla eli
ajatellen sovittelijaa yhteisönsä osana; osana sovittelutoimintaa, sovittelijayhteisöä ja
kaikkea siihen liittyvää. Restoratiivisuutta ajatellen sovittelija liittyy sovittelutoiminnan
kautta myös laajempaan, ihmisten väliseen ja aatteelliseen yhteyteen.

Tässä opinnäytteessä keskityttiin suomalaiseen, lainsäädännön ja suositusten edellyt-
tämään sovittelijan koulutukseen. Tarkoitus oli vertailla sitä muiden maiden sovittelijoi-
den koulutukseen. Vertailtavaa oli kuitenkin vaikea löytää, koska monissa maissa sovit-
telua toteuttaa ammatillinen, palkattu työvoima. Pohjakoulutus voi olla sosiaalitieteiden,
psykologian, kriminologian tai juridiikan alalta. Useissa maissa sovittelupalvelun ylin
viranomaisen on oikeusministeriö, ja palvelun tuottajina ovat erilaiset julkiset ja yksityi-
set – myös kaupalliset – organisaatiot. Jatkossa tarkempaa koulutuksen vertailua voisi
olla tarpeen tehdä vähintään EU-maiden välillä.

Norjassa sovittelijat ovat Suomen tavoin vapaaehtoistyöntekijöitä, joita rekrytoidaan
yhteiskunnan kaikilta aloilta. He sitoutuvat sovittelutoimintaan neljäksi vuodeksi kerral-
laan. Koulutukseen ei ole pohjakoulutusvaatimuksia, ja rekrytoinnissa korostetaan per-
soonallisia ominaisuuksia ja hyvää käytöstä. Peruskoulutuksen kesto on seitsemän
päivää. (Konfliktrådet 2015 n.d..)

Italian Barissa alkaa syksyllä 2015 monialainen sovittelijakoulutus (perhesovittelu, kou-
lusovittelu, kulttuurien välinen sovittelu, sosiaalinen ja rikossovittelu). Koulutus kestää
220 tuntia ja aikaa sen suorittamiseen on kaksi vuotta. Tähän koulutukseen ei mainita
erityisiä pääsyvaatimuksia – yleisesti järjestäjän koulutuksiin edellytetään vähintään
kolmen vuoden yliopisto-opintoja vastaavaa tutkintoa. Koulutuksen ensimmäinen, teo-
riaosa maksaa 3000 € ja toinen, käytännön osa maksaa 1000 €. Koulutuksen järjestää
C.R.I.S.I. (Centro Ricerche e Interventi sullo Stress Interpersonale), joka rakentaa vä-
limerellisiä sovittelun malleja. (C.R.I.S.I. 2015.)

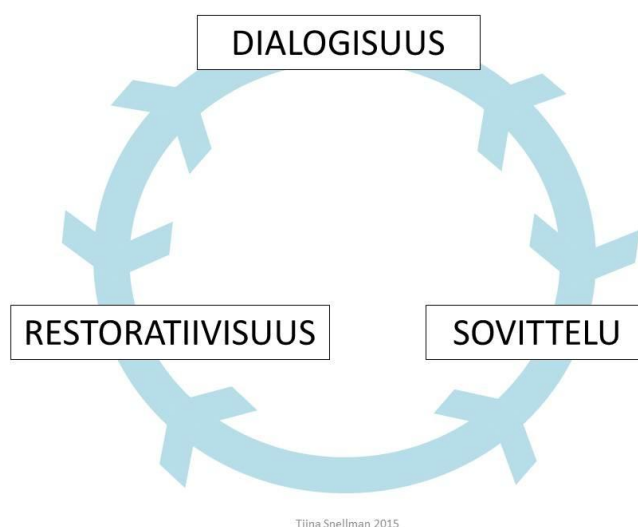
Espanjassa sovittelijoiden koulutuksesta on säädetty lailla. Sovittelijoilla on oltava yli-
opistollinen tai ylempi ammatillinen pohjakoulutus. Sovittelijakoulutuksen kesto on 100
– 300 tuntia, ja vähintään 35 % siitä on oltava käytännön harjoittelua, joka valmistaa
sovittelijoita todellisiin sovittelutilanteisiin. Espanjassa painotetaan erityisesti sovitteli-

joiden jatkokoulutusta, ja sovittelijoiden on osallistuttava ainakin joka viides vuosi kahdenkymmenen tunnin mittaiseen käytännön koulutukseen. Koulutusta järjestävät yliopistot ja ammatilliset yhdistykset. (The European e-Justice Portal 2015.)

Suomen perheasiain sovittelusta säädetään avioliittolaissa (411/1987). Perheasioiden sovittelua järjestävät muun muassa perheneuvolat ja kirkon perheasiain neuvottelukeskukset kunnan määrittelemällä tavalla. (Haavisto – Bergman-Pyykkönen – Karvinen-Niinikoski 2014: 34.) FASPER-hankkeessa kehitetty koulutusmalli sisältää yhteensä kahdeksan koulutuspäivää. Keskeinen osa koulutusta on harjoittelu kokeneemman perheasiain sovittelijan kanssa. Hankkeen raportin mukaan koulutuksen osallistujilta edellytettiin kokemusta perheiden kanssa työskentelystä ja perheiden konfliktitilanteista, mutta ei tiettyä pohjakoulutusta. Koulutuksen rakenne noudatteli sovitteluprosessin etenemistä vaihe vaiheelta. Koulutuksen keskeisenä tavoitteena oli tarjota käytännön perheasioiden sovittelussa tarvittavia työvälineitä. Pyrkimyksenä oli, että koulutettu perheasioiden sovittelija ymmärtää, mistä sovittelussa on kyse, miten se eroaa esim. terapiasta ja muusta keskusteluavusta ja pystyy eriyttämään sovittelijan roolin muista ammatillisista rooleistaan. (Haavisto – Bergman-Pyykkönen – Karvinen-Niinikoski 2014: 38 – 40.)

Varsinais-Suomen sovittelutoimiston Pinja Kyröläinen on tehnyt kolmen sovittelutoimiston sovittelijoille kyselyn liittyen lasten ja nuorten sovitteluiden kehittämiseen. Kysely liittyi hanketyöhön, jossa mallinnettiin vapaaehtoissovittelijoiden koulutusta lasten ja nuorten sovitteluasioissa. Kyselyn perusteella sovittelijat toivoivat peruskoulutustasolla tietoa erityisesti lapsen, nuoren ja huoltajan roolista sovittelussa, siihen liittyvästä juridiikasta sekä kohtaamisesta ja vuorovaikutuksesta. Hankkeen kyselymateriaali ei ole julkinen.

Koko aineiston ja kaikkien tämän opinnäytetyön tekemisen aikana kahlattujen kirjallisten lähteiden sekä kokemustiedon perusteella on todettava, että sovittelijan tietotaidon lisäksi dialogisuus on restoratiivista oikeutta toteuttavan ja onnistuneen sovittelun edellytys. Kaikki nämä kolme elementtiä edellyttävät ja vahvistavat toisiaan. Dialogisuus synnyttää restoratiivisuutta. Restoratiivisuutta ei voi olla ilman dialogisuutta ja restoratiivisuus lisää dialogisuutta. Sovittelua ei voida toteuttaa ilman näitä molempia ja sovittelu puolestaan sekä lisää dialogisuutta että tuottaa ja vahvistaa restoratiivisuutta. Dialogisuuden, restoratiivisuuden ja sovittelun yhteyttä kuvataan kuviossa 11.

Kuvio 11. Dialogisuuden, restoratiivisuuden ja sovittelun yhteys

Koska dialogisuus ja restoratiivisuus ovat niin oleellisia sovittelussa, olisi niihin liittyvää koulutusta painotettava sovittelun peruskoulutuksessa ja teemoja pidettävä yllä paitsi jatko- ja täydennyskoulutuksissa myös kaikessa sovittelutoiminnassa. Dialogisuus on tärkeää kaikilla toiminnan tasoilla, kaikkien toimijoiden välillä; sovittelutoimistossa työyhteisönä ja vapaaehtoisten sekä asiakkaiden kanssa, sovittelutoimistojen välillä, eri toimijoiden ja keskushallinnon välillä, sovittelutoimistojen moninaisissa verkostoissa, kaikessa kanssakäymisessä kaikkien kanssa – myös yksityiselämässä.

Opinnäytetyön aineistoista löytyi paljon muutakin kiinnostavaa ja sovittelun kannalta tarpeellista tietoa. Yllättävää oli, että sovittelusta löytyi mainintoja lainsäädännössä niin monesta asiakirjasta. Sovittelulla on monenlaisia toteutusmalleja ja –muotoja. Sovittelun kenttä tuntuu laajenevan koko ajan, ja kentälle tulee monenlaisia toimijoita. Visiona kaikilla voisi olla yleisesti sovinnollinen ja hyvinvoiva kansalaisyhteiskunta. Tässä opin-

näytetyössä oli kuitenkin keskityttävä sovittelijoiden peruskoulutukseen eikä monista merkittävistä oheismateriaaleista voitu raportoida. Sovittelutoimistojen olisi hyvä luoda sekä ammatilliselle henkilöstölle että vapaaehtoistyöntekijöille mahdollisuuksia tutustua alan uusimpiin tutkimuksiin, kirjallisuuteen, muihin sovittelun muotoihin ja restoratiivisen oikeuden ajankohtaisiin julkaisuihin. Erityisen hyödyllistä olisi päästä tutustumisen lisäksi keskustelemaan näistä.

Tässä opinnäytetyössä ei ollut mahdollista syventyä sovittelijoiden rekrytointiin. Se voisi kuitenkin olla mielenkiintoinen jatkotutkimuksen ja kehittämisen aihe. Valintakriteerien määrittäminen ja kirjaaminen helpottaisi sovittelutoimistojen vapaaehtoisten rekrytointia. Säädöspohjalta rakennettu rekrytointikokonaisuus vahvistaisi myös sekä toimistojen henkilökunnan että peruskoulutukseen hakeutuvien oikeusturvaa ja koko sovittelupalvelun uskottavuutta.

Opinnäytetyön tuotoksena syntynyt ehdotus sovittelijoiden peruskurssin opetussuunnitelmaksi esitellään sovittelupalvelun valtakunnallisessa seminaarissa 3.12.2015. Seminaariin osallistuu sovittelupalvelun keskushallintoa, sovittelutoimistojen johtoa ja henkilöstöä. Seminaarissa on tarkoitus kertoa kehittämistyön taustoista, tarpeesta ja opetussuunnitelman uudistamisesta. Tämän lisäksi uudesta opetussuunnitelmasta tiedotetaan sovittelutoimistoja. Paikallisesti opinnäytteestä raportoidaan omassa työyhteisössä ja organisaatiossa sekä omille vapaaehtoisille sovittelijoille. Pohdinnassa on, miten aiheesta voisi ylipäättään tiedottaa erilaisissa vapaaehtoistoimijoiden verkostoissa. Opetussuunnitelma on tekijänoikeussuojattu.

Käytännön kokemukset uudesta opetussuunnitelmasta ja sen toimivuudesta olisivat tärkeitä. Opetussuunnitelma pitäisi pilotoida jonkin sovittelutoimiston järjestämässä peruskoulutuksessa. Vastuu opetussuunnitelman pilotoinnista ja jatkokehittämisestä jää suunnitellun aikataulun perusteella sovittelupalvelun keskushallinnolle. Opetussuunnitelmaa pitäisi jatkuvasti päivittää myös alan uusimman lainsäädännön ja tutkimustiedon pohjalta. Valmiin opetussuunnitelman jatkokehittämisestä ja päivittämisestä kulloisiinkin tarpeisiin sopivaksi olisi tehtävä suunnitelma. Pilotoinnin yhteydessä voitaisiin myös arvioida, minkälaisia jatkokoulutustarpeita peruskoulutuksen jälkeen ilmenee. Osa jatkokoulutuksista voisi olla keskushallinnon suunnittelemaa sisällön osalta. Paikallista palvelutuntemusta ja paikallisten ilmiöiden ymmärtämistä lisäämään tarvitaan kuitenkin myös toimistojen itse suunnittelemaa ja toteuttamaa täydennyskoulutusta.

Tekijälle opinnäytetyön tekeminen oli hyvin opettavainen kokemus. Se syvensi entisestään alan asiantuntemusta, kehittämisosaamista ja lisäsi kiinnostusta erityisesti sovittelijoiden osaamisen kehittämiseen, dialogisuuteen ja restoratiivisuuteen. Koska tiedot osaamistarpeista oli koottu Vantaan sovittelutoimiston sovittelijoilta, heijastui niistä luonnollisesti vantaalainen sovittelukulttuuri ja vantaalainen tekemisen meininki sekä varmasti jonkin verran myös opinnäytetyön tekijän ääni. Itsenäisesti toteutettuun tutkimukseen ja kehittämistyöhön saatiin kiitettävästi tukea omasta työyhteisöstä ja työelämäkumppanilta. Uutta osaamista voidaan hyödyntää omassa työyhteisössä ja oman toimiston vapaaehtoissovittelijoiden koulutuksissa. Erityiset kiitokset mahdollisuudesta tämän opinnäytteen tekemiseen kuuluvat THL:n kehittäispäällikkö Aune Flinckille ja Vantaan sovittelutoimiston esimiehelle Terttu Mehtoselle.

Sitran selvitys vapaaehtoistyöstä (2015) toteaa vapaaehtoistoiminnan keskeiseksi periaatteeksi sen, ettei sillä korvata ammattilaisten tekemää työtä. Vapaaehtoinen on auttajana vertainen, keskustelukumppani ja kanssaihmettelijä. Auttamisessa korostuvat kohtaaminen, läsnäolo, vuorovaikutus ja empatia. (Willberg 2015: 10.) Näin myös sovittelussa. Silti lakisääteisen tehtävän toteuttaminen kansalaisten vapaaehtoistyönä tekee sovittelupalvelusta hyvin erityisen. Yhtäältä koko palvelua sitoo tiukasti lainsäädäntö, toisaalta palvelun ”juttu” on ihmisten kohtaamisessa ja kuulluksi tulemisessa. Edellyttää sovittelutoimistojen ammattilaisten ja vapaaehtoistyöntekijöiden erityistä osaamista saada tämä paletti toimimaan.

Kirjallisuusluettelo

Alhanen, Kai 2013. John Dewey'n kokemusfilosofia. Helsinki: Gaudeamus.

Aluehallintovirasto 2014. Sovittelun visio, missio ja arvot. Sovittelupalvelun täydennyskoulutusten 2013 – 2014 materiaalia. Power point –esitys 10.12.2014.

Brunila, Teuri 2010. Sovittelu – tie tulevaisuuteen. Teoksessa Poikela, Esa (toim.) 2010. Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Christie, Nils 1983. Piinan rajat. University of Helsinki, Sociology of Law Series No 4. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Council of Europe 2014a. Recommendation Rec (2002)10 of the Committee of Ministers to member States on mediation in civil matters. Verkkodokumentti. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=306401&Site=CM>>. Luettu 3.1.2014.

Council of Europe 2014 b. Recommendation No. R (99) 19 f the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters. Verkkodokumentti. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=420059>>. Luettu 3.1.2014.

C.R.I.S.I. Centro Ricerche e Interventi sullo Stress Interpersonale 2015. Verkkodokumentti. <<http://www.mediazionecrisi.it/formazione/corso-mediazione-familiare-bari>> . Luettu 4.10.2015.

Dewey, John 1957. Koulu ja yhteiskunta. Kajava, Kalevi (suom.). Helsinki: Otava.

Elonheimo, Henrik 2004. Restoratiivinen oikeus ja suomalainen sovittelu. Oikeus 2/2004. 179–199.

Elonheimo, Henrik 2010. Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu. Väitöskirja. Turun yliopisto.

Engeström, Yrjö 1984. Perustietoa opetuksesta. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Ervasti, Kaijus – Nylund, Anna 2014. Konfliktinratkaisu ja sovittelu. Helsinki: Edita.

Eriksson, Esa – Arnkil, Tom Erik – Rautava, Marie 2006. Ennakointidialogeja huolten vyöhykkeillä. Verkostokonsultin käsikirja – ohjeita verkostomaiseen työskentelyyn. Helsinki: Stakes.

Eskola, Jari – Suoranta, Juha 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista. Verkkodokumentti. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=fi>>. Luettu 15.7.2015.

The European e-Justice Portal 2015. Verkkodokumentti. <<https://e-justice.europa.eu/home.do?plang=en&action=home>> . Luettu 4.10.2015.

Flinck, Aune 2013. Rakennamme sovintoa. Opas rikosten ja riitojen sovitteluun. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Flinck, Aune 2014. Kehittämispäällikkö, THL. Helsinki. Suullinen tiedonanto 17.12.2014.

Fry, Douglas P. 2012. Antropologinen näkökulma restoratiiviseen oikeuteen. Haapanen, Heidi – Kostiaisen, Riikka (suom.). Haaste 3/2012. 18 – 19.

Gellin, Maija 2011. Sovittelu koulussa. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Haavisto, Vaula – Bergman-Pyykkönen, Marina – Karvinen-Niinikoski, Synnöve 2014. Perheasioiden sovittelun uudet tuulet. Havaintoja, mallinnuksia ja arvioita FASPER-hankkeen pohjalta. Helsinki: Suomen sovittelufoorumi ry. <
<http://www.sovittelu.com/pdf/2014/verkkoversio%20Perheasioiden%20sovittelun%20uudet%20tuulet.pdf>> . Luettu 15.6.2015.

Hakkarainen, Kai – Lonka, Kirsti – Lipponen, Lasse 2008. Tutkiva oppiminen. Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen sytyttäjinä. Helsinki: WSOY

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovittelusta, HE 93/2005.

Hämäläinen, Juha – Nivala, Elina 2008. Kasvatustiede. Pedagogisen ihmistyön tiede. Helsinki: UNIPress.

Iivari, Juhani 2010. Oikeutta oikeuden varjossa – restoratiivisen oikeuden tausta ja kehitys. Teoksessa Poikela, Esa (toim.) 2010. Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Isaacs, William 2001. Dialogi ja yhdessä ajattelemisen taito. Helsinki: Kauppakaari.

Johnson David W. – Johnson Roger T. 2002. Yhdessä oppiminen. Teoksessa Sahlberg, Pasi – Sharan, Shlomo (toim.) Yhteistoiminnallisen oppimisen käsikirja. Helsinki: WSOY

Jokinen, Heidi 2012. Rikossovittelu ja moraali. Haaste 3/2012. 14 – 15.

Kaila, Katja 2014. Onnistunut vapaaehtoistoiminta. Opas toiminnan kehittäjille. Helsinki: Kierrätyskeskus.

Kinnunen, Aarne 2012. Restoratiivisen oikeuden kehitys Euroopassa. Haaste 3/2012. 23 – 25.

Kolb, David 1984. Experiential Learning. Experience as The Source of Learning and Development. New Jersey: Prentice-Hall Inc.

Konfliktrådet 2015. Hvorfor velge konfliktrådet? <http://www.konfliktraadet.no/hvorfor-velge-konfliktraadet.311337.no.html> . Luettu 10.10.2015.

Koskiahon, Briitta 2001. Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö. Teoksessa Eskola, Antti – Kurki, Leena (toim.) 2001. Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino.

Kurki, Leena 2001. Kasvaminen palvelutehtävään. Sosiaalipedagoginen katse vapaaehtoistyöhön. Teoksessa Eskola, Antti – Kurki, Leena (toim.) 2001. Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino.

Kurki, Leena 2002. Persoonaa ja yhteisö. Personalistinen sosiaalipedagogiikka. Jyväskylä: SoPhi, Jyväskylän yliopisto.

Kupias, Päivi 2001. Oppia opetusmenetelmistä. Helsinki: Educa-Instituutti Oy.

Kupias, Päivi – Koski, Mia 2012. Hyvä kouluttaja. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Lakivaliokunnan mietintö LaVM 13/2005 vp. Verkkodokumentti.

<[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?\\${APPL}=utpvm&\\${BASE}=faktautpvm&\\${THWIDS}=0.5/1420280285_45955&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?${APPL}=utpvm&${BASE}=faktautpvm&${THWIDS}=0.5/1420280285_45955&${TRIPPIFE}=PDF.pdf)>. Luettu 3.1.2014.

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1015.

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta 680/2015.

Larsson, Liv 2012. Sovittelun taito. Helsinki: Basam Books.

Lehtinen, Erno – Kuusinen, Jorma – Vauras, Marja 2007. Kasvatuspsykologia. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Lindholm-Yläne, Sari – Nevgi, Anne 2002. Oppimisenäkemykset antavat perustan opetukselle. Teoksessa Lindholm-Yläne, Sari – Nevgi, Anne (toim.) 2002. Yliopisto- ja korkeakouluopettajan käsikirja. Helsinki: WSOY.

Mehtonen, Terttu 2015. Sovittelun esimies, Vantaan sovittelutoimisto. Vantaa. Suullinen tiedonanto 2.2.2015.

Niemi, Hannu – Danielsson, Petri 2015. Rikollisuustilanne ja seuraamusjärjestelmä 2014 – tiivistelmä. Helsingin yliopisto. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Kat-sauksia 7/2015. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Otala, Leenamajja 1999. Osaajana opintieillä. Opas elinikäisen oppimisen matkalle. Helsinki: WSOY.

Peltosalmi, Juha – Hakkarainen, Tyyne – Londén, Pia – Kiukas, Vertti – Särkelä, Riitta 2014. Järjestöbarometri 2014. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Pihlström, Sami 2007. Pragmatismien näkökulmia taitoon. Teoksessa Kotila, Hannu – Mutanen, Arto – Volanen Matti Vesa 2007. Taidon tieto. Helsinki: Edita.

Poikela, Esa 2010. Oppiminen sovittelun ytimenä – restoratiivisen ohjauksen lähtökoh-tia. Teoksessa Poikela, Esa (toim.) 2010. Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konflikti-en hallintaan. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Porkka, Suvi-Tuuli 2009. Työnohjaamisen taito. Oppikirja vapaaehtoistyön työnohjaa-jalle. Helsinki: Suomen mielenterveysseura.

Rauste-von Wright, Maijaliisa – von Wright, Johan – Soini, Tiina 2003. Oppiminen ja koulutus. Helsinki: WSOY.

Restorative Justice Council 2011. Best Practice Guidance for Restorative Practice. <https://www.restorativejustice.org.uk/sites/default/files/resources/files/Best%20practice%20guidance%20for%20restorative%20practice%202011.pdf> . Luettu 4.10.2015.

Rikosuhripäivystys. Tietoa nuorelle rikoksen uhrille. Rikosilmoitus ja –prosessi. Verkkodokumentti. <<http://nuoret.riku.fi/tietoa-nuorelle-rikoksen-uhrilla/rikosilmoitus-ja-prosessi/>>. Luettu 20.9.2015.

Robson, Colin 2001. Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille. Lindqvist, Tuija – Maaniittu, Maisa – Niemi, Eila – Paasio, Petteri – Paija, Leea (suom.). Helsinki: Tammi.

Robson, Colin 2011. Real World Research. A Resource for Users of Social Research Methods in Applied Settings. United Kingdom: John Wiley & Sons Ltd.

Rogers, Jenny 2004. Aikuisoppiminen. Helsinki: Open University Press, Oy Finn Lectura Ab.

Siljander, Pauli 2014. Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen. Peruskäsitteet ja pääsuutaukset. Tampere: Vastapaino.

Sisäasiainministeriö 2012. Sisäisen turvallisuuden ohjelma 2012-2015. Verkkodokumentti. <http://www.intermin.fi/download/35099_262012_STO_III_fi.pdf?11bd73371c05d188>. Luettu 4.1.2015.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Verkkodokumentti. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P15>>. Luettu 6.5.2015.

Suomen sovittelufoorumi ry 2014. Verkkodokumentti. <<http://www.ssf-ffm.com/>>. Luettu 29.1.2015.

THL, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014a. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2013. Tilastoraportti 17/2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

THL, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014b. Rikos ja riita-asioiden sovittelu. Verkkodokumentti. <<http://www.thl.fi/fi/web/paatoksenteko-talous-ja-palvelujarjestelma/lainsaadanto/rikos-ja-riita-asioiden-sovittelu>>. Luettu 6.1.2015.

THL, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2014. Tilastoraportti 13/2015. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tynjälä, Päivi 1999. Oppiminen tiedon rakentamisena. Konstruktivistisen oppimiskäsityksen perusteita. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Tynjälä, Päivi – Heikkinen, Hannu L. T. – Huttunen, Rauno 2005. Konstruktivistinen oppimiskäsitys oppimisen ohjaamisen perustana. Teoksessa Kalli, Pekka – Malinen, Anita (toim.) 2005. Konstruktivismi ja realismi. Aikuiskasvatuksen 45. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura.

Umbreit, Mark S. 2001. The Handbook of Victim Offender Mediation. An Essential Guide to Practice and Research. San Francisco: Jossey-Bass.

Valtakunnansyyttäjänvirasto 2006. Sovittelutyöryhmän mietintö. 31.1.2006.
https://www.thl.fi/documents/10531/162021/sovittelutyoryhman_mietinto_2006.pdf .
 Luettu 10.6.2015.

Valtioneuvosto 2015. Ratkaisujen Suomi. Neuvottelutulos strategisesta hallitusohjelmasta. 27.5.2015. Helsinki: Valtioneuvosto. Verkkodokumentti.
http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_net.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82>. Luettu 29.5.2015.

Vantaan sovittelutoimisto 2015. Toimintakertomus 2014.

Wallgrave, Lode 2010. General Introduction to Restorative Justice. Teoksessa European Best Practices of Restorative Justice in the Criminal Procedure 2010. Conference Publication. Budapest: Ministry of Justice and Law Enforcement Republic of Hungary. Verkkodokumentti.
http://www.iars.org.uk/sites/default/files/Restorative%20justice%20report%20_%20Hungary.pdf>. Luettu 15.5.2015.

Wenger, Etienne 2009. A social theory of learning. Teoksessa Illeris Knud 2009. Contemporary theories of learning. Learning theorists...in their own words. London and New York: Routledge.

Willberg, Elina 2015. Vapaaehtoistoiminnasta iloa monille. Hyvinvointia tukevan vapaaehtoistyön vastuut ja käytännöt. Sitran selvityksiä 93. Helsinki: Sitra.

Yeung, Anne Birgitta 2004. Miksi vapaaehtoistoimintaan? Kansalaisfoorumi, Kansalaisyhteiskunta. Artikkelit 31.12.2004.
http://www.kansalaisyhteiskunta.fi/tietopalvelu/vapaaehtoistoiminta/miksi_vapaaehtoistoimintaan. Luettu 30.9.2015.

YK:n talous- ja sosiaalineuvoston päätöslauselma 2002/12. Verkkodokumentti.
<https://www.thl.fi/fi/web/paatoksenteko-talous-ja-palvelujarjestelma/lainsaadanto/rikos-ja-riita-asioiden-sovittelu/lait-ja-oikeudet/sovitteluohjelmien-kayton-perusperiaatteet>>. Luettu 15.7.2015.

Zehr, Howard 2015. The Little Book of Restorative Justice, Revised and Updated. New York: Good Books, Skyhorse Publishing, Inc.

Liitteet

Liite 1. Rekrytointilomake

Liite 2. Osaamisvaatimusten taulukko

Liite 3. Rikos- ja riita-asioiden sovittelijoiden peruskoulutuksen opetussuunnitelma

Liite 1. Vapaaehtoissovittelijan rekrytointilomake

VANTAAN KAUPUNKI**Koulutuksen haku/haastattelulomake**

Sovittelutoiminta

Koulutukseen hakijan nimi _____

Osoite _____

Puhelin koti/työ (tavoitettavuus) _____

Henkilötunnus _____

Erityisruokavalio _____

Kielitaito _____

Ammatti _____

Koulutus _____

E-mail _____

Harrastukset ja elämäntilanne

Kokemukset vapaaehtoistoiminnasta

Miksi haluat sovittelijaksi?

Mitä ominaisuuksia Sinulla on, jotka olisivat eduksi sovittelutyössä?

Minkä verran arvioit voivasi antaa aikaasi sovittelutyöhön viikossa/kuukaudessa?

Oletko mielestäsi huumorintajuinen?

Kuinka perheesi suhtautuu, jos ryhdyt vapaaehtoissovittelijaksi?

Suhtautuminen uskoon ja eri vakaumuksiin

Onko sinulla omakohtaisia kokemuksia rikoksista, entä läheisilläsi?

Millaista neuvottelukokemusta sinulla on?

Miten toimit tiimi- ja parityössä?

Osaatko käyttää tietokoneen tekstinkäsittelyä?

Miten toimit ristiriitatilanteissa?

Miten suhtaudut päihteisiin ja niiden käyttöön?

Miten huolehdit omasta jaksamisestasi?

Kiitos vastauksistasi!

2013/Vantaan sovittelutoimisto

LIITE 2.

Sovittelijan osaamisvaatimukset sovittelun liittyvän lainsäädännön ja suositusten pohjalta

Tiina Snellman 24.8.2015

LÄHDE, sovitteluun liittyvät lait ja suositukset	SOVITTELIJAN OSAAMISEEN TAI TEHTÄVIIN LIITTYVÄT MAININNAT
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovittelusta, HE 93/2005	Maavertailu: Itävalta/palkattu työvoima sosiaalialalta, lakimiehet, psykologit, sosiologit tai vastaavat. Belgia/palkattu työvoima, syyttäjänviraston sosiaalityöntekijät ja kriminologit. Ranska/järjestöt ja yksityishenkilöt, ei ammatillisia vaatimuksia. Saksa: organisoitu eri tavoin eri osavaltioissa. Ei muodollisia pätevyysvaatimuksia. Iso-Britannia: vapaaehtoissovittelijat, ammatillinen koulutus, ei maininta alaa. Tanska/vapaaehtoistyöntekijät, ei mainintaa osaamisvaatimuksista. Ruotsi/sosiaalityöntekijät ja vapaaehtoistyöntekijät, ei mainintaa osaamisvaatimuksista. Norja/nimetyt maallikot, ei ammatillisia pätevyysvaatimuksia. Suomi /vapaaehtoiset tai palkatut työntekijät. Sovittelijan tehtävä: toimia välittäjänä, auttaa osapuolia ratkaisemaan erimielisyyksiä, luottamuksellisuus, puolueettomuus. Kelpoisuus väljä; tehtävän asianmukaista hoitamista edellyttävä koulutus, taito ja kokemus sekä sovittelijan peruskoulutus. Vapaaehtoiset yhteiskunnan eri lohkoista, hyvä paikallisten kulttuurien ja yhteisöjen tuntemus, terve harkintakyky, sovittelussa tarvittavat ihmissuhdetaidot, koulutuksen tavoitteena korkean tason pätevyys, riitojen ratkaisun taidot, perustiedot rikosoikeusjärjestelmästä, taitoja työskennellä uhrien ja tekijöiden kanssa, parityöskentely, sovittelun edellytysten arviointi.
Lakivaliokunnan mietintö 13/2005 vp	palkattua työvoimaa väljemmät osaamisvaatimukset, peruskoulutus, taustaosaaminen: koulutus, taito ja kokemus, jota tehtävän asianmukainen hoitaminen edellyttää, esim. oikeustieteen, yhteiskuntieteiden tai sosiaalialan opintoja, kokemusta kansalaisjärjestötoiminnasta ja ihmisten kohtaamisesta. Sovittelun edellytysten arvioiminen.
Eduskunnan vastaus 133/2005 vp	ei HE:stä poikkeavaa.
Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1015	puolueettomuus, peruskoulutus, tehtävän asianmukaisen hoitamisen edellyttämä koulutus, taito ja kokemus, organisointitaidot, osapuolten kunnioittaminen, sovittelun edellytysten arviointi, todistamiskielto
Valtioneuvoston asetus rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 12.4.2006/267	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.
Valtioneuvoston asetus rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun valtioneuvoston asetuksen muuttamisesta 1805/2009	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.
Valtioneuvoston asetus rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun asetuksen muuttamisesta 1252/2010	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.
Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamiseksi, HE 329/2014 vp	peruskoulutus, tehtävän asianmukaisen hoitamisen edellyttämä koulutus, taito ja kokemus, muu soveltuvuus tehtävään (persoonalliset vahvuudet ja voimavarat)

Lakivaliokunnan mietintö LaVM 33/2014 vp — HE 329/2014 vp	osaamisen vahvistaminen (sovittelutoiminnan laatukriteerit, valtakunnalliset koulutusohjelmat, työnohjauksen kehittäminen, hyvien käytäntöjen levittäminen koko maahan)
Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta 680/2015	peruskoulutus, tehtävän asianmukaisen hoitamisen edellyttämä koulutus, taito ja kokemus, muu soveltuvuus tehtävään (persoonalliset vahvuudet ja voimavarat)
Esitutkintalaki 805/2011	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.
Laki holhoustoimesta 442/1999	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.
Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.
Laki viranomaistoiminnan julkisuudesta (julkisuuslaki) 621/1999	Salassapito, vaitiolovelvollisuus, asiakirjojen hyväksikäyttökielto
Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa 394/2011	Tuomioistuimen ulkopuolisessa sovittelussa tarkoitetaan sovittelijalla sovitteluun koulutettua henkilöä.
Oikeudenkäymiskaaren 17 luku 571/1948 (todistaminen)	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.
Lastensuojelulaki 417/2007	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.
Poliisilaki 493/1995	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.
Rikoslaki 39/1889	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.
Rikosvahinkolaki 1204/2005	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.
Vahingonkorvauslaki 509/2004 (korvausvastausta)	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.
Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621 (mm. hyvästä tiedonhallintatavasta ja asiakirjasalaisuudesta)	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.
Henkilötietolaki 22.4.1999/523 (yksityisyyden suojasta)	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.
Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.
Hallintolaki 434/2003	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.
Hallintolainkäyttölaki 586/1996	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.

<p>Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU (uhridirektiivi)</p>	<p>Yleisesti uhrien kanssa työskenteleville: kyky/taito kohdella uhreja yksilöllisesti, kunnioittavasti, hienotunteisesti, ammattitaitoisesti, puolueettomasti ja syrjimättä; otettava huomioon uhrin henkilökohtainen tilanne ja välittömät tarpeet, ikä, sukupuoli, mahdollinen vammaisuus ja kypsyystaso; kunnioitettava täysin uhrin ruumiillista, henkistä ja moraalista koskemattomuutta; tiedotettava ja neuvottava tavalla, jota uhri ymmärtää, kiinnitettävä huomiota ymmärtämis- ja viestintäongelmiin; annettava perusteelliset ja puolueettomat tiedot korjaavan oikeuden palvelusta; annettava tarvittaessa erityistukea ja oikeudellista suojelua; annettava ohjausta jatko- ja tukipalveluihin; suojattava uhria toissijaiselta tai toistuvalta uhriksi joutumiselta, pelottelulta ja kostotoimilta; otettava ensisijaisesti huomioon uhrin etu ja tarpeet, vahingon korjaaminen ja uuden vahingon estäminen; otettava huomioon tekijät, jotka voivat rajoittaa tai vähentää uhrin kykyä tehdä tietoon perustuva valinta tai vaarantaa uhrin kannalta myönteinen lopputulos; noudatettava luottamuksellisuutta, vaitiolovelvollisuutta ja huolehdittava yksityisyyden suojasta; uhrien kanssa työskenteleville järjestettävä perus- ja jatkokoulutusta; sovitettava julkisia palveluja yhteen ja tehtävän yhteistyötä asianmukaisen avun, tuen ja suojelun antamiseksi uhreille; annettava uhreille luotettavia tukipalveluja; kunnioitettava ihmisen perusoikeuksia; lasten tapauksissa sovellettava ensisijaisesti lapsikeskeistä lähestymistapaa.</p>
<p>Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU (uhridirektiivi)</p>	<p>Erityisesti korjaavan oikeuden palveluissa: otettava huomioon uhrin henkilökohtainen tilanne ja välittömät tarpeet, ikä, sukupuoli, mahdollinen vammaisuus ja kypsyystaso; huolehdittava turvallisuudesta; kunnioitettava täysin uhrin ruumiillista, henkistä ja moraalista koskemattomuutta; tiedotettava ja neuvottava tavalla, jota uhri ymmärtää, kiinnitettävä huomiota ymmärtämis- ja viestintäongelmiin; annettava perusteelliset ja puolueettomat tiedot korjaavan oikeuden palvelusta; kohdeltava kunnioittavasti, puolueettomasti ja yksilöllisesti; annettava tarvittaessa ohjausta jatko- ja tukipalveluihin; suojattava uhria toissijaiselta tai toistuvalta uhriksi joutumiselta, pelottelulta ja kostotoimilta; otettava ensisijaisesti huomioon uhrin etu ja tarpeet, vahingon korjaaminen ja uuden vahingon estäminen; otettava huomioon tekijät, jotka voivat rajoittaa tai vähentää uhrin kykyä tehdä tietoon perustuva valinta tai vaarantaa uhrin kannalta myönteinen lopputulos; noudatettava luottamuksellisuutta ja vaitiolovelvollisuutta sekä vapaaehtoisuutta ja huolehdittava yksityisyyden suojasta; järjestettävä koulutusta; koulutusta myös tukipalveluista.</p>
<p>Rikosasioiden sovitteluohjelmien käytön perusperiaatteet, YK:n talous- ja sosiaalineuvoston päätöslauselma 2002/12</p>	<p>Oikeudenmukaisuus, puolueettomuus, ihmisarvon kunnioitus. Sovittelun periaatteiden noudattaminen, vapaaehtoisuus. Otettava huomioon mahdollinen valta-asetelma, kulttuuriset erot ja turvallisuus. Oikeudenmukainen kohtelu, salassapito. "Sovittelijoiden tulisi varmistaa, että osapuolet toimivat toisiaan kunnioittaen ja auttaa osapuolia löytämään asiaankuuluvat ratkaisut keskenään. Sovittelijoiden on tunnettava hyvin paikallisia kulttuureja ja yhteisöjä ja tarpeen vaatiessa heidän on saatava koulutusta ennen sovittelu-tehtävien aloittamista."</p>

Sovittelun työryhmämietintö 31.1.2006, Valta-kunnan syyttäjänvirasto	Osapuolten avustaminen ratkaisun löytämisessä.
Poliisihallituksen ohje rikosasioiden sovittelusta 2014-2018	Sovittelijat tehtävään koulutettuja.
Turvallisempi huominen – sisäisen turvallisuuden ohjelma 2012, Sisäasiainministeriö	Tiedon välittäminen ja ohjaaminen auttamistahoihin ja tukipalveluihin, yhteystietojen välittäminen tukipalveluihin osapuolten suostumuksella.
Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (2008/52/EY) tietyistä sovittelun näkökohdista siviili- ja kauppaoikeuden alalla (rajatylittävät riidat)	Sovittelijalla tarkoitetaan: "kolmatta henkilöä, jota pyydetään hoitamaan sovittelua tehokkaasti, puolueettomasti ja asiantuntevasti riippumatta hänen ammatti- tai virkanimikkeestään kyseisessä jäsenvaltiossa tai siitä, miten hänet on tehtävään nimetty tai määrittänyt."
Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters	Sovittelijoita kaikilta yhteiskunnan sektoreilta. Kulttuurin ja yhteisön tuntemus. Oikeudenmukaisuus. Hyvät ihmissuhdetaidot. Peruskoulutus, jatkokoulutusta. Koulutus tähtää korkeantason kompetenssiin; konfliktinratkaisutaidot, erityisvaatimukset työskentelyssä uhrien ja rikoksentekijöiden kanssa, perustiedot rikosoikeusjärjestelmästä. Luottamuksellisuus, puolueettomuus, osapuolten arvokkuuden kunnioittaminen ja toistensa kunnioittavan kohtelun varmistaminen. Turvallisuus. Sovittelijan tulee olla herkkä osapuolten haavoittuvuudelle. Tehokkuus, osapuolille sopiva tahti. Sovittelun järjestäminen yleisön läsnä olematta.
Directive 2011/99/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the European protection order	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.
Hallituksen esitys 155/2014 (lähisuhdeväkivaltaan liittyen)	Ei mainintoja sovittelijan osaamisesta.
Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention) + Valtioneuvoston asetus 53/2015 (naisiin kohdistuva väkivalta)	"Opetussuunnitelmiin kaikilla koulutustasoilla sisällytetään oppilaiden kehitystasoon sovitettua opetusmateriaalia, joka käsittelee esimerkiksi naisten ja miesten välistä tasa-arvoa, kaavamaisista käsityksistä vapaita sukupuolirooleja, keskinäistä kunnioitusta, väkivallatonta ristiriitojen ratkaisemista henkilösuhteissa, sukupuoleen perustuvaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja oikeutta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. ... Myös: epävirallisissa koulutusjärjestelmissä sekä urheilu-, kulttuuri- ja harrastustoiminnassa ja joukkoviestimissä." Ohjaaminen jatko- ja tukipalveluihin.

Liite 3. Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan peruskoulutuksen opetussuunnitelma

Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan peruskoulutus
Opetussuunnitelma

Tiina Snellman
2015

© Tiina Snellman ja THL

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Rikos- ja riita-asioiden sovittelu	3
	2.1 Sovittelu riitojen ratkaisuna	5
	2.2 Sovittelu vapaaehtoistyönä	6
	2.3 Vapaaehtoissovittelijan kelpoisuus ja osaaminen	7
	2.4 Rikosten ja riitojen sovittelu Suomessa	9
3	Sovittelijakoulutuksen teoreettiset lähtökohdat	9
	3.1 Sosiaalinen ja yhteistoiminnallinen oppiminen	10
	3.2 Restoratiivinen oikeus	11
4	Sovittelijan osaamisvaatimukset ja osaamistarpeet	13
5	Sovittelijoiden rekrytointi ja rekrytointiperusteet	15
6	Sovittelijan peruskoulutuksen tavoitteet	16
7	Koulutuksen sisältö ja koulutusmenetelmiä	18
8	Koulutuksen toteuttaminen	19
9	Arviointi	27
	Kirjallisuusluettelo	29
	Liite 1. Sovittelijan osaamisvaatimukset sovitteluun liittyvän lainsäädännön ja suositusten pohjalta	

Johdanto

Rikos- ja riita-asioiden sovittelun palveluntuottajat, sovittelutoimistot kouluttavat omat sovittelijansa, jotka ovat vapaaehtoistyöntekijöitä. Sovittelijoiden peruskoulutuksen ohjelmaa on työstetty Aluehallintovirastojen järjestämissä, sovittelupalvelun valtakunnallisissa seminaareissa erilaisissa kokoonpanoissa. Viimeisin versio on koottu marraskuussa 2013. Tätä peruskurssin opetussuunnitelmaa pitäisi täydentää ja muokata restoratiivisen oikeuden teorian pohjalta, säädösperustaisilla taustoilla ja perustelluilla opimisteoreettisilla lähtökohdilla. Restoratiivinen oikeus ja restoratiivisen sovittelun menetelmät pitäisi sisällyttää koko opetussuunnitelmaan. Uudistetun opetussuunnitelman tavoitteena olisi valtakunnallisesti yhdenmukainen vapaaehtoissovittelijoiden peruskoulutus ja sitä kautta mahdollisimman yhdenmukainen ja tasalaatuinen sovittelupalvelu koko väestölle.

Tämä opetussuunnitelma on syntynyt opinnäytetyönä Metropolia Ammattikorkeakoulun sosionomi ylempi AMK –tutkintoon ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ohjauksessa. Tekijä luovuttaa opetussuunnitelman jatkuvan käyttöoikeuden ja erikseen sovitun muokkausoikeuden THL:lle. Opetussuunnitelma on tarkoitettu vain rikos- ja riita-asioiden sovittelunpalveluntuottajien järjestämien koulutusten suunnitteluun ja toteutukseen. Opetussuunnitelmaa kehitetään ja päivitetään muun muassa peruskoulutuksista saatujen kokemusten ja alan tutkimustiedon pohjalta. Opetussuunnitelma on tarkoitettu sisällöltään valtakunnallisesti noudatettavaksi ja helpottamaan sovittelutoimistojen yhdenmukaisten peruskoulutusten toteuttamista. Tarkemmat tiedot taustateorioista, tutkimuksesta ja perustelut opetussuunnitelmalle löytyvät Tiina Snellmanin opinnäytetyöstä Rikos- ja riita-asioiden sovittelijoiden peruskoulutus.

Tässä opetussuunnitelmassa sovittelulla tarkoitetaan lakisääteistä rikos- ja riita-asioiden sovittelua Suomessa ja sovittelijalla sovittelutoimiston ohjauksessa rikos- ja riita-asioita sovittelevaa vapaaehtoistyöntekijää.

THL huolehtii opetussuunnitelman jakelusta.

Tiedustelut Aune Flinck, THL tai Tiina Snellman, Vantaan sovittelutoimisto.